

АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКОТО
ЗАКОНОДАТЕЛСТВО СПРЯМО
ДИРЕКТИВА (ЕС) 2024/1385 НА
ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА
СЪВЕТА ОТ 14 МАЙ 2024 ГОДИНА
ОТНОСНО БОРБАТА С НАСИЛИЕТО
НАД ЖЕНИ И ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

ПРЕПОРЪКИ И НАСОКИ ЗА РАБОТА В
КОНТЕКСТА НА ТРАНСПОНИРАНЕ НА
ДИРЕКТИВАТА

Този анализ е подготвен като част от проект “Защита и превенция на насилието над жени и момичета, посредством прилагане на законодателство на ЕС” на Българска платформа към Европейско женско лоби. В него посочваме пропуските в българското законодателство спрямо Директива (ЕС) 2024/1385 на Европейския парламент и на Съвета от 14 май 2024 година относно борбата с насилието над жени и домашното насилие, която България следва да транспонира в срок до 14 май 2027 година.

Българска платформа към Европейско женско лоби (Българска платформа – ЕЖЛ) е основана през 2005 г. като неформална коалиция. Сред основните цели на Платформата е обединението на неправителствени **организации от цялата страна, които работят за постигане на равенство между** половете и срещу всички форми на насилие срещу жените. Организацията се застъпва за интересите на всички жени, независимо от тяхната раса, етнически произход, здравословно състояние, сексуална ориентация, възраст, религия, убеждения или други различия. Платформата работи като коректив на държавата в сферата на равнопоставеността, срещу половете стереотипи и сексизма, които са в основата на неравнопоставеността и предпоставят насилието над жените.

През 2016 г. Българската платформа е регистрирана като ЮЛНЦ, съгласно българското законодателство. Към март 2026 г. Българска платформа към Европейско женско лоби обединява 21 неправителствени организации, както и допълнителен брой индивидуални членове от цялата страна. От 2005 г. Платформата е пълноправен член на най-голямата коалиция в Европейския съюз – Европейско женско лоби (ЕЖЛ; European Women’s Lobby), която обединява над 2000 организации, работещи за правата на жените.

Анализът е извършен с финансовата подкрепа на Български фонд за жените и Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения са единствено на автора(ите) и не отразяват непременно тези на БФЖ, ЕС, Генерална дирекция „Правосъдие и потребители“ на Европейската комисия или на ЕК. Нито БФЖ, нито ЕС, нито ЕК и нейните структури могат да бъдат държани отговорни за тях.

Речник на термини и абривиатури

ГДБОП - Главна дирекция “Борба с организираната престъпност”

ДАЗД - Държавна агенция за закрила на детето

ДСП - Дирекция “Социално подпомагане”

ЗЕС - Закон за електронните съобщения

ЗЕТ - Закон за електронната търговия

ЗЗ - Закон за здравето

ЗЗД - Закон за задълженията и договорите

ЗЗдет - Закон за закрила на детето

ЗЗДискр - Закон за защита от дискриминация

ЗЗДН - Закон за защита от домашното насилие

ЗМВР - Закона за Министерството на вътрешните работи

ЗПП - Закон за правната помощ

ЗСП - Закон за социално подпомагане

ЗСУ - Закон за социалните услуги

ЗЦУ - Закон за цифровите услуги

КЗД - Комисия за защита от дискриминация

МВР - Министерство на вътрешните работи

МОН - Министерство на образованието и науката

МТСП - Министерство на труда и социалната политика

НСРЖМ - Национален съвет по равнопоставеност на жените и мъжете

НБПП - Националното бюро за правна помощ

НК - Наказателен кодекс

НПК - Наказателно-процесуален кодекс

НПО - Неправителствена организация

СЕМ - Съвет за електронни медии

GREVIO - Независим експертен орган, отговорен за наблюдението на прилагането на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жените и домашното насилие.

EIGE - Европейски институт за равнопоставеност на половете

EWL - Европейско женско лоби

Въведение към доклада

През май 2024 г. Европейският съюз прие първия всеобхватен законодателен акт за борба с насилието над жени и домашното насилие – Директива (ЕС) 2024/1385. Основната ѝ цел е да хармонизира стандартите в държавите членки, така че всяка жена да бъде защитена, независимо къде в Европейския съюз се намира. Очаква се Директивата да има съществено въздействие, като подобри реално живота на жените и момичетата в целия ЕС чрез по-ефективна превенция, закрила, достъп до правосъдие и подкрепа за жертвите. С приемането ѝ, Европейският съюз изпраща ясно послание: правата на жените са неотменима част от основните права на човека и стоят в сърцевината на европейския проект.

Директивата влезе в сила през юни 2024 г., като държавите членки разполагат с тригодишен срок - до юни 2027 г., за да предприемат необходимите законодателни и административни мерки за привеждане на националното си законодателство в съответствие с нейните разпоредби и за гарантиране на ефективното ѝ прилагане.

За България транспонирането на Директива (ЕС) 2024/1385 представлява съществено предизвикателство поради няколко взаимосвързани фактора. На първо място, отказът от ратификация на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Конвенция № 210) създаде нормативна и политическа празнина, която продължава да възпрепятства изграждането на цялостна и последователна рамка за превенция, защита и подкрепа на жертвите.

На второ място, продължаващата политическа нестабилност ограничава възможностите за устойчив и последователен законодателен процес, включително за систематично идентифициране на пропуските в действащото законодателство и за приемане на необходимите изменения.

Не на последно място, недостатъчната институционална чувствителност към насилието, основано на пола, както и дългогодишното negliжиране на политиките за равнопоставеност на половете създават допълнителни бариери пред ефективното транспониране и прилагане на Директивата.

В този контекст, през 2025 г. Българската платформа към Европейското женско лоби стартира проект, насочен към подкрепа на българските институции, включително законодателната власт, в процеса на транспониране на Директива (ЕС) 2024/1385. В рамките на проекта бе изготвен експертен анализ с участието на български и международни експерти за оценка на степента на съответствие на националното законодателство с изискванията на Директивата.

Работата на експертната група бе насочена към идентифициране на ключовите празноти и формулиране на необходимите законодателни и институционални мерки за тяхното преодоляване. Проектът не се ограничава единствено до картографиране и анализ на действащата правна рамка, но също така разглежда пречките пред

ефективното прилагане на заложените в Директивата принципи и стандарти, включително по отношение на разбирането и прилагането на основни понятия, форми на насилие и съответните престъпления.

В рамките на проекта са подготвени и публикувани следните насоки, съгласно изискванията на Директивата:

- Насоки за избягване на полови стереотипи при работа с жертви;
- Насоки за споделено разбиране на термини и принципи за равнопоставеност на половете и промяна на практики на работа на терен;
- Насоки за работа на правораздавателните органи.

Подготвеният анализ има за цел да подпомогне процеса на вземане на информирани решения, като предостави конкретни препоръки за законодателни промени и институционални действия, необходими за пълното и ефективно транспониране на Директивата в България. Всяко по-нататъшно отлагане би означавало съзнателно допускане на продължаващи нарушения на правата на жените и момичетата. Ето защо транспонирането на Директивата не може да бъде третирано като техническо упражнение, а като спешен политически ангажимент, изискващ ясна отговорност, институционална координация и измерими резултати. Липсата на действия следва да бъде разглеждана като политическа безотговорност.

Настоящият доклад към анализа е оформен по следния начин: разглеждат се съответни членове от Директивата, където има необходимост от промяна на националното законодателство за ефективното транспониране на Директивата. Тази необходима промяна може да касае например промяна в дадено определение или разпознаване на даден акт като престъпление и въвеждането му в закона. Във всички случаи, експертите първо цитират обекта, след което представят текущото положение в националното законодателство и своите препоръки и коментари.

Чл.2

Определение за „насилие над жени“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското законодателство няма национално законово определение за термина „насилие над жени“.

ПРЕПОРЪКИ

Необходима е промяна в Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН), където да бъде допълнен текст с определение за „насилие над жени“. Това определение би могло да намери място и да бъде заложено и в Закона за защита от дискриминация

(ЗЗД), както и в Наказателния кодекс (НК), където подобно насилие да бъде въздигнато като престъпление.

КОМЕНТАР

Дефиниция на „насилие над жени“ съществува и в Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция), която е приета в международното право, но не е ратифицирана в България. Терминът „насилие над жени“ се разбира като нарушение на правата на човека и форма на дискриминация срещу жените и означава всички актове на насилие, основано на пола, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психологически или икономически увреждания или страдание за жените, включително заплахи за такива актове, принуда или произволно лишаване от свобода, независимо дали това се случва в обществения или в личния живот.

Определение за „домашно насилие“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В Закона за защита от домашното насилие (чл. 2, ал. 1) съществува дефиниция за „домашно насилие“, но тя не е напълно съответстваща на обхвата на дефиницията в Директивата.

ПРЕПОРЪКИ

Да се разшири определението в ЗЗДН, така че да включва правото на човешко достойнство, правото на живот и неприкосновеност на личността, забраната на нечовешкото или унижително отношение или наказание, правото на зачитане на личния и семейния живот, правото на свобода и сигурност, правото на защита на лични данни, правото на недискриминация, включително въз основа на пола, както и кибернасилието. Съгласно ЕС Директивата кибернасилието се счита за „модерното домашно насилие“.

Определение за „жертва“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското законодателство няма единна дефиниция, която напълно съвпада с тази от Директивата.

ПРЕПОРЪКИ

Съгласно чл. 2 в) на Директивата: „жертва“ означава всяко лице, независимо от неговия пол, което е претърпяло вреда, причинена пряко от насилие над жени или

домашно насилие, включително деца, които са претърпели вреда, защото са станали свидетели на домашно насилие”.

В българското законодателство следва да се въведе тази обща дефиниция за „жертва“, която обхваща и индиректните жертви, като например децата на пострадалите. Тази дефиниция следва да се синхронизира в Наказателния кодекс и в Закона за защита от домашното насилие.

КОМЕНТАР

Според Истанбулската конвенция „жертва“ означава всяко физическо лице, което е изложено на описаното в определенията за „насилие над жени“ и „домашно насилие“.

Определение за „дете“

КОМЕНТАР

Такова определение е налице в Семейния кодекс (СК) и в Закона за закрила на детето (ЗЗД). Съгласно чл.2 ЗЗД - „Дете по смисъла на този закон е всяко лице до навършване на 18 години“.

Не е необходима промяна в българското законодателство.

Определение за „зависимо лице“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Понастоящем липсва пряко определение за „зависимо лице“. Намират се разпилени разпоредби в други закони. (напр. за престъпления срещу лица в зависимост)

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е да се въведе ясно и общо определение за „зависимо лице“, имайки предвид, че това са лица, които поради възраст, увреждане или икономическа зависимост са в уязвимо положение спрямо потенциални извършители на насилие. Наличието на такова определение ще помогне при правоприлагането и защитата на тези групи хора.

КОМЕНТАР

Терминът „зависимо лице“ е ключов при оценка на уязвимостта на жертвата.

Чл. 3

Генитално осакатяване на жени

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското законодателство гениталното осакатяване на жени не е изрично криминализирано в Наказателния кодекс (НК). То присъства като термин в текстовете за средна телесна повреда, но определението е твърде общо.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е изрично въвеждане на престъпление за генитално осакатяване в НК, независимо дали има дадено съгласие от потърпевшия или е извършено в друга държава. Липсата на такова престъпление създава празнота в наказателноправната защита.

КОМЕНТАР

Други държави като Франция и Германия вече са приели подобно законодателство. Това деяние е дискутирано и в контекста на Истанбулската конвенция.

Чл. 4

Принудителен брак

КОМЕНТАР

Дефиницията е налице в чл. 177, ал. 1-5 НК. Дефиницията съответства на Директивата и обхваща различните случаи, включително случаи касаещи непълнолетни лица и лица, изведени с цел “принудителен брак” в чужбина.

Чл. 5

Споделяне без съгласие на интимни или манипулирани материали

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В чл. 159 НК се предвижда наказание в случаите на излагане, разпространение, излъчване, предлагане, създаване, продаване и др. на порнографски материали. Разпоредбата е насочена предимно към непълнолетни лица, като не обхваща лица, които стават жертви на манипулирани интимни материали. Налице е липса на пряко определение на манипулиран материал, както и не се отчита тежестта на нанесените вреди върху пострадалото лице.

ПРЕПОРЪКИ

Да се създаде отделен член в НК, който да урежда разпространението на интимни или манипулирани материали, без съгласие. Важно е и да се акцентира върху манипулираните материали, които създават впечатление за участие на лице в сексуални действия. Във всички случаи следва да бъдат отчетени нанесените

психически вреди, както и нематериалните вреди, засягащи личния живот, репутацията и социалното или професионалното положение на пострадалото лице.

КОМЕНТАР

В Германия, Франция, Италия, Австрия, Румъния, Хърватия и други европейски държави споделянето на интимни изображения без съгласие е незаконно, счита се за нарушение на неприкосновеността на личния живот и личните права, като се предвижда наказателно преследване.

Чл. 6

Кибер преследване

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Кибер преследването не е изрично криминализирано в НК, но е припокрито в текста на чл. 144а НК. А в ал. 2 е уточнено, че следенето може да бъде осъществявано чрез всички възможни средства за комуникация.

ПРЕПОРЪКИ

Законодателството трябва да отразява разликата между физическо и кибер преследване, като предвиди самостоятелен състав на престъплението. Необходимо е да бъдат обхванати по-широко различните хипотези на следене чрез информационни и комуникационни технологии, като бъдат отчетени включително и повтарящо се проследяване в социалните мрежи, изпращането на многократни съобщения, GPS тракери, приложения за следене, използвани без знанието на засегнатото лице.

Много често, в случаите на кибер следене, подбудителят е различен от действително осъществяващия, като последният получава възнаграждение за това. С оглед на това, разпоредбите трябва да предвиждат отговорност за подбуждане към преследване или разпространение на информация, дори без пряко участие.

Чл. 7

Кибертормоз

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Понастоящем в българското законодателство няма отделен наказателен състав за „кибертормоз“. Някои от възможните хипотези за злоупотреба са покрити в НК, съответно в чл. 171, чл. 171а, чл. 319а, чл. 319б, чл. 319г, чл. 319д, чл. 319е, но липсва пряка връзка с нанасянето на физически или тежки психически вреди.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е да се създаде отделен наказателен състав относно кибертормоза, който да обхваща отделните аспекти на престъплението, включително заплахи, обиди, разпространение на сексуални изображения, следене и споделяне на лични данни без съгласие. Отделен състав за нежелано разпространение на интимни изображения чрез информационни и комуникационни технологии е необходим, независимо дали жертвата е непълнолетна или възрастна.

Включването на нанесените вреди върху психиката като критерий при преценка на тежестта на наказанието би било от съществено значение, тъй като би позволило налагането на наказание не само при наличие на заплаха за физическата неприкосновеност или нанесена вреда от този вид.

С цел по-ефективна защита на пострадалите е необходимо да се създаде и допълнителна разпоредба, гарантираща защита на личната неприкосновеност на гражданите, в случаите на разпространение на лични данни с цел тормоз.

КОМЕНТАР

В редица европейски държави като Франция, Испания, Германия и други повтарящото се умишлено зловредно поведение в онлайн пространството е криминализирано като самостоятелно престъпление. В много от тях, фактори като психически вреди, страх и тревожност за безопасността от страна на пострадалия са отчетени като ключови критерии.

Чл. 8

Подбуждане към насилие или омраза в киберпространството

КОМЕНТАР

Съгласно чл. 162, ал. 1 НК подбуждане към насилие или омраза срещу лице или група лица по раса, етнически произход, националност, религия или полова идентичност и други белези, без значение дали е осъществено чрез слово, печат, други средства за масова информация, чрез електронни системи или по друг начин е наказуемо. Формулировката е достатъчно разгърната и покрива хипотезите на подбуждане към насилие или омраза в киберпространството.

Не е необходима промяна в българското законодателство.

Чл. 9

Подбудителство, помагачество и опит за извършване на престъпление

КОМЕНТАР

Българското законодателство изрично и подробно урежда подбудителството и помагачеството в чл. 20, чл. 21 и чл. 22 НК. Опитът за престъпление е уреден в чл. 18 НК. Не е необходима промяна в българското законодателство.

Чл. 10

Наказания

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В чл. 36, ал. 1 НК се предвижда, наказанието да се налага с цел да бъде ефективно, пропорционално, възпитателно, предупредително и възпиращо възможността да бъде извършено последващо престъпление. Българското законодателство покрива част от посочените престъпления чрез съществуващи членове, но не за всички съществуват изрични минимални наказания, както са предвидени в Директивата.

ПРЕПОРЪКИ

Както вече беше посочено, в българското законодателство липсва изрично криминализиране на генитално осакатяване на жени (чл. 3 от Директивата). Това създава сериозна празнота в наказателноправната защита и стимулира такива практики, които са особено често срещани като средство на отмъщение при някои етнически малцинства.

По отношение на извършване на престъпление по чл. 4 от Директивата - принудителен брак, което понастоящем се наказва с лишаване от свобода от една до шест години, наказанието не е пропорционално и не отчита всички аспекти, по които са нанесени вреди на пострадалото лице. Лишаване от свобода от три до осем години у нас се предвижда единствено при определени хипотези.

Престъплението подбуждане към насилие или омраза в киберпространството, чл. 8 от Директивата, се наказва спрямо българския НК с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание, което отговаря на минимално предвиденото наказание в Директивата. При извършване на престъпление по чл. 9 от Директивата - подбуждане към насилие или омраза в киберпространството, наказанието следва това на основното престъпление, без да е предвидена изрично минимална граница.

С цел пълно съответствие на българското законодателство с Директивата е необходимо въвеждането на нови състави за липсващите престъпления, които да предвиждат конкретни ефективни наказания, съобразно тежестта на престъпленията.

Чл. 11

Отегчаващи обстоятелства

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското право няма отегчаващи обстоятелства за всички престъпления, предвидени от чл. 3 до чл. 8 от Директивата (генитално осакатяване на жени, принудителен брак, споделяне без съгласие на интимни или манипулирани материали, киберследене, кибертормоз и подбуждане към насилие или омраза в киберпространството). Те са разпръснати из различни членове на НК, но са непълни, като някои от тях са формулирани твърде общо и липсват нови форми на отегчаващи обстоятелства, свързани с киберпрестъпленията. Например, чл. 131 НК, за причиняване на телесна повреда изброява утежняващи признаци, които съвпадат с тези в Директивата - повторност (чл. 131, ал. 1, т. 7), уязвимост на жертвата (чл. 131, ал. 1, т. 4), включително деца – жертви; при съучастие (чл. 21 НК), при особена жестокост (чл. 131, ал. 1, т. 5) и др., но не са специфично определени за приложими към престъпления по чл. 3-8 от Директивата.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е да се създаде допълнителен член в НК, глава „Престъпления против личността“, който да предвижда отегчаващи обстоятелства, включително за киберпрестъпления, като бъдат предвидени всички точки от Директивата, за да се осигури по-голям спектър на защита.

Необходимо е да се разшири понятието „уязвимо лице“ в НК, към момента то засяга бременни жени и малолетни деца, така че да бъдат отчетени още психическо, сетивно или физическо увреждане, уязвима възраст (непълнолетни лица и лица в напреднала възраст), зависимост на пострадалия спрямо извършителя, лица в несигурно положение (напр. хора без гражданство или мигранти).

Необходимо е за утежняващо обстоятелство да се счита и тогава, когато става въпрос за престъпление, извършено в присъствието на дете, във всички релевантни състави, не само при физическо насилие. Настояваме и за предвиждане на по-тежко наказание при рецидив на престъпление от същия вид.

Чл. 13

Давностни срокове

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българския НК няма изрично предвидени давностни срокове за престъпления, така както са посочени в чл. 3-9 на Директивата. Наказателният кодекс (чл. 80, чл. 81, чл. 82) съдържа общата уредба за давностните срокове според тежестта на престъплението и предвиденото наказание.

ПРЕПОРЪКИ

Настоящите давностни срокове по НК не винаги дават достатъчно време за разследване на престъпления в киберпространството или за престъпления против личността, при които жертвите съобщават със закъснение, било то заради възраст, страх, зависимост или други фактори, особено когато са деца.

Удължаването на давността, при тези условия гарантира, че дори след години ще е възможно наказателно преследване.

Чл. 14

Чл. 14, ал. 1

Сигнали за насилие над жени или домашно насилие

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Вътрешното право включва ЗЗДН, който вече предвижда редица мерки за защита на жертвите, в т.ч. специализирани услуги, консултиране, възможност за издаване на заповед за защита, дори от името на дете на 14+ години, и други мерки, влезли в сила от 01.01.2024 г.

Сигнал за домашно насилие може да бъде подаден чрез: полицията (МВР), прокуратурата, дирекция "Социално подпомагане". ЗЗДН, чл. 4 и сл., дава право на пострадалото лице да подаде молба до съда за защита, но тези сигнали не са анонимни. В момента липсва обаче изрично регламентирано онлайн или дигитално подаване на сигнал в ЗЗДН. Няма и специален член, в който да е регламентирано „сигнали за насилие над жени“.

Механизми за достъпност и безопасност: в България съществуват национални и местни телефонни линии за помощ, които са безплатни - Националната гореща линия за жертви на насилие (0800 1 86 76) и 112. Съществува и приложението „Помогни ми“, което е безплатно, анонимно, не изисква регистрация на лицето. Има приложение Помогни нет, което изпраща сигнала, заедно с локацията на жертвата към Фондация Анимус.

Важно е да се отбележи, че сигнал може да бъде подаван и анонимно, ако лицето се страхува за сигурността си, но прокуратурата и съдът няма да може да го разгледа.

В допълнение, в страната ни вече се разпространява и използва и „международния знак за помощ с ръка“.

ПРЕПОРЪКИ

България разполага със законодателни механизми за защита и сигнализиране за насилие над жени и домашно насилие. Основният инструмент е ЗЗДН, допълнен с изменения в НК и Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). Те вече въвеждат значими мерки.

В чл. 6д ЗЗДН е предвидено създаване на национална информационна система за защита от домашно насилие, но на практика такава система още не функционира.

В голяма степен изискванията на Директивата за лесен и достъпен канал за подаване на сигнали са удовлетворени. Възниква обаче въпросът дали има оформени ясни гаранции за безопасност и анонимност, както за физическа защита на подателя, така и за информационна сигурност. Законът предвижда защита на данните и отговорност, но подробностите и практическото прилагане все още не са напълно ясни.

Необходимо е изрично регламентирано онлайн или дигитално подаване на сигнал за насилие над жени или домашно насилие в ЗЗДН и НК, което да има тежест дори и при анонимно подаване.

КОМЕНТАР

Ето и примери от други държави от ЕС: в Гърция съществува мобилно приложение с “паник бутон”; в Испания работи система VioGén - полицейски алгоритъм, който определя степента на риск, на която са изложени пострадалите от насилие, основано на пола, и установява мерките за тяхната защита. Също в Испания по време на Ковид 19 е измислена кодова “Маска 19”, която хората могат да поискат в аптеката и така да сигнализират, че са пострадали от насилие.

Чл. 14, ал. 3

„достъп до правна помощ за жертвите“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Достъпът до правна помощ е регламентиран в Закона за правната помощ (ЗПП), ЗЗДН и НПК. В България функционира и система за безплатна първична правна помощ и вторична правна помощ (назначение на адвокат от Националното бюро за правна помощ - НБПП).

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е изрично да се посочи, че жените жертви на насилие и домашно насилие имат право на приоритетен и безплатен достъп до правна помощ, без оглед на техните доходни критерии. Това следва да се включи в ЗЗДН или в ЗПП. Нужно е процедурата за получаване на помощ да бъде улеснена, както и да се повиши информираността сред хората за техните права.

КОМЕНТАР

Пример за добра практика е Испания, където жертвите получават автоматична правна помощ. Във Франция и Германия има специализирани правни клиници и програми, гарантиращи незабавна правна подкрепа за жертвите на насилие, което значително повишава ефективността на защитата.

Чл. 14, ал. 4

„здравните специалисти, за които се прилагат задължения за поверителност, могат да съобщят на компетентните органи, когато имат разумни основания да считат, че е налице непосредствен риск от нанасяне на тежки физически вреди на лице като резултат от насилие над жени или домашно насилие“

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В България здравните специалисти са обвързани със задължение за спазване на професионална тайна. В действащото законодателство обаче липсва изрично формулирано общо правило за задължително сигнализиране при непосредствен риск за пациента. Въпреки това, при наличие на обективни и разумни основания да се предполага, че пациентът е изложен на непосредствен риск от тежки телесни увреждания или смърт, включително в случаи на насилие над жени, домашно насилие или други форми на насилие, здравните специалисти могат и следва да уведомят компетентните органи (като полицията, социалните служби или прокуратурата), с цел осигуряване на навременна и ефективна защита на пострадалото лице.

Закон за здравето, чл. 28, ал. 1 установява задължението за опазване на медицинската тайна, като всички обстоятелства, свързани със здравословното състояние на пациента, са поверителни. Съгласно ал. 2 на същия член, това задължение не е абсолютно и допуска изключения, включително когато разкриването е необходимо за предотвратяване на заплаха за живота или здравето на други лица, когато има данни за извършено престъпление или когато това е предвидено в закон.

Допълнително, чл. 47 от същия закон предвижда, че служебната тайна не се прилага в случаите на заплаха за здравето и живота на гражданите.

Съгласно Кодекса на професионалната етика, лекарската тайна обхваща всички сведения за пациента (чл. 51), но лекарят е длъжен да предоставя информация на компетентните институции в предвидените от закона случаи, като в тези хипотези се освобождава от отговорност за разкриването ѝ (чл. 55).

Закон за защита от домашното насилие също съдържа релевантни разпоредби, като чл. 4, ал. 2 предвижда задължение за лечебните заведения да съдействат за инициране на производство за защита.

В заключение, българското законодателство не съдържа изрична и всеобхватна разпоредба, която ясно да регламентира задължение за сигнализиране при непосредствен риск за пациента. Същевременно съществува съвкупност от правни норми, които допускат и обосновават разкриване на информация в случаи на риск за живота и здравето или при данни за извършено насилие. Тази фрагментарна уредба създава правна несигурност в практиката и необходимост от по-ясно нормативно уреждане на задълженията на здравните специалисти в подобни ситуации.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е допълване на Закон за здравето и Закон за защита от домашното насилие с изрична разпоредба, която не само да допуска, но и да **задължава** здравните специалисти да подават сигнал до компетентните органи при наличие на непосредствен и сериозен риск от тежки телесни увреждания или смърт, включително в контекста на домашно насилие и насилие над жени, независимо от задължението за спазване на медицинската тайна.

Следва да се въведе ясна правна норма, която да гарантира, че при наличие на такъв риск здравните специалисти имат право да разкрият информация и да сигнализират полицията или други компетентни органи **без съгласието на пострадалото лице**, когато обективно е налице невъзможност за вземане на информирано решение. Това включва ситуации, в които жертвата е в безсъзнание, в състояние на шок или зависимост, или когато извършителят е неин близък, упражняващ контрол и насилие.

Подобна регулация е необходима както за ефективната защита на жертвите, така и за правната сигурност на медицинските специалисти, които в момента са поставени в ситуация на конфликт между професионалното си задължение за конфиденциалност и етичния си дълг да предотвратят тежка вреда или смърт.

Към момента съществуват общи правни основания за разкриване на информация (например при заплаха за живота или данни за извършено престъпление), но те не адресират изрично спецификата на насилието над жени и домашното насилие. В резултат на това, на практика решенията за сигнализиране често се оставят на индивидуалната преценка на лекаря, което води до непоследователност в практиката и риск както за жертвите, така и за самите специалисти.

чл. 14, ал. 5

Държавите членки гарантират, че когато жертвата е дете, без да се засягат правилата за адвокатската тайна или, когато е предвидено в националното право, тайната на изповедта или равностойни принципи, специалистите, за които се прилагат задължения за поверителност съгласно националното право, могат да съобщят на компетентните органи, когато имат разумни основания да считат, че на детето са били нанесени тежки физически вреди вследствие на насилие над жени или домашно насилие

КОМЕНТАР

Българското законодателство вече е в съответствие с директивата:

- Закон за закрила на детето (ЗЗДет), чл. 7, ал. 1-2: всеки, вкл. лица, обвързани с професионална тайна, е длъжен незабавно да уведоми ДСП/ДАЗД/МВР, когато му стане известно, че дете се нуждае от закрила. Това е точно изключение от професионалната тайна с оглед защита на детето. Предвидена е и санкция при неизпълнение (глоба) – чл. 45, ал. 11 ЗЗДет.
- НПК, чл. 205: гражданите имат обществено задължение, а длъжностните лица – правно задължение да уведомят незабавно органите на досъдебното производство при узнаване за престъпление от общ характер (напр. тежка телесна повреда на дете).
- ЗЗДН урежда координационни механизми между институциите, включително обмен на информация, идентифициране и насочване на случаите, оценка на риска и мерки за закрила, което на практика подпомага и канализира съобщаването от професионалисти.

чл. 14, ал. 6

Когато деца подават до компетентните органи сигнали за прояви на насилие над жени или домашно насилие, държавите членки гарантират, че процедурите за подаване на сигнали са безопасни, поверителни, разработени и достъпни по подходящ за децата начин и разработени и достъпни на подходящ за децата език, в съответствие с възрастта и зрелостта на детето

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Формално децата могат да подават сигнали. Това е уредено правно по следните начини:

Закон за закрила на детето (ЗЗДет), чл. 15: всяко дете има право да бъде изслушано и да изрази мнение във всички производства, които го засягат; чл. 7, ал. 1: всеки (вкл. деца) може да подаде сигнал за дете в риск до ДСП, МВР, прокуратурата или училище. ЗЗДет, чл. 17 и чл. 20: Дирекция “социално подпомагане” трябва да предприеме незабавни мерки за закрила.

ЗЗДН, чл. 15: органите действат служебно при сигнал за домашно насилие. Няма изрична уредба, че процедурите за подаване на сигнали от деца трябва да са: „детски“ (достъпни на език и форма, съобразени с възрастта); гарантирано поверителни.

ЗЗДет, чл. 15, ал. 6: в съдебни производства децата се изслушват в присъствие на специалист.

Законът за социалните услуги (ЗСУ) предвижда социални работници и психолози да подпомагат децата, но няма изрична гаранция, че всеки сигнал от дете се приема и обработва с участието на специалист, обучен за работа с деца.

ЗЗДет, чл. 25 и 26: Социалните служби могат да предприемат мярка за закрила без съгласие на родителя.

Съгласно ЗЗДН, съдът и полицията също действат независимо от родителя-извършител. Тази част е съответстваща – няма нужда от съгласие на родителя, ако той е извършител.

Мерки за защита преди уведомяване на родителя

ЗЗДет, чл. 20: Дирекцията за социално подпомагане може да изведе детето спешно от средата. Липсва обаче изрично правило, че родителят-извършител не се уведомява за подаден сигнал, докато не се гарантира безопасността на детето. В практиката понякога информацията стига до родителя прекалено бързо и най-добрият интерес на детето така не се взема предвид.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е в ЗЗДет да се въведе задължение за достъпни и безопасни за деца канали за сигнали (включително онлайн и мобилни такива).

Нужно е още:

- гарантиране на поверителност на сигналите;
- участие на обучени специалисти при обработка на сигналите;
- гарантиране на правото на детето да подаде сигнал, независимо от родителя-агресор;
- уведомяване на родителя-извършител, едва след осигуряване на защита на пострадалото дете.

В ЗЗДН да се въведе изрично потвърждение, че мерките за защита могат да се задействат, веднага след сигнал от дете, без уведомяване на извършителя до гарантиране на безопасността.

КОМЕНТАР

В Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (ПП ЗЗДет) или чрез наредба на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) би било добре да се:

- конкретизира какво представляват материалите, които са предназначени за деца - например, формуляри, картинки, упътвания;
- въведе задължение сигналите от деца да се приемат от обучени специалисти;
- гарантира, че при подаване на сигнал детето няма да бъде санкционирано или заплашвано.

чл. 15

Разследване и наказателно преследване

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Понастоящем този член от Директивата е частично припокрит. В чл. 4, ал. 4 ЗЗДН се гарантира, че органите са длъжни в срок до 24 часа да препратят до съответния

районен съд молбата за образуване на производство по издаване на заповед за защита.

Няма изрично изискване разследванията на насилие над жени или домашно насилие да се водят от лица с подходящ експертен опит и същия да познава добре психологическите особености, виктимологията, полова чувствителност и други фактори, които са от значение при работата с уязвими лица.

В случаите на домашно насилие или насилие против личността липсва законово изискване органите да разполагат с ефективни инструменти за събиране и анализ на доказателства, особено електронните такива.

Наказателно-процесуалният кодекс и Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) предвиждат, но общо, че органите на досъдебното производство трябва да разследват престъпления и да събират доказателства.

При случаи на сексуално насилие, няма изискване органите да насочват жертвата към здравни специалисти по своя инициатива за доброволно обезпечаване на доказателства. В чл. 5, ал. 7 и 8 от ЗЗДН се предвижда възможност за насочване към специализирани услуги за защита, помощ, подкрепа и програми за възстановяване на пострадали пълнолетни и деца, но не и във връзка със събиране на доказателства.

ПРЕПОРЪКИ

Българското законодателство не съдържа изрична уредба, която да гарантира, че компетентните органи са длъжни, без неоправдано забавяне, да разследват всички случаи на насилие над жени и домашно насилие, включително по своя инициатива и без подадена жалба от пострадалото лице. На практика значителна част от жертвите не сигнализират поради страх от извършителя, зависимост, срам или други фактори, което води до сериозен риск от безнаказаност и повторна виктимизация.

В този контекст е необходимо да се въведе изрично законово задължение за незабавно, ефективно и служебно разследване на всички случаи на насилие над жени и домашно насилие, когато са налице достатъчно данни за извършено престъпление, независимо от волята на жертвата.

Необходимо е също така да се предвиди, че тези случаи се разследват от служители на Министерство на вътрешните работи, които са преминали задължително специализирано обучение за работа с жертви на насилие, включително с оглед избягване на вторична виктимизация и гарантиране на чувствителен към пола подход. По отношение на кибернасилието следва да се създаде специализирана правна и институционална рамка, която да гарантира ефективно разследване. Това включва осигуряване на достъп на компетентните органи (включително Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ и прокуратурата) до съвременни технически средства за откриване, събиране, извличане и анализ на електронни доказателства; задължително участие на експерти по дигитална криминалистика в случаи като неправомерно споделяне на интимни материали, онлайн тормоз или хакване с цел

упражняване на насилие; както и въвеждане на кратки срокове за действие, предвид високия риск от бързо изтриване или манипулиране на електронни данни.

Ключова мярка за повишаване на ефективността на разследванията, особено при сексуални престъпления, е въвеждането на задължение за незабавно насочване на пострадалите лица към съдебен лекар или специализирани центрове. Това ще увеличи значително възможността за своевременно събиране на годни доказателства, включително ДНК и медицинска документация, които могат да бъдат изгубени в кратък срок.

Тази мярка ще осигури по-добра защита на пострадалите, дори в случаите, когато те не са готови да подадат жалба незабавно, и ще намали натиска за вземане на решение в състояние на шок или травма. Едновременно с това, бързата и адекватна реакция на институциите има потенциала да повиши доверието в системата и готовността на жертвите да търсят защита и правосъдие.

КОМЕНТАР

Добър пример за разследване и наказателно преследване е Обединеното кралство, където действат специализирани центрове за прием на жертви на сексуално насилие. Доказателствата се събират и се съхраняват за период от около 2 години, в случай че пострадалите не са готови веднага да потърсят защита от съда.

В Испания, при докладване на сексуално насилие, се изисква „незабавна намеса“, която се прилага в различни контексти, включително медицински спешни случаи или ситуации, изискващи спешно внимание.

Във Франция е предвидено задължение на полицията да насочи жертвата веднага след инцидента към медицинско-съдебни звена в болниците, които да окажат незабавна психологическа помощ на пострадалите, да бъде извършен преглед и да бъдат взети биологични проби, които могат да се ползват с доказателствена тежест по-късно при образуване на производство.

В Германия е предвидено събиране на поверителни доказателства в контекста на случаи на сексуално насилие. При същото, медицинските доказателства се събират и документират, без незабавно докладване в полицията. Това позволява на жертвите да запазят потенциални доказателства, като същевременно отделят време, за да решат дали да повдигнат обвинение или не.

В Нидерландия има действащи специализирани центрове за сексуално насилие, където полиция, съдебни медици и психолози работят заедно, за да окажат пълна подкрепа на жертвата.

Чл. 16

Индивидуална оценка с цел установяване на потребностите на жертвите от защита

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО:

Съгласно ЗЗДН съдът разглежда молбата за защита и може да наложи мерки (чл. 5).

Съгласно ЗСУ се прави оценка за ползване на социална услуга (чл. 16).

Липсва обаче законово задължение всяка жертва на сексуално или домашно насилие задължително да преминава през индивидуална оценка на потребностите ѝ от защита.

Що се отнася до деца, ЗЗДН постановява, че полицията е длъжна да реагира незабавно при сигнал и да уведоми прокуратурата и Дирекцията за социално подпомагане (ДСП).

Закона за закрила на детето изисква незабавна проверка и мярка за закрила в случаите на насилие над дете (чл. 25).

На практика **липсва унифицирана процедура за оценка на потребностите** на жертвата още при първия контакт. Често тази оценка става само при започване на дело или в рамките на социален доклад.

Правилника за прилагане на ЗЗДН (ПП ЗЗДН) въвежда Стандартизирана оценка на риска, която включва въпроси, които касаят:

- вероятност от повторно насилие;
- наличие на заплахи и сериозност на вредата;
- наличие на деца в семейството;
- злоупотреба с алкохол/наркотици;
- достъп до оръжие;
- психично здраве;
- поведение на преследване и контрол.

В известен смисъл ПП ЗЗДН вече покрива чл. 16, §3 от Директивата.

В ЗЗСУ е заложен принцип за индивидуален подход. А в Закона за защита на личните данни (ЗЗЛН) и Закона за защита от дискриминация (ЗЗД) е заложена обща защита от дискриминация.

Но в законодателството липсва изрично изискване при оценката на защита да се вземат предвид пол, увреждане, етнос, сексуална ориентация и др.

ЗЗДН предвижда ограничителни заповеди, забрани за доближаване, отстраняване от жилище, а НК дава възможност за пробационни мерки.

В чл. 15 ЗЗДН постановява сътрудничество между органите на прокуратурата и полицията и уведомяване на социалните служби. **Липсва обаче ясно уреден механизъм за съвместна оценка между социални, здравни, полицейски и съдебни органи.** Това на практика се случва чрез инициативи на граждански организации или по конкретни случаи.

В допълнение, в българското законодателство няма изискване за задължителна актуализация на оценката, което е сериозен дефицит - обикновено оценката се прави еднократно (при сигнал или по време на дело).

В ЗЗДет се предвижда закрила на децата в риск, но не се изисква отделна оценка, ако се предполага, че има риск. Тази разпоредба съответства на изискването на Директивата на ЕС.

Обобщение

Българското законодателство частично съответства на чл. 16, но има съществени празнини:

- Няма изрично правило за задължителна индивидуална оценка на всяка жертва на сексуално/домашно насилие.
- Липсва изискване за ранна оценка още при първия контакт.
- Не се отчитат изрично комбинирана дискриминация и личностни особености.
- Няма гаранция за редовна актуализация на оценката.
- Междуинституционалното сътрудничество е слабо.

ПРЕПОРЪКИ:

- **Вдигане на уредбата на законово ниво**

Понастоящем оценката на риска е в подзаконов акт (ПП ЗЗДН). Това означава, че не е гарантирана във всички случаи. Необходимо е ЗЗДН да предвиди задължителна оценка на риска още при първи контакт с органите и при всяка молба за защита.

- **Ранност на оценката**

Често оценката се прави единствено по време на разглеждане на делото в съда, а изискването на Директивата е да се извърши при първия контакт с полиция/социални служби или във възможно най-кратък срок. Такава поправка е необходимо в ЗЗДН и в ЗСУ.

- **Редовно преразглеждане**

В момента оценката е еднократна. Директивата изисква актуализация при промяна на обстоятелствата (чл. 16, §7). В този смисъл е необходима промяна в ЗЗДН с цел периодичното преразглеждане на оценката от компетентните органи, както и при всеки нов инцидент или промяна.

- **Отчитане на дискриминация и уязвимост**

В актуалното ни законодателство, в оценката не е изрично включено да се обърне внимание на пол, увреждане, етнос, сексуална принадлежност, социален статус. Директивата изрично регламентира отчитането на комбинирана дискриминация и

лични особености (чл. 16, §4). Необходимо е в ЗЗДН/ЗСУ да се добави текст, който да гарантира, че оценката отчита индивидуалните характеристики и уязвимости на жертвата, включително рискове, свързани с потенциална дискриминация.

- **Междуинституционалност**

Към момента, социалният работник или представителите на МВР извършват оценка на пострадалите. Директивата изисква сътрудничество между всички институции (социални, здравни, съдебни, граждански). Необходима е промяна в ЗЗДН с цел оценката на риска да се изготвя от мултидисциплинарен екип (с участие на социални служби, полиция, при нужда здравни и образователни специалисти)..

Обобщение: какво трябва да се промени

- **В ЗЗДН** – задължителна оценка на риска при първи контакт.
- **В ЗЗДН/ЗСУ** – гаранция за редовно преразглеждане на оценката.
- **В ЗЗДН** – текст за отчитане на дискриминация и лични особености.
- **В ЗЗДН** – уредба на мултидисциплинарен подход.

КОМЕНТАР

По отношение на зависимите лица (напр. деца на жертвата), действащата уредба не предвижда изрично и автоматично признаване на техните специални потребности по смисъла на чл. 8 ЗЗДН. На практика съдът може да отчете тези обстоятелства при постановяване на мерки за защита, но това не е гарантирано и зависи от конкретната преценка във всеки отделен случай.

Липсата на изрична регламентация създава риск от непоследователна практика и недостатъчна защита на зависимите лица, въпреки че те често са пряко или косвено засегнати от насилието и имат повишена уязвимост.

Чл. 17

Индивидуална оценка на потребностите на жертвите от подкрепа

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Съгласно чл. 16, ал. 2–3 ЗСУ социалните услуги се предоставят въз основа на индивидуална оценка на потребностите, изготвена от социален работник. А чл. 19 ЗСУ постановява, че се определя индивидуален план за подкрепа.

Съгласно чл. 17 и чл. 20 ЗЗДет при сигнал за дете в риск се прави социален доклад и оценка на потребностите; изготвя се индивидуален план за закрила.

ЗЗДН не говори изрично за „оценка на потребностите“, но съдът може да наложи мерки и да насочи към социални услуги, като по този начин оценката идва по линия на вече посочения по-горе ЗСУ.

Налице е формално съответствие с Директивата. В ЗСУ и ЗЗДет е уредена задължителна индивидуална оценка преди предоставяне на услуги. Директивата изисква оценката да обхваща и зависимите лица (напр. деца или възрастни хора в семейството), освен ако няма признаци за специални нужди. В българското право липсва изрично правило, че всяка жертва на насилие и зависимите лица около нея трябва да получат такава оценка.

Принципите на оценката, изисквани от Директивата са:

- да се отчита възраст, пол, увреждания, ситуация на уязвимост;
- да се актуализира при нужда;
- да се извършва в диалог с жертвата.

В българското право:

- оценката отчита възраст, здравословно състояние, социално-икономическо положение (ЗСУ, чл. 16–19);
- регламентиран е индивидуален подход и участие на лицето (Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги).

В заключение, изискванията са частично покрити, но в практиката оценката често е формална, не е мултидисциплинарна и много рядко се актуализира системно.

ПРЕПОРЪКИ

- **Включване на зависимите лица в индивидуалната оценка**

Изискването на Директивата за оценка и на зависимите лица (деца, възрастни или други лица на издръжка) не е спазено. Необходима е регламентация в ЗСУ, която да гарантира извършването на оценка и на зависимите лица, освен в случаите, когато е очевидно, че такава оценка не е необходима.

- **Гаранция за актуализация на оценката**

Липсва законово изискване оценката да се актуализира, а според Директивата се изисква при необходимост оценката да се преразглежда. Необходима е промяна в ЗСУ и в ЗЗДН, която да въведе задължение за актуализация на индивидуалната оценка винаги, когато има промяна в обстоятелствата (напр. нови заплахи, промяна в здравословно състояние и др.).

- **Мултидисциплинарен подход**

В България оценките често се изготвят само от социален работник. Изискването на Директивата при изготвяне на оценка да се вземат предвид възраст, пол, здраве, травма и уязвимост, и др. предполага участието на повече специалисти. Необходимо е в ЗСУ да се въведе задължение индивидуалната оценка да се прави от

мултидисциплинарен екип (социален работник, психолог, при нужда лекар или педагог).

- **Участие на жертвата**

Българското законодателство предвижда участие на жертвата при изготвяне на оценката, но на практиката тя често се подготвя без реален диалог с пострадалите. За пълно съответствие с Директивата е необходимо в ЗСУ изрично да се регламентира активното участие на жертвата, като нейното мнение да се отразява писмено.

- **Специализация при работа с жертви на насилие**

Липсват конкретни стандарти за подготовка на оценителите в контекста на домашно/полово основано насилие. Необходимо е да се въведе в ЗСУ и ЗЗДН изискване индивидуалната оценка да се извършва от обучени специалисти, преминали програма за работа с жертви на насилие и травма.

Обобщение - необходими промени:

- **В ЗСУ** – изрично включване на зависимите лица в оценката.
- **В ЗСУ и ЗЗДН** – задължителна актуализация на оценката при промяна на обстоятелствата.
- **В ЗСУ** – мултидисциплинарен екип при изготвяне на оценката.
- **В ЗСУ** – участие на жертвата и писмено отразяване на нейното мнение.
- **В ЗСУ/ЗЗДН** – задължителна квалификация на специалистите по работа с жертви на насилие.

чл. 18

Насочване към служби за подкрепа

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Съгласно ЗСУ (чл. 16–18), жертвите на насилие могат да ползват социални услуги по собствено заявление или чрез насочване от компетентни органи, включително Министерство на вътрешните работи, прокуратурата, съда и дирекциите „Социално подпомагане“.

Съгласно ЗЗДН (чл. 13 и чл. 15), компетентните органи - полиция, прокуратура и Дирекция „Социално подпомагане“ - са длъжни да предприемат действия при сигнал за домашно насилие, включително насочване към подходящи услуги. В чл. 18 ЗЗДН се предвиждат незабавни действия при подадена молба за защита. На практика, социалните служби често уведомяват и насочват жертвите към кризисни центрове или услуги, предоставяни от граждански организации. Въпреки това, липсва ясно нормативно уредено задължение за проактивно и автоматично свързване с жертвата от страна на институциите, независимо от подаването на заявление. В резултат,

достъпът до подкрепа в много случаи остава зависим от инициативата и информираността на самото пострадало лице.

По отношение на деца, ЗЗДет (чл. 15–17) изисква дирекциите „Социално подпомагане“ да реагират незабавно при сигнал за дете в риск. Съгласно чл. 25 и чл.26 на закона, дирекциите „Социално подпомагане“ могат да предприемат мерки за закрила на дете без съгласието на родителите, когато детето е жертва на насилие или е в риск.

Съгласно ЗЗДН (чл. 15), органите на полицията и прокуратурата могат да сезират Дирекция „Социално подпомагане“ или съда, което също създава възможност за предприемане на мерки за защита независимо от волята на родителите. В тази част българското законодателство до голяма степен съответства на изискванията на Директивата, като допуска намеса и предоставяне на защита без съгласие на родител или законен представител, когато е налице риск за детето.

Координацията между отделните институции - полиция, прокуратура, социални служби и здравни органи - продължава да бъде недостатъчно ефективна, което често води до фрагментирана подкрепа и до ситуация, в която жертвата сама трябва да търси и координира помощ между различни институции. С Решение № 803 от 19 ноември 2025 г. на Министерския съвет е приет Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие. Това Решение е важна стъпка към системен подход, ефективността на механизма на практика зависи от степента на реална координация и ангажираност на институциите на местно ниво.

По отношение на обработката и обмена на данни, ЗСУ (чл. 9 и чл. 18) допуска обмен на информация между институции с цел предоставяне на социални услуги, а ЗЗДет (чл. 17) позволява обмен на информация между компетентните органи за целите на закрилата на детето. Общата рамка за обработка и съхранение на лични данни е уредена в Закон за защита на личните данни, който въвежда изискванията за законосъобразност, пропорционалност и сигурност при обработването им.

Въпреки това, в българското законодателство липсва изрично установен максимален срок за съхранение на данни, например до 5 години, както се изисква в релевантната европейска уредба. На практика сроковете за съхранение се определят чрез вътрешни правила, архивни стандарти или секторни нормативни актове, което води до нееднаква практика и потенциални рискове както за защитата на личните данни, така и за правната сигурност.

Въпреки наличието на законова рамка за насочване и предоставяне на услуги, липсата на изрично задължение за проактивен контакт с жертвите и недостатъчната междуинституционална координация ограничават ефективността на системата за подкрепа и създават риск от пропуски в защитата.

Българската правна рамка осигурява механизми за защита на деца без съгласие на родителите и допуска междуинституционален обмен на данни, но остава непълна по отношение на ясни и единни правила за сроковете за съхранение на информация. Това налага необходимост от по-прецизна регулация с оглед съответствие с европейските стандарти и гарантиране на предвидимост и защита на правата на засегнатите лица.

ПРЕПОРЪКИ

- **Проактивно свързване с жертвите**

Към момента социалните и специализираните услуги обикновено чакат жертвата сама да подаде молба или да бъде препратена. Директивата изисква службите да се свързват автоматично с жертвата, щом компетентен орган установи нужда или има искане. С цел гарантиране на безопасността на жертвата е необходимо ЗСУ да въведе изискване за проактивното свързване с жертвата от страна на службите. Необходимо е и допълнение в ЗЗДН, съгласно което полицията и съдът да уведомяват съответната специализирана служба/услуга.

- **Координиран механизъм между институциите**

Към момента има отделни задължения за съд, полиция и социални служби, но няма законово уреден механизъм за бърза координация. Регламентът изисква координиран и незабавен отговор.

Необходимо е да се регламентират срокове (напр. до 24 ч. след сигнал службите да се свържат с жертвата).

- **Насочване на деца без съгласие на родителя**

Към момента ЗЗДет позволява такова действие (чл. 25–26), но не е ясно разписано за услугите за подкрепа. Според Директивата компетентните органи могат да насочват детето и без съгласие на родител. В този смисъл е необходим изричен текст в ЗЗДет и ЗСУ съгласно който дете може да бъде насочено към услуга за подкрепа без съгласие на родител, ако родителят/родителите са извършители или е налице риск.

- **Лични данни и срок за съхранение**

Съществуват (ЗЗЛД и ЗСУ) общи правила за защита на личните данни, но няма конкретен срок за тяхното съхранение. Съгласно Директивата данните да се пазят, само докато е нужно, максимум 5 години. Необходима е промяна в ЗСУ, която да гарантира, че личните данни на жертвите, предадени на службите за подкрепа, се съхраняват за не повече от 5 години след последния контакт с жертвата, освен ако законът не предвижда по-кратък срок.

чл. 19

Незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

България е избрала гражданско-правен подход чрез ЗЗДН, което е напълно в съответствие с Директивата. Това позволява по-бърза и достъпна защита в сравнение с наказателния процес.

Мерките за незабавна защита са регулирани главно от ЗЗДН. Съгласно чл. 5, ал. 1 и чл. 13, ал. 3 ЗЗДН се постановяват заповеди за забрана на контакт, ограничителни заповеди и заповеди за защита, издавани от съда „без неоправдано забавяне“ (чл. 18, ал. 1 ЗЗДН).

Според чл. 5, ал. 2 ЗЗДН заповедите се постановяват единствено по искане на жертвата или нейните законни представители, без възможност за служебна инициатива от страна на съд, полиция или прокуратура, дори и при очевиден непосредствен риск. Това е в противоречие с чл. 19, пара 1 и 3 от Директивата, която изрично разрешава и насърчава автоматично (*ex officio*) включване на защитни мерки при доказан риск.

В България не съществува норма, която задължава съдилищата или други органи да осигуряват възможност за издаване на заповеди в неработно време, през почивни дни или в извънредни ситуации, както изисква чл. 19, ал. 2.

Въпреки че чл. 17 ЗЗДН и чл. 43 НПК предвиждат информиране на жертвите за техните права, няма задължителна, стандартизирана процедура за предоставяне на информация за правото на трансгранично признаване на мерките (по силата на Регламент (ЕС) № 606/2013 относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела). Практиката показва, че това знание е фрагментирано и зависи от индивидуалната подготовка на служителите, което е в нарушение на чл. 19, ал. 5 и чл. 25 от Директивата, които изискват активно, своевременно и разбираемо информиране.

Макар в българското законодателство да съществуват разпоредби по отношение на заповедите, в практическото прилагане на тези разпоредби съществува непълнота. Нарушаването на мярка за защита е престъпление по чл. 182 НК, което се наказва с лишаване от свобода до три години. Липсва обаче ясна правна разпоредба или установена практика, която да задължава компетентните органи (полиция, прокуратура) да уведомяват автоматично жертвата, ако извършителят е нарушил мярката за защита. Жертвата може да разбере за нарушението само ако го докладва сама или ако бъде разпитана по делото. Това оставя жертвата в потенциална опасност, без да знае, че заповедта вече не е спазвана.

ПРЕПОРЪКИ

- **Да се внесе поправка в чл. 5, ал. 2 ЗЗДН, за да се допусне постановяване на заповеди за защита и по служебна инициатива на съда, полицията или прокуратурата при наличие на обективни признаци на сериозен и непосредствен риск, дори при липса на искане от жертвата (напр. при непълнолетни, лица с ограничена дееспособност или в случаи на принуда/страх).**
- **Да се добави нова разпоредба в ЗЗДН (напр. чл. 5а), която да гарантира:**
 - издаването на незабавни заповеди във всеки момент, включително в неработно време и през почивни дни, чрез специализирани дежурни съдии или електронни канали (с последваща потвърждаваща съдебна проверка в срок до 24 часа);
 - задължителното информиране на жертвата, в писмена и устна форма, на разбираем език, включително чрез преводач при нужда, по отношение на правото ѝ да получи заповед за защита, информираност за процедурата за получаването на заповедта, и за правото на трансгранично признаване и изпълнение по Регламент 606/2013.
- **Да се внесат промени в НПК и в Инструкцията за работа на полицията с цел въвеждане на задължителен стандартен формуляр за информиране на жертвите, включващ ясно обяснение за:**
 - видовете защитни мерки, които могат да бъдат поискани;
 - начина и срока за подаване на искане;
 - възможността за ex officio действие;
 - правото на трансгранично признаване и как да се активира то (в т.ч. чрез Европейска заповед за защита - ЕРО).
- **Да се въведе задължително обучение за съдии, прокурори, полицейски служители и социални работници по прилагането на чл. 19 и Регламент 606/2013, включително с практически случаи и мултиезични ресурси.**

Обобщение - необходими промени:

- **Да се допълни ЗЗДН и НПК, така че полицията и прокуратурата да имат задължението да уведомяват незабавно жертвата при всяко докладвано или установено нарушение на мярка за защита.**
- **Да се разработят стандартизирани процедури и изисквания за всички правоприлагащи органи и съдилища за информиране на жертвите за техните**

права, включително за възможността за трансгранично признаване на мерките за защита.

- **Да се подобри обучението на съдии, прокурори и полицаи** за значението на тези процедури за защита на безопасността на жертвата.

чл. 20

Защита на личния живот на жертвите

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Тази защита е частично уредена в НПК, но не във всички фази на производството.

ПРЕПОРЪКИ

Трябва да се гарантира поверителност по време на разследването, съдебния процес и след него, като например се въведе забрана за разкриване на самоличността. Това е особено важно в случаите на сексуално или домашно насилие.

чл. 21

Насоки за правоохранителните органи и прокуратурата

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Такива насоки са частично регламентирани в ЗЗДН, НПК и Закона за МВР. Липсват обаче конкретни указания, липсва и обучение.

Закона за защита от домашното насилие:

- урежда заповеди за защита, спешни мерки, координация между органи, насочване към услуги;
- има текстове за индивидуални оценки и за повишена закрила на деца;
- допуска специални процедури за разпит на уязвими лица (напр. чл. 140, 141, 223 НПК);
- предвижда видеоконферентен разпит и участие на психолог за деца.

Закона за МВР включва задължения на полицията за защита при домашно насилие, но без конкретика за всички елементи по чл. 21 от директивата. Липсват или са непълни следните елементи:

- превенция на вторична виктимизация – няма изрични общи правила за всички жертви, а само за деца;
- систематично събиране на онлайн доказателства – не е изрично уредено;
- обучение и чувствителност към пол и травми – не е нормативно гарантирано, а само на ниво проекти/НПО;

- защита на поверителността на жертвите в рамките на наказателното производство – уредена частично в НПК, но директивата изисква по-ясни стандарти.

ПРЕПОРЪКИ

Българското законодателство към 2025 г. не отговаря изцяло на чл. 21 от Директивата. Налице е частична уредба в ЗЗДН, НПК и Закона за МВР, но липсват:

- единни насоки за полиция и прокуратура;
- гаранции срещу вторична виктимизация за всички жертви, не само деца;
- ясни правила за онлайн доказателства и за поверителност;
- нормативно закрепени обучения и протоколи за чувствителност.

Необходими са насоки и обучение за ефективно разследване на тези престъпления, чувствителни към жертвата.

чл. 22

Функции на националните органи, включително на органите по въпросите на равенството

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Органи по равенство и антидискриминация: В България основният орган е **Комисията за защита от дискриминация (КЗД)**, създадена съгласно Закона за защита от дискриминация (ЗЗДискр.). КЗД има правомощия да публикува становища, препоръки и доклади; извършва мониторинг; участва в обмен на информация с европейски институции. Важно е да се отчележи, че КЗД има частични правомощия и е фокусирана върху дискриминация и равенство на половете, а не изрично върху насилие над жени и домашно насилие.

Национален съвет по равнопоставеност на жените и мъжете към Министерски съвет (НСРЖМ към МС) – това е консултативен орган, който работи с неправителствени организации и изготвя препоръки, но няма силно институционализирани функции за обмен на данни и доклади на европейско ниво.

Национален съвет за превенция и защита от домашно насилие към Министерски съвет - специализиран постоянно действащ колективен и консултативен орган за осъществяване на държавната политика по превенция и защита от домашното насилие чрез координация, наблюдение и оценка на политиките и мерките за предотвратяване и защита от домашното насилие. Публикува и разпространява статистическа информация във връзка с домашното насилие, както и публикува резултатите от изпълнението на политиките в областта на превенцията и защитата, и предлага мерки за повишаване на тяхната ефективност

Налице е **частично съответствие** с изискванията на чл. 22 от релевантната директива на ЕС. Посочените национални органи изпълняват част от предвидените функции, включително обмен на информация, консултиране и изготвяне на препоръки.

Въпреки това съществуват съществени пропуски:

- Национален съвет за превенция и защита от домашно насилие, създаден през 2023 г. към Министерския съвет, все още не е изградил устойчива практика за **системно публикуване на анализи, доклади и препоръки** в областта на домашното насилие;
- обхватът на дейността на съвета е ограничен до домашното насилие и **не обхваща изрично насилието над жени като самостоятелна форма на основано на пола насилие**, което представлява съществено концептуално и нормативно ограничение;
- липсва изрично нормативно задължение за **регулярен и структуриран обмен на данни** с европейски институции, включително European Institute for Gender Equality (EIGE), както и с други релевантни органи на ЕС.

В заключение, българската правна рамка не осигурява пълно съответствие с чл. 22 от директивата. Макар да съществуват институционални механизми, като Комисия за защита от дискриминация, Националният съвет за равнопоставеност на жените и мъжете и Националният съвет за превенция и защита от домашно насилие, те функционират в рамките на общи политики за равенство или ограничен тематичен обхват и не осигуряват специализирана, системна и координирана рамка за мониторинг и анализ на насилието над жени.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е да се разширят правомощията и функциите на съществуващите органи, като специализираният орган в областта на домашното насилие изрично включи в своя обхват и **насилието над жени като форма на основано на пола насилие**. Следва също да се въведат:

- задължение за системно публикуване на доклади, анализи и препоръки;
- изрична правна рамка за обмен на данни и сътрудничество с европейски институции, включително EIGE;
- механизми за координиран мониторинг и оценка на политиките в тази област.

чл. 23

Мерки за премахването на определени онлайн материали

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В България въпросът за премахването или блокирането на онлайн материали, съставляващи форми на насилие, е уреден частично, но не напълно. В чл. 16, ал. 3 от Закона за електронната търговия (ЗЕТ) е уредена възможността по искане на компетентен държавен орган в случаите, установени със закон, доставчикът на хостинг услуги да предостави всяка информация относно получателя на услугата и дейността му, като с оглед на бързината и неотложността на кибератака, киберинцидент или кибер криза комуникацията да става по електронен път, достатъчно надеждно защитен. Необходимостта от съдебна заповед за премахване на онлайн материали е частично въведена, но процедурата е по-обща и не е специално насочена към съдържание, свързано с насилие над жени или сексуално насилие. Не са определени също конкретни срокове за реакция на доставчици и органи, което увеличава възможността за изтриване на доказателства.

Наказателният кодекс, от своя страна, криминализира сексуално насилие, детска порнография и др., но не дефинира ясно кои материали онлайн подлежат на премахване или блокиране при споделяне без съгласие, при кибертормоз и при подбуждане на насилие или омраза в онлайн пространството.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е в закона да се включи дефиниция за „незаконно разпространение на онлайн съдържание“. Трябва да бъдат включени механизми за ускорено събиране на доказателства преди премахването на съдържанието и възлагането на кратък срок за това - например 24 или 48 часа от подаване на сигнала за злоупотреба.

За жертвите на престъпления по чл. 5, 7 и 8 от Директивата, българското законодателство не гарантира, че същите ще получат достъп до подкрепа и информация за действията на органите. Необходимо е законодателството да предвижда правото на потърпевшите да получат информация, включително уведомление за предприетите мерки, възможност за съдействие при събиране на доказателства и подкрепа от специализирани органи и служби.

Няма ясно регламентирани правила за съхранение на съдържанието преди премахването, поради което е нужно да се въведе изискване съдържанието да се архивира и съхранява безопасно за нуждите на разследването и съдебното производство.

чл. 24

Обезщетение от извършителите на престъплението

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Съгласно българското законодателство може да се потърси обезщетение от извършителите на престъпление в наказателното производство като се предяви иск за обезщетение. Искът за обезщетение представлява иск за причинени имуществени или неимуществени вреди срещу извършителя. Той може да бъде подаден по два начина: по време на наказателно производство с молба до съда и като отделен граждански иск по Закона за задълженията и договорите (ЗЗД).

Обезщетение от държавата може да се търси, в случай че пострадалите от домашно насилие също са пострадали и от едно от следните престъпления: умишлено убийство; опит за убийство; умишлена тежка телесна повреда; сексуално насилие; изнасилване. В тези случаи те имат права по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

ПРЕПОРЪКИ

Въпреки че има законови механизми, чрез които жертвата може да потърси обезщетение от причинените имуществени и неимуществени вреди, няма изрична законова разпоредба, която да гласи „обезщетение за вреди, произтичащи от престъпления на насилие над жени или домашно насилие“. Необходимо е да се допълни това право в ЗЗДН и в НК.

Чл. 25

Специализирана подкрепа за жертвите

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Според ЗЗДН, чл. 6 и чл. 15 предвиждат достъп до закрила и социални услуги независимо от наличие на жалба или производство.

В чл. 16-18 ЗСУ се регламентира достъпът до социални услуги по заявление или по насочване от органи. Достъп до социални услуги, включително жилищно настаняване и помощ е регламентиран в чл. 16 ЗСУ. Подслоните и кризисните центрове са уредени в ЗСУ, чл. 16, ал. 3 – кризисни центрове като социална услуга; а в ЗЗДН, чл. 5 е регламентирано, че съдът може да постанови настаняване в кризисен център. Нормативно този въпрос е уреден. Практиката обаче сочи, че липсват достатъчен брой подслони и центрове и те нямат капацитет да настанят всички жертви. Услуги от типа на кризисни центрове, консултативни центрове и подслони се предоставят основно от гражданските организации и общини. НК, ЗСУ, ЗЗДет уреждат закрила, но липсва специфична национална програма за възстановяване и социална интеграция на жертви на сексуална експлоатация.

Законът за социално подпомагане (ЗСП) гарантира социални помощи и подкрепа за интеграция. Липсва обаче единна услуга „комплексна подкрепа на жертвата“, най-често, пострадалите обикалят различни институции, за да получат подкрепа.

Правни консултации са предвидени в Закона за правната помощ (ЗПП) – чл. 22–23, където е описано, че има безплатна правна помощ за жертви на домашно насилие и престъпления.

Медицинските и психосоциални консултации са уредени в ЗЗДН, чл. 5, ал. 1, т. 5 с насочване към програми и услуги, а в ЗСУ са включени психосоциалните услуги.

Остава ограничен достъпът до съдебно-медицински услуги за жертвите (особено в малки населени места).

Що се отнася до подкрепата за жертви на кибернасилие, за тях няма специално регламентирана услуга. Закона за киберсигурност и НК уреждат престъпления, но липсва социална услуга за подкрепа на жертви на онлайн насилие.

Липсва реална „онлайн услуга“ или „виртуално едно гише“ за жертвите на насилие, въпреки че чл. 2 и чл. 16 ЗСУ уреждат достъп до социални услуги, включително и онлайн заявяване.

Финансирането на социалните услуги е регламентирано в ЗСУ и се извършва чрез държавния и общинския бюджет или чрез проекти, за които гражданските организации сами кандидатстват. Резултатът е недостатъчно финансиране и голяма зависимост на услугите от бюджетите на неправителствените организации и от външните донори.

В допълнение, в България липсва национален модел на „едно гише“ (multi-agency hubs), което поставя жертвата в ситуация да обикалят различни институции, разказвайки отново и отново за насилието, което са преживели.

Законът за здравето (ЗЗ) и в различни наредби на Министерство на здравеопазването (ЗМ) уреждат медицинската помощ, но липсват задължителни протоколи за работа с жертви на насилие.

Налице са изработени насоки за специализирана подкрепа на жертвите, но те са подготвени от неправителствени организации и не са законово задължителни.

Липсва законова уредба за устойчивост на услугите при национални извънредни ситуации (Пример - COVID-19).

Липсва и законова гаранция за продължена подкрепа след приключване на наказателното дело, много често жертвите са оставени без системна помощ.

ПРЕПОРЪКИ

В ЗЗДН да се въведе изрично право на жертвите на специализирана подкрепа, независимо дали има подадена жалба.

В ЗСУ трябва да се добави:

- задължение за създаване на услуги „едно гише“ (координация между социални, правни, медицински и полицейски услуги);
- отделна категория услуги за жертви на кибернасилие и онлайн престъпления;
- гаранция за продължителна подкрепа преди, по време и след съдебното производство.

В Закона за здравето трябва да се предвидят задължителни протоколи за здравните специалисти (медицински лица, съдебни медици), включително за съхраняване на доказателства и работа с травма-информиран подход.

Национални стандарти и протоколи

Необходимо е разработването на единни стандарти за подкрепа на жертви на насилие (социални услуги, здравеопазване, полиция), както и на задължителни протоколи за идентификация, насочване и подкрепа на жертви, включително за особено уязвими групи (деца, жени с увреждания, жертви на сексуална експлоатация).

Чл. 26

Специализирана подкрепа за жертви на сексуално насилие

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В чл. 6 и чл. 8 ЗЗДН са регламентирани кризисни центрове, но липсва изрична уредба за сексуално насилие. ЗЗДН предвижда предоставяне на психологическа подкрепа като част от мерките за защита и възстановяване на пострадалите лица. Въпреки това, законът не съдържа изрично изискване тази подкрепа да бъде травма-информирана, т.е. съобразена със специфичните психологически последици от преживяното насилие, включително посттравматичен стрес, зависимост от извършителя и риск от повторна виктимизация.

В Закона за здравето има наредба за съдебномедицинските експертизи, но на практика достъпът до тези експертизи е ограничен и често се случва само по прокурорско разпореждане. Също така, Законът урежда общо репродуктивното здраве, но няма специална уредба за жертви на сексуално насилие.

Налице са общи правила по отношение на сексуалното насилие в ЗЗДет и в ЗЗДН, но липсва специализиран протокол за този тип насилие.

Достъпът до услуги за жертви на сексуално насилие е гарантиран съгласно българското законодателство, но не е уточнено, че са безплатни и че функционират денонощно.

Липсата на достатъчен брой кризисни центрове (27 на брой) и концентрацията им предимно в големите градове е сериозен проблем при предоставяне на специализирана подкрепа. В кризисните центрове не винаги има специалисти по отношение на жертви на сексуално насилие.

ПРЕПОРЪКИ

Необходими са следните промени:

- **В Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН) да се създаде нов раздел „Специализирана подкрепа при сексуално насилие“, който да гарантира:**
 - създаването и поддържането на мрежа от кризисни центрове за жертви на изнасилване и сексуално насилие, които да осигуряват: незабавен медицински и съдебно-медицински преглед; събиране и съхранение на доказателства при спазване на медицински и правни стандарти; травма-ориентирана психологическа подкрепа; насочване към дългосрочни социални, правни и здравни услуги; специализиран детски протокол за работа с непълнолетни жертви;
 - безплатни и достъпни услуги
 - равномерно териториално разпределение на кризисните и специализираните центрове
 - Бърз достъп на жертвите до подходящи услуги посредством координация, като се създаде национална електронна система за насочване между полиция, съд, здравни и социални институции, която гарантира бърз достъп на жертвите до подходящите услуги.
- **В Закона за здравето да се въведе специален текст, съгласно който при постъпване на жертва на сексуално насилие, лечебните заведения са длъжни да осигурят:**
 - съдебномедицински преглед от обучен специалист;
 - информирано съгласие и избор на пострадалата относно съхраняване на доказателствата;
 - връзка с кризисен център и предоставяне на психологическа помощ.

В допълнение, МЗ да осигури специализиран стандарт, като разработи медицински протокол за работа с жертви на сексуално насилие.

Чл. 27

Специализирана подкрепа за жертвите на генитално осакатяване на жени

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Българската правна рамка не признава изрично гениталното осакатяване на жени като самостоятелна форма на основано на пола насилие. Липсата на специфична наказателноправна уредба, както и на интегриран подход в законодателството в областта на защитата от насилие и здравеопазването, води до недостатъчно разпознаване, превенция и подкрепа за жертвите.

Липси в НК: Към момента в българското наказателно право липсва изрична инкриминация на гениталното осакатяване на жени. Подобни деяния могат да бъдат подвеждани под общите състави на телесна повреда (чл. 128–129 НК), включително „тежка телесна повреда“. Този подход обаче не отчита спецификата на гениталното

осакатяване на жени като форма на основано на пола насилие и вредна практика, нито позволява адекватно отразяване на неговата тежест, мотиви и последици. Липсва и легална дефиниция на тази форма на насилие, както и квалифицирани състави, свързани с извършването му.

Липси в ЗЗДН: Няма изрична уредба относно гениталното осакатяване на жени. Макар Законът да обхваща различни форми на домашно насилие, той не адресира специфично културно обусловени вредни практики, каквато е гениталното осакатяване на жени, което създава празнота в разпознаването и превенцията на този вид насилие.

Липси в ЗЗ: Законът урежда общо въпросите на репродуктивното и сексуалното здраве и достъпа до медицинска помощ, но не съдържа изрични разпоредби относно идентифицирането, лечението и подкрепата на жертви на генитално осакатяване на жени. Липсва и регламентация относно достъпа до специализирана медицинска грижа, включително реконструктивна хирургия, както и гаранции за нейното финансиране от държавата.

Липси в практика и услуги: В България няма специализирани центрове за жертви на генитално осакатяване на жени. Липсват протоколи за медицинска, психологическа и социална подкрепа. Няма статистика и механизъм за идентифициране на жертви (например сред мигрантски общности).

ПРЕПОРЪКИ

- В НК, в раздела за телесните повреди, следва да се въведе изрична разпоредба, която криминализира гениталното осакатяване на жени, като самостоятелен състав. Тази разпоредба следва да обхваща **извършването, подбуждането и помагачеството** към такова деяние.

Необходимо е също така да се предвиди, че когато деянието е извършено спрямо лице, ненавършило 18 години, това представлява **квалифициран състав**, водещ до по-тежко наказание.

По този начин ще се изведе гениталното осакатяване на жени като самостоятелен престъпен състав, а не само като „тежка телесна повреда“.

- **Предложение за допълнение в Закон за здравето:**

В глава „Репродуктивно здраве“ следва да се създаде нов член, който да гарантира, че жертвите на генитално осакатяване на жени имат право на **безплатен достъп до специализирана медицинска и психосоциална подкрепа**, включително: гинекологична и сексологична помощ; психологическа и посттравматична грижа, съобразена с преживяното насилие; достъп до **реконструктивна хирургия** (включително клиторна и генитална), финансирана

от държавата и предоставяна в определени от министъра на здравеопазването лечебни заведения. Следва да се предвиди, че условията и редът за предоставяне на тези услуги се уреждат с подзаконов нормативен акт на министъра на здравеопазването.

Като допълнителна мярка е необходимо МЗ да разработи и въведе **национален медицински протокол** за работа с жертви на генитално осакатяване на жени, който да включва стандарти за ранно идентифициране на случаи; насоки за медицинско и психологическо обслужване; механизми за насочване към специализирани услуги и междуинституционална координация.

- **В ЗЗДН**

В чл. 2 следва да се направи изрично допълнение, с което в обхвата на домашното насилие да се включи и **извършването на женско генитално осакатяване**, когато е налице семейна, родствена или културно обусловена принуда или натиск.

Необходим е нов член в раздел „Специализирани услуги“, който да осигури кризисни и консултативни центрове за специализирана подкрепа на жертвите на женско генитално осакатяване, включително психологическа помощ, правно консултиране и насочване към здравни услуги. Държавата да гарантира безплатен достъп до тези услуги и координация между здравната, социалната и правоохранителната система.

- **Институционална рамка**

- Министерство на здравеопазването да определи поне три обществени болници като центрове за реконструктивна хирургия.
- Националният съвет по превенция и защита от домашно насилие (или разширен орган) да събира данни за генитално осакатяване на жени, да организира кампании и обучение на лекари, социални работници, прокурори.
- Необходимо е да се изготвят национални протоколи и програми – особено за деца и мигрантски общности.

Чл. 28

Специализирана подкрепа за жертвите на сексуален тормоз на работното място

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В НК няма самостоятелен състав „сексуален тормоз“. Най-близко е чл. 143 (принуда), чл. 150 (развратни действия без съвкупление), чл. 152 (изнасилване), чл. 153 (съвкупление чрез използване на зависимост). Сексуалният тормоз може да бъде престъпление, само ако изпълни тези състави (напр. принуда или действия с лице в зависимо положение).

Според Кодекса на труда (КТ): чл. 8, ал. 3: „Забранява се пряка и непряка дискриминация, включително основана на пол и сексуална ориентация“. Чл. 127, ал. 2: работодателят е длъжен да осигури условия за равнопоставеност и недопускане на дискриминация и тормоз. Липсва обаче изрично уреден механизъм за консултантски услуги за жертвите.

В чл. 5 ЗЗДискр. „тормоз“ и „сексуален тормоз“ са дефинирани като форма на дискриминация. Законът включва процедура за защита и право на жалба до КЗД или съда. Но не предвижда психологическа или консултантска подкрепа за жертвите.

На практика жертвите могат да подадат сигнал до: работодателя, инспекцията по труда, КЗД, прокуратурата (ако има елементи на престъпление). Липсват обаче държавно финансирани консултантски услуги за жертвите и работодателите по отношение на това как да процедурат в такива срумаи.

ПРЕПОРЪКИ

- **В Кодекса на труда** - допълнение към чл. 127, съгласно което работодателят да е задължен да съдейства на жертвите на сексуален тормоз чрез осигуряване на достъп до консултантски услуги, предоставяни от държавата или от акредитирани организации.
- **В Закон за защита от дискриминация** - създаване на нов текст, съгласно който КЗД да организира и координира предоставянето на безплатни консултантски услуги за жертвите и работодателите при случаи на сексуален тормоз на работното място. Тези услуги да включват информация за правните средства за защита; консултации относно мерки за отстраняване на извършителя; психологическа подкрепа за жертвите.
- **Институционални мерки**
 - Да се въведе централен механизъм за координация.
 - Може да се създаде национална гореща линия за сексуален тормоз на работното място.
 - Във всяка областна дирекция „Инспекция по труда“ да се създаде консултативен център с правни и психологически съветници.
 - Да се обучат работодателите (Отдели по човешки ресурси) чрез Националния институт по труда и социалната политика.

Чл. 29

Телефонни линии за помощ на жертвите

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В Правилника за прилагане на ЗЗДН вече е предвидена уредба за национална телефонна линия за помощ:

- Чл. 27. (Нов - ДВ, бр. 74 от 2024 г., в сила от 30.08.2024 г.) Специализираните услуги и програми за предоставяне на защита, помощ и подкрепа на лица, пострадали от домашно насилие или в риск, са дейности, които включват: 1. предоставянето и поддържането на национална телефонна линия за помощ на лица, пострадали от домашно насилие или в риск;
- Чл. 30. (Нов - ДВ, бр. 74 от 2024 г., в сила от 30.08.2024 г.) Специализираната услуга "Национална телефонна линия за помощ на лица, пострадали от домашно насилие или в риск" се предоставя съгласно стандартите, определени в приложение № 1.

Линията за помощ на жертвите фигурира нормативно в ПП ЗЗДН, но:

- няма детайлно регламентирано, че е 24/7, безплатна, анонимна;
- не е фиксирано, че трябва да е на хармонизиран номер 116 016 (телефонна линия за жертви на насилие срещу жени според Решение за изпълнение (ЕС) 2023/468 от 25.11.2022 г.);
- не е посочено кой държавен орган отговаря за нейното управление и финансиране (на практика досега линията беше поддържана от „Асоциация Анимус“ с финансиране от държавата и проекти).

ПРЕПОРЪКИ

- **Законодателна уредба**

В ЗЗДН или в Закона за здравето да се включи изричен текст, че:

- държавата гарантира функционирането на национална безплатна телефонна линия за помощ на жертви на насилие, която работи 24/7, на номер 116 016.
- линията може да се управлява от специализирани неправителствени организации, но държавата носи отговорността за устойчивост и финансиране.

- **Финансиране**

Да се предвиди постоянен държавен бюджет за линията и да се гарантира осигуряването на всички необходими за нейното функциониране разходи, вкл. за екип, ИКТ, обучения, преводачи.

- **Достъпност и стандарти**

Осигуряване на достъпност за:

- хора с увреждания (вкл. жестомимичен превод, използване на лесноразбираем език);
- чуждестранни граждани (устен превод по телефона).

Да се въведат задължителни стандарти за поверителност и анонимност.

- **Хармонизация с ЕС**
 - Въвеждане и популяризиране на 116 016 като единен номер за жертви на насилие над жени (в допълнение към 116 111 за деца).
 - Кампании за информираност, финансирани от държавата (чл. 28, §6).
- **Институционална координация**

Националният съвет за превенция и защита от домашното насилие трябва да има мандат да:

 - контролира качеството на линията;
 - събира данни за обажданията (анонимизирани);
 - координира насочването към кризисни центрове, полиция и здравеопазване.

Чл. 30

Подслони и други места за временно настаняване

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Към момента съответствието с Директивата е частично. Все още не са изградени защитени жилища по ЗЗДН. Ползват се услугите на кризисните центрове по ЗСУ, чиито стандарти за настаняване изискват различна процедура.

Съгласно чл. 32 ПП ЗЗДН защитеното жилище е специализиран обект за временно настаняване на жертви на домашно насилие и насилие, основано на пола, включително жени и деца. Целта на защитеното жилище е да се осигури временен подслон и безопасност, като се предоставя самостоятелна стая за жени и деца, психологическа и социална подкрепа, достъп до здравни услуги (когато е възможно).

Тези защитени жилища обикновено се управляват от НПО, финансирани частично от държавата чрез Националната програма за превенция и защита от домашното насилие.

Настаняването в защитено жилище е безплатно, но достъпът може да изисква направляване от социални служби.

ПРЕПОРЪКИ

С оглед пълно съответствие с Директивата е необходимо да:

- се създадат отделения или протоколи за високорискови жертви, например жени, които са били подложени на физическо, сексуално насилие или генитално осакатяване.
- се въведат стандарти за безопасност, капацитет и оборудване на защитените жилища.

- се гарантира универсален достъп за лица с различен граждански или правен статус, както и хора с увреждания, имат достъп.
- се предложи интегрирана медицинска, психологическа и социална подкрепа, включително насочване към кризисни центрове и линии за помощ.
- се създадат ясни правила за достъп, безплатност и анонимност, закрепени законово.

Чл. 31

Подкрепа за деца жертви

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Българското законодателство частично или напълно покрива изискванията на чл. 31 от Директивата:

- принципът на висшия интерес е ясно уреден (чл. 3, ал. 1 ЗЗДет и чл. 59 СК);
- децата получават специализирана подкрепа и медицински грижи;
- временното настаняване заедно родител/настойник се практикува.

Съгласно чл. 11, чл. 15, чл. 17, чл. 25 ЗЗДет, дирекция „Социално подпомагане“ предприема незабавни мерки в случаи на насилие над деца. Гарантиран е достъпът до здраве, образование, социални услуги (чл. 1 и чл. 4 ЗЗДет). Законодателството ни също така гарантира различни видове социални услуги вкл. психологическа помощ и кризисна подкрепа (ЗСУ), както и настаняване извън семейството (ЗЗДет, чл. 25–28); изслушване на детето (чл. 15 ЗЗДет).

В ЗЗДН, чл. 2, ал. 2 е регламентирано, че децата свидетели са защитени, а чл. 11, ал. 2 и чл. 12 гарантират, че социалните служби и МВР предприемат незабавни мерки за защита на деца, вкл. предоставяне на временен подслон и специализирана подкрепа. Създадени са кризисни центрове и защитени жилища, които могат да настаняват деца заедно с родител или настойник.

В практиката, децата получават психологическа и психосоциална подкрепа чрез социалните услуги, кризисни центрове, защитени жилища. Медицински грижи се осигуряват чрез педиатрична и специализирана медицинска помощ, при насочване от социалните служби. Настаняването обикновено се осъществява заедно с друг член на семейството, ако това е безопасно, и с оглед принципа на висшия интерес на детето.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е формализиране на координацията между социални, здравни и образователни услуги и стандартизация на оборудването в защитени жилища.

Чл. 32

Безопасност на децата

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Елементите от чл. 32 са уредени по следните начини:

- **Достъпът до информация за насилие при граждански производства**

В България принципът за висшия интерес на детето е заложен в:

- чл. 3, ал. 1 ЗЗДет – „всички действия, отнасящи се до детето, се ръководят от неговия най-добър интерес“;
- чл. 127, чл. 128 и чл. 59 СК – съдът взема предвид интереса на детето при предоставяне на родителски права, лични отношения и др.

- **Достъп на съда и социалните служби до информация:**

Съгласно чл. 15 ЗЗДет и чл. 17 ЗЗДет дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП) изготвя социални доклади и предоставя информация на съда при граждански дела, включително сведения за насилие над дете или в семейството.

Законът за защита от домашното насилие (чл. 13 и чл. 15) предвижда служебно уведомяване на прокуратурата, социалните служби и полицията за данни за домашно насилие, включително над деца.

- **Безопасни места за контакт с родител – извършител/заподозрян**

В България ЗЗДН позволява съдът да наложи мерки като забрана за доближаване на детето и пострадалия (чл. 5, ал. 1, т. 2–3 ЗЗДН) и временно ограничаване на личните контакти с извършителя.

Съгласно СК (чл. 128 и чл. 59) съдът може да постанови режим на лични отношения, включително под надзор.

Практически това се реализира чрез:

- Центрове за обществена подкрепа (ЦОП) и Кризисни центрове, които могат да осигурят „неутрална територия“ за срещи между дете и родител при рискови ситуации;
- Закона за социалните услуги предвижда услуги като „подкрепа за родители“ и „супервизирани контакти“.

Въпреки че е налице правна възможност за надзор от специалисти, проблем е липсата на достатъчно специализирани „безопасни места“ и обучен персонал във всички населени места.

Чл. 5 ЗЗДН предоставя възможности за краткосрочно отделяне на насиливащия родител и осигуряване на безопасност за жертвата и децата. Социалните служби могат

да организират надзор на контакти, ако се прецени, че родителят е заплаха за детето. ПП ЗЗДН развива тяхното практическо прилагане, включително чрез въвеждането на услугата „Контактен център“.

ПРЕПОРЪКИ

Основните промени трябва да включват:

- законова гаранция за всички услуги;
- стандартизация на защитени жилища и кризисни центрове;
- достъпност за всички категории жертви;
- обучение на специалисти и сертифицирани протоколи за безопасен контакт с деца;
- въвеждане на хармонизиран европейски номер и интеграция с медицински и съдебни услуги;
- национална мрежа безопасни места;
- въвеждане на протоколи за достъп до информация.

Чл. 33

Целенасочена подкрепа за жертвите с комбинирани потребности и рисковите групи

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

- **Закон за защита от домашното насилие (ЗЗДН) и ПП ЗЗДН предвиждат:**
 - услуги за жертви на домашно насилие, включително жени и деца;
 - кризисни центрове и защитени жилища осигуряват настаняване за жени и деца, частично достъпни за лица с увреждания, но няма ясно регламентирана лична помощ;
 - липсват специализирани протоколи за жертви с комбинирани потребности или повишен риск.
- **Закон за убежището и Закона за чужденците:**
 - Регламентират прием и настаняване на кандидати за международна закрила и граждани на трети държави.
 - На практика отделяне на жертви от друг пол е възможно, но не е систематизирано.
 - Процедурите за подаване на сигнали за насилие съществуват частично, но не във всички центрове има механизми за бързо реагиране.
 - В практиката, неправителствените организации и социални служби осигуряват подкрепа на лица с увреждания и бежанци, но не е национално гарантирано. Липсват специализирани отделения или програми за жертви с комбинирана дискриминация (напр. заради етнос, увреждане или страна на произход).

ПРЕПОРЪКИ

- Създаване на законови стандарти за подкрепа на жертви с комбинирана дискриминация и високорискови групи.
- Задължително осигуряване на достъп за лица с увреждания, включително лична помощ.
- Гарантиране на отделно настаняване за жертви граждани на трети държави, както в центрове за задържане, така и в приемни центрове.
- Национални процедури за подаване на сигнали за насилие във всички специализирани заведения и центрове за настаняване, с обучение на персонала и задължителна бърза реакция.
- Координация между социални, здравни и миграционни служби за ефективна защита на жертвите.

Чл. 34

Мерки за превенция

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Понастоящем мерките за превенция са уредени в глава „а, б, в, г“ от ЗЗДН. Регионалният съд може да издаде Заповед за защита. Те обаче са крайно недостатъчни.

Няма предвидена задължителна учебна програма в училищата, която да включва повишаване на осведомеността относно темата с равнопоставеността, стереотипите, с насилието над жени и домашното насилие, кибер престъпността. Кампаниите по тези теми, които са адаптирани към деца или хора с увреждане, са крайно недостатъчни.

ПРЕПОРЪКИ

В българското законодателство липсва термина „превенция във връзка с насилие над жени“. Има добре разработена нормативна рамка за превенция на домашното насилие, която на теория съответства на много от стандартите на Директивата. Тя обхваща широк спектър от дейности - от обществена осведоменост до незабавни правни мерки, но няма широко разпространение сред децата в училищата, а за да бъде успешна превенцията трябва да се започне именно от там.

Основното предизвикателство е непоследователното и недостатъчно прилагане на закона на практика. Често срещани проблеми са:

- липса на достатъчно финансиране за кризисни центрове и социални услуги;
- недостатъчна координация между институциите;
- доставка на услуги, концентрирани в големите градове, с ограничен достъп в малките населени места;
- обществено стигматизиране на жертвите, което ги плаши да търсят помощ.

Докато правната основа за превенция съществува и е сравнително добра, ефективността ѝ зависи изцяло от последователното прилагане, адекватното бюджетиране и продължаващата обществена промяна.

Необходимо е и да се допълни ЗЗДН като се включи и „насилие над жени“ и като се заложат законови задължения за превантивни дейности – образователни програми, медийни кампании, работа с извършители. Превенцията трябва да бъде интегрирана част от политиките.

Чл. 35

Специфични мерки за превенция във връзка с изнасилванията и за налагане на основното значение на съгласието в сексуалните отношения

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското законодателство има частично покритие, но не в толкова детайлен вид по някои от точките.

В ЗРЖМ е уредено предприемането на мерки за прилагане принципите на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете. Изготвят се доклади и се координира изпълнението на предприетите мерки в тази насока. Създадена е Национална стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете, която е основен програмен документ, изпълняващ се чрез планове и съдържащ целите за постигане, отговорните органи, приоритетните области на действие и индикаторите за изпълнението.

По отношение на сексуалното насилие, в чл. 152 ал. 1 т. 1 НК е отчетен фактора за липса на съгласие, върху който акцентира чл. 35 от Директивата.

По отношение на кампаниите и програмите, в училищата няма предвидена задължителна учебна програма, която да включва повишаване на осведомеността относно съгласието и взаимното уважение в сексуалните отношения. В ЗЗДН е предвидено разработването и изпълнението на програма за обучение в учебните заведения за предотвратяване на домашното насилие и насърчаване на равнопоставеността и уважението между половете, приета от Министерството на образованието и науката (МОН), но същата не е конкретно фокусирана върху „съгласието“ в сексуалните отношения.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е въвеждането в допълнителните разпоредби в НК по отношение на определение относно термина „съгласие“ в контекста на сексуалните отношения, която да акцентира върху положителното и свободно изразяване на воля за участие.

Необходимо е уреждането на по-тясно сътрудничество с гражданските организации (включително организации за защита на правата на човека, организации за защита правата на жените и младежки организации или структури) по разработването и прилагането на кампании и програми за повишаване на осведомеността и превенцията, с цел увеличаване на ефективността и достигане до по-широк кръг от млади хора.

Чл. 36

Обучение и информация за специалисти

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Съгласно законодателството органите на изпълнителната власт, Националният институт на правосъдието и органите на местното самоуправление и местната администрация организират обучения на лицата, които осъществяват дейности по ЗЗДН.

По отношение на полицейските служители, държавата създава условия за обучение на полицаи и други служители на правоприлагащите органи за идентифициране на случаите на домашно насилие по протоколи за реагиране и прилагане на съответното законодателство. От началото на 2024 г. Главна дирекция „Национална полиция“ е внедрила алгоритъм за оценка на риска с приложени протоколи, на чиято основа се предприемат конкретни мерки, за да се гарантира защита на жертвите от насилие. Предвидено е и професионално обучение за полицейските служители.

По отношение на социалните служби, в чл. 120 ал. 1 ЗСУ е уредена възможността на служителите да се възползват от надграждащи обучения, които се осигуряват от доставчика на социалната услуга. Не се акцентира конкретно върху работата с жертвите на насилие, а е в обобщен вид.

Предвидено е обучение за лицата които извършват превенция и защита по ЗЗДН. За адвокатите се организират обучения по темата от Националното бюро за правна помощ, както и от граждански организации чрез европейски проекти. При магистратите, обученията отново се осъществяват чрез програмни проекти.

При медийните специалисти не са предвидени обучения за намаляване на сексистките стереотипи, изображения и обвиняването на жертвата. В Закона за радиото и телевизията (ЗРТ) е закрепено изискването медийното съдържание да е лишено от подбуждане към насилие или омраза.

По отношение на работниците и работодателите не са предвидени задължителни обучения относно начините за разпознаване, предотвратяване и справяне със сексуалния тормоз на работното място. На практика, единствено периодично, но не редовно се провеждат конференции и обучения във връзка с проблема.

При всички обучения обаче е налице липса на задължителен механизъм за оценка на ефективността на обученията.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е задължително и системно обучение за всички служители, които могат да влизат в контакт с жертви - полиция, съд, прокуратура, медицински лица, социални служби, училища, университети - като същото да е ориентирано към ефективна работа с жертвите, съобразено с пола, травмата, възрастта и специфичните нужди.

Необходимо е бъде въведен мониторинг и оценка на ефективността на обученията и въздействието им върху практиката.

Трябва да се осигури по-сериозно финансиране за дългосрочни програми чрез държавния бюджет, за да не зависят тези обучения изцяло от проектно финансиране.

Чл. 37

Програми за намеса

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

В българското законодателство няма пълно покритие на този текст на Директивата.

Съгласно чл. 6е ал. 6 т. 3 ЗЗДН, специализираните програми за преодоляване на агресията и справяне с гнева за извършители на домашно насилие, които включват социално и психологическо консултиране, се финансират от държавния бюджет. В чл. 5 ал. 6 и чл. 6з ЗЗДН е уредено задължението на извършителя на насилие да посещава специализирани програми за преодоляване на агресията и справяне с гнева. Няма изрично уредено задължение за създаване и поддържане на такива програми на национално ниво. В националната уредба липсва ясно регламентиран текст за достъпност на програмите за лица, които не са осъдени, но смятат, че има риск да извършат насилие (както изисква Директивата). За извършителите на сексуални престъпления и изнасилване, извън рамките на родствена, семейна и интимна връзка, или фактическо съпружеско съжителство, законодателството ни не регламентира изрично насочване към такива програми.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е законодателството да гарантира достъпност до този тип програми за намеса в цялата страна (дори в по-малки населени места по график), които също да бъдат финансирани от държавния бюджет. С цел превенция, програмите трябва да обхващат, както осъдени за домашно насилие или насилие над жени лица, така и лица, които доброволно търсят помощ, защото се опасяват, че може да извършат

престъпление, свързано с насилие, или такива, за които има опасения и доказателства, че са способни да извършат такива.

Необходимо е да се въведе задължение съдът и прокуратурата изрично да насочват извършителите на изнасилване и други сексуални престъпления към такива програми, с оглед противодействие на бъдещи такива актове.

Би било полезно да се въведе мониторинг и оценка на ефективността на тези програми, за да се прецени дали в действително намаляват риска от рецидив.

Чл. 38

Координирани политики и координиращи органи

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Измененията от 2023 год. в ЗЗДН въведоха нови механизми за национална координация. Създаден бе Национален съвет за превенция и защита от домашното насилие към Министерския съвет (чл. 6 ЗЗДН). Той разработва и координира Националната програма за превенция и защита от домашното насилие, отговаря за мониторинг и оценка на изпълнението. В съвета участват представители на министерства, агенции, граждански организации и независими институции (КЗД, Омбудсман, ДАЗД).

На регионално и местно ниво ЗЗДН предвижда създаване на Областни и общински програми за превенция и защита от домашното насилие. Предвидени са и местни координационни механизми за работа по случаи с деца жертви и жени жертви на насилие.

Според ЗЗДН Министерството на правосъдието организира събиране на данни за случаите на домашно насилие. Все още няма напълно изградена национална единна база с данни, като статистиката се събира фрагментарно от МВР, АСП, прокуратура, съдилища и граждански организации.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е:

- по-ясно да се обхване и насилието над жени извън тесния обхват на "домашното насилие";
- да се укрепи капацитетът на съвета с ресурс и правомощия;
- да се изгради национална единна база данни и да се въведе редовен публичен доклад;
- да се усили контрола върху изпълнението на местните програми.

Чл. 39

Национални планове за действие за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Този член е покрит в по-голямата си част понастоящем. Министерски съвет определя държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете, приема Национална стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете и определя плановете за нейното изпълнение. Държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете се основава на принципите на равни възможности за жените и мъжете във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот; равен достъп на жените и мъжете до всички ресурси в обществото; равно третиране на жените и мъжете и недопускане на дискриминация и насилие, основани на пола; балансирано представителство на жените и мъжете във всички органи, вземащи решения; преодоляване на стереотипите, основани на пола.

ПРЕПОРЪКИ

В нормативната уредба трябва да се въведе редовен преглед и актуализация на националния план, например на всеки 5 години или при значителни промени в статистиката и практиката, като прегледът да включва анализ на ефективността на мерките и препоръки за промени.

Чл. 40

Междуведомствена координация и сътрудничество

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

На национално ниво ЗЗДН (чл. 6 - 7) създава Национален съвет за превенция и защита от домашното насилие, който координира институциите. Националният съвет приема и наблюдава Национална програма с конкретни мерки.

На местно и регионално ниво ЗЗДН предвижда областни и общински програми, които трябва да се изпълняват чрез местни координационни механизми (Механизъм за взаимодействие по случаи на деца жертви на насилие и други форми на насилие, утвърден от МТСП/ДАЗД). В тях участват МВР, прокуратура, социални служби, общини, образователни институции, здравни заведения и НПО.

В практиката, местните координационни механизми вече работят от години при случаи с деца. С измененията от 2023 г. в ЗЗДН се разширява координацията и към жени жертви на насилие, но практиката сочи, че такава координация зависи от активността на общините.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е:

- усилване на капацитета и отчетността;
- по-равномерно и реално, а не само формално участие на всички институции;
- по-ясен контрол и финансиране на програми;
- стандартизиране на оценките и по-добро споделяне между институциите;
- провеждане на редовни междусекторни обучения;
- наръчниците и методиките да станат задължителен инструмент за практиката.

Чл. 41

Сътрудничество с неправителствени организации

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Сътрудничеството с неправителствени организации е уредено в ЗЗДН. В състава на Националния съвет за превенция и защита от домашното насилие се включват представители на юридически лица с нестопанска цел, които осъществяват дейност по превенция и защита от домашното насилие, координация, мониторинг и оценка на изпълнението на политиките и мерките в областта на превенцията и защитата от домашното насилие. Сътрудничеството е нормативно закрепено в ЗЗДН. В чл. 6б ал. 1 т. 13 ЗЗДН е уредено, че Националният съвет одобрява методически указания и участва съвместно с други представители на организации, институции и съдебни органи в разработването на документи, свързани с оценката на риска по този закон. В т. 14 от същия член е уредено, че Националният съвет осъществява още международно сътрудничество с международни организации и институции с дейност в сферата на превенцията и защитата от домашното насилие, като обменя информация и добри практики.

В процеса на разработване на „Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете 2021-2030 г.“ също си сътрудничат представители на държавни институции, социални партньори и организации от неправителствения сектор. В същата се отчита провеждането на редица инициативи за повишаване на капацитета на специалистите от различни сфери, които имат отношение към работата по случаи на насилие, както и непрекъснатата работа в посока укрепване на взаимодействието между различните институции и организации за координиран и интегриран подход както за превенция, така и при работата по случаи на насилие, постигнати чрез информационни кампании, срещи, дискусии, обучения.

КОМЕНТАР

Редица европейски държави имат изрично нормативно закрепено задължение за редовно и структурирано сътрудничество с неправителствени организации при работата с жертви на насилие. Във френското законодателство изрично се посочва

включването на специализирани организации при разработване на мерки за защита на жертвите на домашно насилие и при предоставянето на услуги за подкрепа. В Германия законът предвижда участие на неправителствени организации в процеса на подкрепа и консултиране на жертвите, включително участие в консултативни съвети и програми за превенция. В Швеция и Финландия националното законодателство изисква редовни консултации с НПО, при изготвянето на национални планове за борба с насилието над жени, както и при мониторинга и оценката на ефективността на мерките. В Нидерландия законът задължава държавата да осигури сътрудничество с НПО при предоставянето на социални, психологически и юридически услуги.

Чл. 42

Сътрудничество между доставчиците на посреднически услуги

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

- **Директно уреждане**

В ЗЗДН и в НК няма изрични текстове за сътрудничество с онлайн посредници. Въпреки това престъпленията онлайн (заплахи, преследване, сексуален тормоз, разпространение на интимни изображения без съгласие) се наказват по НК. ЗЗДН въвежда забрана за контакт между насилника и пострадалия, осъществяван чрез електронни средства в чл. 5, ал. 1, т. 4, където е записано, че на извършителя може да бъде забранено да осъществява контакт с пострадалото лице "под всякаква форма, включително по телефон, чрез електронна или обикновена поща и факс, както и чрез всякакви други средства и системи за комуникация"

- **Секторно законодателство**

Закон за електронните съобщения (ЗЕС) и Закон за електронната търговия (ЗЕТ) уреждат задълженията на доставчиците:

- съдействие на органите за достъп до данни;
- задължения за съхраняване на информация;
- при определени случаи – премахване на незаконно съдържание.

Закон за цифровите услуги (ЗЦУ), приет през 2024 г. за транспониране на Регламент (ЕС) 2022/2065 (Digital Services Act, DSA) въвежда задължения на онлайн платформите: премахване на незаконно съдържание, механизми за докладване, правила за модерация на съдържанието, отчетност и прозрачност.

Предвижда се и Национален координатор по цифровите услуги, който в България е Министерството на електронното управление.

- **Саморегулация**

В България вече има инициативи за кодекси за поведение, напр., Съвет за електронни медии (СЕМ) и медийните оператори. Част от международни платформи (Meta,

TikTok, Google) прилагат свои кодекси и политики, но това не е национално регулирано или координирано от държавата.

ПРЕПОРЪКИ

Нужно е разработване на национални и секторни кодекси в сътрудничество с доставчиците.

Изисква се публично популяризиране на мерките за саморегулация.

Необходимо е обучение на служители на доставчици съвместно с МВР, ДАЗД, НПО.

Налични са механизми за справяне с онлайн съдържанието, като се наблюдава тяхното прилагане.

Чл. 44

Събиране на информация и научни изследвания

В НАСТОЯЩОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Няма законово задължение за събиране на регулярни и разбити по пол/възраст данни относно насилието на жени или жертвите на домашно насилие. През януари 2024 г. МВР за първи път въведе национална полицейска статистика за случаи на домашно насилие. По-конкретно, МВР събира данни относно броя на издадените заповеди за защита от националните съдилища, изпратени до тях за изпълнение. Относително актуална статистика се съдържа в Приложение 1 към Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023-2026), но тя включва редица престъпления и графа „други“, и също така липсват данни за деца жертви на домашно насилие.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е да се въведе законово задължение за Националния статистически институт и МВР да събират, анализират и публикуват данни за случаите на насилие над жени и домашно насилие. Данните трябва да включват пол, възрастова група дете/възрастен, връзката между жертвата и извършителя. Това е изключително важно, за да послужи за изготвяне на ефективна политика.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

НАСОКИ ЗА СПОДЕЛЕНО РАЗБИРАНЕ НА ТЕРМИНИТЕ И ПРИНЦИПИТЕ НА РАВНОПОСТАВЕНОСТТА НА ПОЛОВЕТЕ И ЗА ПРОМЯНА НА ПРАКТИКИТЕ НА ТЕРЕННАТА РАБОТА

I. Въведение

Равнопоставеността на половете е основен принцип, който гарантира справедливост, недискриминация, зачитане на достойнството на всяко лице и осигуряване на равни възможности за развитие. Особено в теренната работа с лица, засегнати от домашно или други форми на насилие, уязвими групи и маргинализирани общности, равнопоставеността на половете е ключов елемент, тъй като осигурява по-висока ефективност при постигането на поставените цели.

Различните разбирания на основни понятия като биологичен пол, социален пол (джендър), равенство, равнопоставеност на половете, дискриминация и други създават риск от поставяне на хората, дори и неволно, в ситуации на неравенство и от възпроизвеждане на неправилни стереотипни възприятия.

Установяването на общо съгласувана терминология и споделени принципи е от съществено значение за формирането на координиран подход между институции, организации и професионалисти. Това води не само до по-добра координация, но и до по-висока ефективност. То подпомага по-точното идентифициране на потребностите на жертвите и засилва доверието, разбирането и приобщаването между специалистите на терен и хората, които те подкрепят.

Неяснотата или неправилното тълкуване на понятията може да доведе до подценяване на проблема, вторична виктимизация или неефективна помощ. Ето защо споделеното разбиране на основните принципи и терминология е предпоставка за етична, навременна и високоефективна работа.

II. Основни термини

Преди прилагането на принципите на равнопоставеността на половете е необходимо познаването и използването на специфична терминология, която осигурява общо разбиране и последователност в работата на различните професионални групи.

Пол (биологичен пол) – термин, който се отнася до биологичните характеристики (съвкупност от признаци) на индивида. На тази основа се разграничават два пола: женски и мъжки (анатомия, хромозоми, физиологични функции).

Стандарт на Истанбулската конвенция: използва се за разграничаване на биологичните характеристики от социалните конструкции. Представлява основа за събиране на дезагрегирани данни (чл. 11) с цел разбиране как насилието засяга различните биологични групи.

Франция: Националната здравна и полицейска статистика строго сегрегират данните по биологичен пол, за да идентифицира специфичните здравни нужди на жените – жертви на физическо насилие.

Социален пол (джендър) – отразява социално конструирани роли, поведения и взаимоотношения между жените и мъжете. Описва как обществото разбира и регулира понятията за „мъжественост“ и „женственост“, бащинство и майчинство, осиновяване, настойничество и други социални и правно регулирани конструкции, признати в българското законодателство.

За разлика от биологичния пол, социалният пол се формира чрез процеси на законодателство, социализация, културни традиции, медийни послания, институционални практики и др. Тази категория е правно, исторически и културно променлива и е ключова за анализа на неравенствата и разработването на политики за равнопоставеност.

Ключови аспекти на социалния пол:

Социални роли – обществени очаквания за това как „трябва“ да се държат мъжете и жените, момчетата и момичетата, бащите и майките в публичното пространство - стереотипни очаквания. Например: жените се възприемат като грижовни и емоционални, мъжете - като силни и решителни; момичетата - да се занимават с художествена гимнастика, момчетата - с футбол; майките - да отглеждат и възпитават децата, бащите - да осигуряват поведенчески модели. Тези роли често се възпроизвеждат чрез семейството, училището, медиите и религията.

Истанбулска конвенция, чл. 3(в): признава, че насилието често се корени в неравенства на властта и социални роли.

Швеция: програмата „Gender Equality Journey“ обучава специалисти да използват т. нар. „джендър очила“ или да изградят чувствителност по отношение на социалните роли/обществените очаквания, за да разпознават как социалните норми могат да задържат жените в насилствени отношения.

Идентичност - начинът, по който човек възприема и самоопределя себе си.

Изразяване на пола - начинът, по който човек представя своя пол външно.

Социална конструкция - социалният пол не е биологично предопределен, а социално изграден.

Равенство - основен принцип на всяко демократично общество, свързан с поставянето на всички хора в равна позиция по отношение на права, задължения и възможности.

Равнопоставеност на половете - състояние, при което жените и мъжете имат равни права и възможности да развиват своя потенциал, да поемат отговорности и да участват във вземането на решения във всички сфери на живота.

Дискриминация - по-неблагоприятно третиране на лица или групи въз основа на определени характеристики.

Множествена дискриминация - дискриминация, основана на повече от един признак.

Дискриминация, основана на пол - всяка форма на неравно третиране въз основа на пол или социален пол.

Истанбулска конвенция, чл. 3(г) изисква разбиране на насилието като структурен проблем.

Испания: специализирани съдилища за насилие, основано на пола.

Интерсекционалност - пресичане на различни характеристики (пол, етнос, възраст и др.), които могат да създадат специфични форми на дискриминация.

Чувствителност към пола - осъзнаване и отчитане на различията между половете при вземане на решения и комуникация.

III. Принципи на равнопоставеността на половете

Недискриминация - гарантира равен достъп до защита, услуги и правосъдие.

Чувствителност към травмата - разбиране на психологическите последици от насилието и избягване на вторична виктимизация.

Равноправно участие и вземане на решения - включване на жертвите в процеса на подкрепа.

Прозрачност - ясни правила, координация и документиране на решенията.

Отчетност - редовно наблюдение и оценка на прилагането на принципите.

IV. Промяна в практиките на теренната работа

Равнопоставеността на половете се проявява не само в законодателството и политиките, но и в ежедневието професионална практика. Тя е очевидна в начина, по който специалистите комуникират с жертвите, вземат решения и си сътрудничат с партньорски институции. Теренната работа изисква съзнателна промяна в комуникацията, оценката, вземането на решения и сътрудничеството.

Комуникация с жертвите - използване на неутрален и подкрепящ език, избягване на обвинителни въпроси.

Преживяванията, свързани с определено събитие на всеки човек са индивидуални, а психологическите и емоционалните реакции варират. Поради това теренната работа трябва да използва неутрален и подкрепящ език и да се избягват обвинителни въпроси (например: „Защо не се защитихте?“; „Защо не се свързахте с нас по-рано?“). Жертвите трябва да се чувстват чути и разбрани чрез зрителен контакт, кимане, без прекъсване, и чрез проявяване на съпричастност. Не трябва да се бърза с изискването за предоставяне на пълни детайли, особено по време на първите срещи или когато емоционалният стрес е силен.

Традиционен подход	Подход, основан на разбирането по отношение на травмата и равнопоставеност на половете
"Защо останахте?"	"Какви са причините, заради които Ви беше трудно да си тръгнете?"
"Какъв е проблемът?"	"Какво се случи с Вас/ Какво преживяхте?"
"Аз съм експертът тук."	"Вие сте експертът във Вашия собствен живот."
"Тя беше попитана за това."	"Извършителят е единствено отговорен за нападението."

Обективна оценка – обективната оценка е от съществено значение за ефективната подкрепа. Тя трябва да се базира на индивидуалните нужди на лицето, а не на предварителни стигми, свързани с пола или социалния статус. Необходимо е да се

прилага холистичен подход, който комбинира психологическа, правна и социална подкрепа, с последващи действия, за да се гарантира, че помощта води до реално подобрене.

Промяна на нагласите - осъзнаване на предразсъдъците, често несъзнателни и вкоренени, и работа в екип.

Един от ключовите фактори за ефективното прилагане на равнопоставеността на половете са нагласите на тези, които я прилагат. Дори най-добре разработените политики остават неефективни, ако професионалистите не са наясно със собствените си несъзнателни предразсъдъци. Колегиалността и екипната работа по случаи помагат за включване на различни гледни точки и за идентифициране и коригиране на модели на несъзнателно неравенство. Редовното обучение по равнопоставеност на половете и недискриминация е следователно от съществено значение както за индивидуалното, така и за колективното развитие.

Истанбулска конвенция, чл. 3(а): Държавите трябва да упражняват „дължима грижа“ (чл. 5), за да предотвратяват, разследват и наказват всички форми на насилие срещу жени, включително психологическа и икономическа вреда, а не само физическо нападение.

Ирландия: Планът „Safe Place“ предоставя цялостен правителствен отговор, при който насилието срещу жени се третира като основен приоритет по човешки права, интегрирайки жилищния, правния и здравния сектор.

Междуинституционално сътрудничество - координирани действия и защита от повторна травматизация.

Без добре координирани професионални усилия, често се налага жертвите многократно да разказват преживяното, което води до повторна травматизация. Ефективната защита и подкрепа изискват тясно сътрудничество между институциите. Разработването на общи стандарти за теренна работа и провеждането на редовни междуинституционални срещи укрепват доверието и устойчивостта. Равнопоставеността на половете трябва да ръководи това сътрудничество чрез взаимно уважение, като се избягват йерархични подходи, при които една институция се счита за по-важна от друга. Обменът на информация трябва да уважава поверителността, защитата на данните и изричното съгласие на засегнатото лице.

Истанбулска конвенция, чл. 7 и 15 изискват специализирано обучение за всички професионалисти (полиция, социални работници, лекари), за да се създаде „координиран общностен отговор“, който поставя безопасността на жертвата в центъра.

Франция SARVI (Служба за помощ при събиране на обезщетения за жертви на престъпления в рамките на Гаранционния фонд за жертви на престъпления във

Франция): междуведомствена система, при която държавата предварително изплаща съдебно постановено обезщетение на жертвата и след това го събира от извършителя, като така изключва жертвата от този конфликт.

V. Практически инструменти

За устойчивото прилагане на принципите на равнопоставеността на половете са необходими конкретни практически инструменти и примери, които да улеснят тяхното внедряване. Тези инструменти помагат за идентифициране и коригиране на несъзнателни предразсъдъци, насърчават подкрепящия език и гарантират безопасна, недискриминационна среда за жертвите.

Прилагането на принципите на равнопоставеността на половете изисква преминаване отвъд правната теория към практически, ежедневни инструменти за професионалистите. Ето няколко конкретни инструмента, основани на международни стандарти и добри европейски практики, предназначени за коригиране на предразсъдъците, насърчаване на подкрепящата комуникация и осигуряване на безопасността на жертвите.

1. Инструменти за идентифициране и коригиране на несъзнателни предразсъдъци

Предразсъдъците, независимо дали съзнателни или имплицитни, могат да доведат до обвиняване на жертвата и неправилно третиране на случаите.

Инструмент за оценка на престъпления, мотивирани от предразсъдъци (Bias Crime Assessment Tool – BCAT): структуриран инструмент за реакция на първа линия, който определя дали престъплението е мотивирано от предразсъдък (пол, раса и др.), вместо да се разглежда като изолиран „личен конфликт“.

Ръководства за оценка на риска с внимание към пола: инструменти като ръководството на EIGE (Европейски институт за равнопоставеност на половете) за полицията помагат на служителите да се отклонят от субективната „интуиция“ и да използват базирани на доказателства индикатори за оценка на риска от ескалация на насилието.

Обучение „Gender Glasses“ („Очила за пол“): институционален инструмент, който насърчава професионалистите (съдии, полицаи) да анализират случаите през „женска/мъжка призма“, като разпознават структурните неравенства, вместо да третират всеки случай като гендерно неутрален.

2. Инструменти за подкрепящ език и комуникация

Езикът може както да овластява, така и да предизвика вторична травматизация, ако предполага вина.

Ръководство „Думите имат значение“ („Words Matter“): Практическо ръководство за използване на език, който насърчава равнопоставеността на половете и избягва стереотипи.

Травматично информирано задаване на въпроси („Какво се случи?“): Вместо да се пита „Защо останахте?“ (което предполага избор на жертвата), професионалистите се обучават да задават въпроси като „Какво преживяхте?“ или „Какво се случи с вас?“, прехвърляйки фокуса от поведението на жертвата към действията на извършителя.

Лексикон „Фокус върху личността“: Инструмент, който предлага преминаване от етикети като „неподчиняващ се“ към „преодоляване на бариери за участие“ и от „симптоми“ към „стратегии за справяне“, за да се признае устойчивостта на преживялата насилуване.

3. Инструменти за институционална координация и безопасност

Устойчивото прилагане изисква всички институции (полиция, здравеопазване, социални услуги) да работят от общо разбиране.

Протоколи за междуинституционално сътрудничество: Стандартизирани „Общи стандарти за теренна работа“, които гарантират, че жертвата не трябва многократно да разказва историята си, намалявайки повторната травматизация.

Рамка „7Р“ за изграждане на капацитет: Инструмент за оценка на реакцията на организациите в седем области: Превенция, Защита, Прокуриране, Предоставяне на услуги, Партньорство, Политики и Данни (Paper).

Обучение за активна интервенция на свидетелите: Практически инструмент, който овластява служителите в институцията да разпознават и интервенцират в „рискови или неподходящи“ ситуации, като тормоз на работното място или предразсъдъчно поведение на колега.

4. Дигитални инструменти за безопасност и достъпност чрез технологии

Технологичните инструменти могат да осигурят безопасни и защитени начини за търсене на помощ от страна на жертвите.

Приложение „Помогни ми“ („Help Me“): Българска практика, която предоставя безплатен, анонимен начин за изпращане на местоположението до организация за подкрепа, без да уведомява извършителя.

Международен визуален сигнал за помощ: Универсален визуален инструмент, използван по време на видеоконферентни разговори или на публични места, за да сигнализира дискретно за нужда от помощ, без да напуска безопасността на лицето.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

НАСОКИ ЗА ИЗБЯГВАНЕ НА ПОЛОВИ СТЕРЕОТИПИ В РАБОТАТА С ЖЕРТВИ

I. Въведение

Половите стереотипи оказват значително влияние върху индивидуалното развитие, професионалните възможности и обществените нагласи. През 21 век се обръща все по-голямо внимание на справедливостта и равенството в ключови области като образование, заетост, медии и обществен живот. Актуалността на насоките за избягване на полови стереотипи е особено висока в контекста на работа с жертви/оцелели от насилие и други уязвими лица.

Този документ представя актуален анализ на практически насоки и методологии за предотвратяване и оспорване на полови стереотипи чрез законодателство, кампании за повишаване на осведомеността и целенасочени инициативи. Основната цел е да се допринесе за създаване на среда, която насърчава индивидуалността, равните възможности, недискриминацията и справедливото и уважително представяне на всички групи, в съответствие със стандартите на EIGE (Европейски институт за равнопоставеност на половете) и Европейското женско лоби (EWL).

Насоките се основават на принципа, че фокусът винаги трябва да бъде върху личните характеристики, компетенции, нужди и интереси на индивида, а не върху предварителни очаквания, базирани на пол. В работата с жертви/оцелели приоритет трябва да се отдава на индивидуалните нужди, безопасността, автономията и достойнството, като се прилага подход, центриран върху жертвата, основан на права и чувствителен към пола. Активното оспорване на половите стереотипи е съществено за създаване на безопасна, приобщаваща и овластяваща среда.

II. Насоки

1. Език и комуникация

Този раздел разглежда силата на думите да овластяват или допълнително да травмират индивиди.

Насоки:

Използвайте неутрален, уважителен и подкрепящ език, който поставя в центъра преживяването на жертвата/оцелелия, а не стереотипни предположения. Прилагайте приобщаваща и полово чувствителна терминология, съобразена с насоките на EIGE, като признавате разнообразието в половите идентичности и изразявания, когато е уместно.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 15 (Обучение на професионалисти) - задължава провеждане на обучения по равенство между половете, за да се гарантира, че комуникацията не подсилва съществуващи властови неравенства.

Добри практики: OSCE (Организация за сигурност и сътрудничество в Европа) „Правилото на огледалото“: медии и професионалисти се насърчават да проверяват дали изказване за жена би звучало подходящо, ако се приложи към мъж, което помага за идентифициране на скрити пристрастия.

Насоки:

Използвайте „оцелял/а“ или „засегнато лице“, за да подчертаете автономията, като същевременно използвате „жертва“ в правен/процесуален контекст.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 18 (Общи задължения за защита/подкрепа) - подчертава, че мерките трябва да целят „овластяване и икономическа независимост на жертвите“.

Добри практики: Насоките на ЮНЕСКО (2023) препоръчват използване на „оцелял/а“ в комуникацията, за да се подчертае устойчивостта, като се запазва „жертва“ за правен статут и достъп до правосъдие.

Насоки:

Избягвайте език, който обвинява, омаловажава или поставя под съмнение достоверността на жертвата/оцелелия (например „Защо остана при него?“, „Защо не се защити?“).

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл.12 (Превенция) - изисква от държавите да премахнат предразсъдъци и практики, базирани на идеята за непълноценност на жените или стереотипни роли.

Добри практики: „Холистично отразяване“ на ООН Жени: обучение на първи реагиращи да се фокусират върху действията на извършителя и структурните бариери пред напускане, а не върху изборите на жертвата.

Насоки:

Оспорвайте и прекъсвайте стереотипен или дискриминационен език, използван от други. Избягвайте приписване на отговорност или вина на база пол (напр. „Жените провокират насилие“, „Мъжете не могат да бъдат жертви“).

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 13 (Повишаване на осведомеността): насърчават се кампании за повишаване на осведомеността относно различните проявления на насилие и техния ефект.

Добри практики: Кампании „Step Up“ (Холандия): овластяване на младежите да прекъсват сексистки шеги или разговори в „мъжки компании“ като метод за първична превенция.

2. Роли и очаквания

Насоки:

Избягвайте генерализация на качества като „типични“ за мъже или жени. Не представяйте жените главно като майки или грижещи се лица и мъжете единствено като изхранители или лидери. Насърчавайте разпознаването и развитието на индивидуални умения, таланти и амбиции извън половите норми.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 12(1) - изисква промяна на социалните и културни модели на поведение за премахване на стереотипни роли.

Добри практики: Швеция - законодателни и образователни промени, които насърчават мъжете да вземат равен родителски отпуск, разбивайки стереотипа „грижовност vs осигуряващ прехраната“.

Насоки:

Бъдете наясно с несъзнателните пристрастия относно това „как трябва да се държи „истинска“ жертва“. Избягвайте предположението, че жертвите/оцелелите са винаги жени и извършителите винаги мъже. Признайте, че насилието, основано на пол, и домашното насилие могат да засегнат жени, мъже, възрастни, деца и лица от ЛБГТ+ общността. Подхождайте индивидуално към всеки случай, без да разчитате на предположения за „типична“ жертва или оцелял.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 15: фокусира се върху обучението на професионалисти за предотвратяване на „вторична виктимизация“, причинена от пристрастни очаквания относно поведението на жертвата.

Добри практики: Модел KREATIV интервю в Норвегия: Полицейски модел с отворени, неосъдителни въпроси, който отчита различните реакции на травма без пристрастия.

Насоки:

Оспорвайте традиционните концепции за мъжественост, които свързват сила с насилие. Избягвайте приписването на професии или социални роли като изключително „мъжки“ или „женски“ и насърчавайте разбирането, че всички професии и социални роли са достъпни за всички.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 12(4) - изисква държавите да насърчават мъжете и момчетата да допринасят за превенцията на насилието.

Добри практики: „По-силни от насилието“ (Германия): национална инициатива, включваща мъже като ролеви модели за насърчаване на „позитивна мъжественост“, която отхвърля насилието.

3. Оценка на нужди, подкрепа и насочване

Насоки:

Осигурявайте подкрепа, базирана на индивидуалните нужди, а не на очаквания, основани на пол. Провеждайте индивидуална оценка на нуждите, като активно включвате жертвата/оцелелия в процеса на вземане на решения, съобразено с подход, центриран върху оцелелия. Овластявайте жертвите/оцелелите да избират собствените си стратегии за защита и възстановяване, без да се основават на полови очаквания.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 18(3): изисква мерките за защита да се основават на „полово разбиране на насилието“, като се приоритизира безопасността на жертвата.

Добри практики: Интегрирани мерки за защита в Испания: правна рамка, при която жертвите получават персонализирано „социално интеграционно възнаграждение“ и приоритет за жилище според индивидуалната оценка на риска.

Насоки:

Осигурявайте пълна информация за всички налични услуги, включително правни средства, убежища, социални услуги и психологическа подкрепа. Насърчавайте

координирано, мулти-агенционно сътрудничество между институции и граждански организации, като се избягват едностранчиви или полово базирани модели на подкрепа. Бъдете сигурни, че оценките на безопасността не предполагат автоматична „защитна“ роля на мъжете.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 51 (Оценка на риска): задължава всички оценки да се извършват от компетентни органи по стандартизиран и обективен начин.

Добри практики: S.A.R.A. (Spousal Assault Risk Assessment, Италия): инструмент, основан на доказателства, който премахва субективната „интуиция“ и я заменя с обективни фактори на риск.

Насоки:

Насърчавайте мъжете да търсят помощ без страх от стигма. Осигурявайте, че полът не определя вида подкрепа, която се предлага (например да се приема, че жените имат нужда само от психологическа подкрепа, а мъжете – само от правна помощ).

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 13: изисква кампании за повишаване на осведомеността, насочени към всички членове на обществото, включително маргинализираните групи.

Добри практики: „Ask for Angela“ (Великобритания): дискретна програма за безопасност на обществени места, позволяваща на всеки, който се чувства застрашен, да поиска помощ без публично смущение.

4. Визуално представяне

Насоки:

Избягвайте стереотипни изображения (например „девойка в беда“ или агресивни мъже). В образователни, информационни и промоционални материали представяйте разнообразие от роли и идентичности (напр. жени инженери, мъже учители, бащи като грижещи се лица). Осигурявайте балансирано и нестереотипно представяне на жени и мъже във визуалните материали. Не използвайте унижителни, сексуализирани или обидни изображения на какъвто и да е пол.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 17: насърчава медиите да участват в разработването и прилагането на политики за превенция на насилието.

Добри практики: Насоките на ЮНЕСКО (2023) препоръчват използване на символични визуални образи (сенки, свещи) вместо графични или стереотипни снимки на наранени жени, за да се предаде сериозността на насилието с достойнство.

5. Образование и учебна среда

Насоки:

Насърчавайте нестереотипен избор на кариери и роли в учебните програми. Подкрепяйте децата и младежите да избират свободно дейности и интереси без полови ограничения (например оспорване на нагласи като „момчетата не играят футбол“). Насърчавайте равно участие във всички предмети и извънкласни дейности, включително STEM, изкуства и спорт.

Насърчавайте непрекъснато професионално развитие за преподаватели относно равенство между половете, несъзнателни пристрастия и недискриминационни практики. Критично анализирайте скритите полови послания в учебници и материали и работете за тяхната ревизия и актуализация. Насърчавайте саморефлексия сред образователните специалисти за идентифициране и коригиране на собствените им имплицитни пристрастия и подпомагайте колеги да направят същото.

Събирайте качествени и количествени данни за нагласите на учениците към пола чрез анкети и дискусии, за да се идентифицират ранно вредни стереотипи.

Създавайте приобщаващи учебни среди, където всички ученици се чувстват уважавани и ценени, независимо от пола. Насърчавайте нетрадиционен избор и самоизразяване, включително в облекло, игра и интереси, като се утвърждава принципът, че индивидуалността не се определя от пола. Използвайте приобщаващ и неутрален език (например „ученици“, „обучаеми“, „колеги“) вместо полови маркирани форми. Избягвайте изрази, които приписват характеристики на база пол (например „момчетата са по-силни“, „момчетата са по-емоционални“).

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 14 (Образование) - задължава включване на учебен материал за нестереотипни полови роли във формалните учебни програми на всички нива.

Добри практики: Проект „Mind the Gap“ (Италия, Испания, Португалия): специализирана учебна програма, която ревизира учебници за премахване на полови пристрастия и насърчава момчетата към STEM и момчетата към грижещи роли.

6. Работно място, професионално поведение и социални практики

Насоки:

Мониторирайте ключови показатели за равенство, като разлики в заплатите и представителство в ръководни позиции, и въвеждайте корективни мерки при необходимост. Предотвратявайте дискриминация при наемане, заплащане, повишение и кариерно развитие на база пол. Въвеждайте всеобхватни политики срещу дискриминация и тормоз, включително ясни процедури за жалби, осигуряващи конфиденциалност, безпристрастност и своевременно разрешаване. Организирайте редовни обучения за несъзнателни пристрастия, превенция на тормоз и реч на омразата. Насърчавайте участието на служителите в разработването и оценката на работните политики, за да се укрепи собствеността и отчетността.

Осигурявайте равен достъп до обучение, професионално развитие и лидерски възможности. Подкрепяйте политики за баланс между работа и личен живот за всички служители, независимо от пола. Насърчавайте приобщаващи организационни култури чрез менторски програми, разнообразни екипи и инициативи за професионално развитие.

Поддържайте уважение и професионализъм към всички индивиди, независимо от пол, възраст или социална роля. Избягвайте налагане на полови роли върху жертвите/оцелелите (например, че жените трябва „да държат семейството заедно“, а мъжете да „бъдат силни“). Избягвайте лични оценки или нормативни изказвания като „истинска майка трябва...“ или „мъж на вашата възраст не би трябвало...“.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 10 - изисква държавите да определят официални органи за координация, прилагане и мониторинг на политики.

Добри практики: Инструментариум EIGE Gender Equality Plan (GEP): европейски стандарт, който помага на организации да анализират различията в заплащането и да прилагат корективни мерки.

7. Медии и публично пространство

Насоки:

Разработвайте и прилагайте етични кодекси за полово чувствително отразяване и реклама. Избягвайте и активно оспорвайте клишета като „слабата жена“ или „силният мъж“. Отразявайте постиженията на жени и мъже с еднаква обективност, професионализъм и видимост. Избягвайте да редуцирате жените само до външния им вид или мъжете единствено до сила или успех. Насърчавайте балансирано, не-сексуализирано и не-стигматизиращо представяне в медийното съдържание.

Инвестирайте в медийна грамотност и изграждане на капацитет за журналисти и медийни професионалисти относно равенство между половете и недискриминация. Увеличавайте участието на жени, особено в редакторски лидерски и вземащи решения роли.

Използвайте кампании за повишаване на осведомеността, включително социални медии и сътрудничество с инфлуенсъри, за да оспорвате вредни полови стереотипи.

Свързаност с Истанбулска конвенция, чл. 17 - задължава частния сектор и медиите да определят саморегулаторни стандарти за предотвратяване на насилие.

Добри практики: Политика за равенство между половете в медиите на OSCE: Комплексен кодекс на етиката, използван от медии за гарантиране на нулева толерантност към обвиняване на жертвата или сексуализирани заглавия.

III. Заключение

Избягването на полови стереотипи е споделена отговорност на институциите, професиите и обществото като цяло. Прилагането на тези насоки допринася за защитата на човешкото достойнство, реализирането на равенството между половете и предоставянето на ефективна, центрирана върху жертвата подкрепа, съобразена с европейските и международни стандарти.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

НАСОКИ ЗА РАБОТА НА ПРАВОРАЗДАВАТЕЛНИТЕ ОРГАНИ

Съдебните органи трябва да се отнасят към всяка жертва на насилие с уважение, признаване на личното ѝ достойнство и пълна гаранция за основните ѝ права. Необходимо е да се осигури безопасна среда, в която жертвата да може свободно да изразява мнението си, без страх от осъждане, унижение или репресия. Трябва да се вземат мерки за защита на личния живот и конфиденциалността, включително да се пази в тайна информация, свързана с идентичността и личните данни на жертвите, когато това е необходимо.

Всички лица, преживели насилие, имат право на равен достъп до защита и правосъдие, независимо от пол, възраст, етнически произход, социален статус, увреждане, сексуална ориентация, религия, мигрантски статус или друга характеристика. Особено внимание се обръща на уязвими групи, включително деца, възрастни лица, хора с увреждания, бременни жени, жертви на трафик, хора от маргинализирани общности и лица, които не говорят български. Липсата на стереотипи и предразсъдъци е ключово условие за справедлив процес и ефективна защита на правата на жертвите.

Съдебните органи са длъжни да предприемат мерки за предотвратяване на вторично виктимизиране, включително чрез избягване на ненужни повторни разпити, унижително отношение, обвинителни въпроси и практики, които могат да доведат до ретравматизация. По време на разпити, оценка на риска и предоставяне на защита трябва да се прилагат подходи, съобразени с травмата, като се осигурява психологическа подкрепа и насочване към специализирани услуги. Където е възможно, следва да се използват видеокоферентни разпити, защитени помещения и други мерки за намаляване на емоционалното натоварване на жертвата.

Случаите на насилие трябва да се разглеждат без неоправдани забавяния, като се предприемат спешни защитни мерки, включително издаване на заповеди за защита, ограничителни мерки и други незабавни действия. Ефективното разследване, събиране на доказателства и навременен достъп до правна помощ са от критично значение за предотвратяване на повторно насилие и за осигуряване на правосъдие. Съдебните органи трябва да гарантират достъпни механизми за подаване на сигнали, включително за хора с увреждания и представители на малцинствени групи.

Ефективната борба с насилието срещу жени и домашното насилие изисква координиран и мултидисциплинарен подход. Съдебните органи трябва да си сътрудничат със социални служби, здравни специалисти, образователни институции, кризисни центрове, неправителствени организации и други компетентни органи. Координацията включва обмен на информация в съответствие с правилата за защита на лични данни, съвместни процедури за оценка на риска, механизми за насочване и последваща подкрепа, както и участие в междуинституционални обучения и работни групи.

Процедурни стандарти

Съдебните органи трябва да осигурят достъпни, бързи и чувствителни към жертвата механизми за подаване на сигнали за насилие. Сигнали могат да се подават лично, по телефон, онлайн или чрез трети лица или институции. Подаването на сигнал не изисква пълни доказателства - достатъчно е разумно подозрение. Всеки сигнал трябва да се регистрира незабавно, като се гарантира конфиденциалността на подателя и на жертвата. Жертвите трябва да бъдат информирани за следващите стъпки, техните права, наличните услуги и спешните защитни опции.

Незабавно след получаване на сигнал трябва да се извърши оценка на риска, за да се определи вероятността от повторно насилие, ескалация или фатален изход. Оценката включва фактори като предишни инциденти, заплахи, контролиращо поведение, достъп до оръжие, употреба на алкохол/наркотици, зависимост на жертвата и др. Случаите с висок риск изискват незабавни мерки, включително уведомяване на прокуратурата и социалните служби и осигуряване на защита. При наличие на деца се извършва паралелна оценка на риска за тяхната безопасност.

При установен риск се предприемат спешни действия, включително: осигуряване на безопасност на място (в дома, на улицата или на обществени места); отделяне на извършителя от жертвата; преместване на жертвата на безопасно място, ако е необходимо; незабавно издаване на заповед за защита или прилагане на временни защитни мерки; осигуряване на достъп до медицинска, психологическа и социална подкрепа; помощ при настаняване в кризисен център.

Разследванията се провеждат професионално и без забавяне, за да се осигурят доказателства, включително: показания на свидетели; медицинска документация и съдебно-медицински експертизи; аудио-визуални доказателства, електронни съобщения и записи от наблюдение; информация от социални и медицински служби, училища и други институции; документиране на психологическите последици и контролиращото поведение. Следва да се прилагат техники за разпит, съобразени с травмата, и да се избягват обвинителни въпроси.

Разпитите на жертвите трябва да се провеждат в безопасна и защитена среда, с минимален брой повторения. При необходимост се осигуряват психологическа подкрепа, преводач, адвокат или специализиран социален работник. Където е възможно, се използват видеоконферентни технологии или специализирани помещения за разпит, за да се избегне контакт с извършителя. Жертвите се информират за хода на процеса, техните права и наличните услуги.

Случаите се разглеждат приоритетно и без неоправдани забавяния. Съдилищата трябва да вземат предвид специфичната природа на насилието, основано на пола, и динамиката на контрол и зависимост. Вторичното виктимизиране в съдебната зала

трябва да се избягва, включително чрез отделни входове, дистанционни заседания или ограничаване на контакта с извършителя. В случаи с висок риск съдилищата могат да наложат заповеди за липса на контакт, изваждане от общия дом или други защитни мерки.

След приключване на съдебните процеси се осигурява мониторинг на риска и достъп до услуги. Институциите работят съвместно, за да гарантират устойчивост на защитата и подкрепата. При необходимост рискът се преценява отново и се приемат допълнителни мерки.

Роля на съдебните органи

Съдебните органи играят ключова роля за осигуряване на справедливост, защита на жертвите и ефективна борба с насилието над жени и домашното насилие.

Съдии трябва незабавно да разглеждат дела, свързани с защита от домашно насилие и наказателни производства за насилие, като оценяват доказателствата комплексно — включително моделите на поведение, динамиката на контрол и свидетелските показания, а не само физическите наранявания. Те издават защитни мерки, когато има риск за живота или здравето на жертвата, гарантират, че производствата са информирани за травмата и не позволяват вторично жертвуване, и прилагат индивидуализиран подход към уязвими групи, включително деца, възрастни жени, лица с увреждания, мигранти и други.

Съдилищата трябва да гарантират равен достъп до правосъдие, приоритетно разглеждане на случаи на насилие, пълна защита на правата на жертвите, прилагане на полово- и травмочувствителен подход и избягване на вторично жертвуване.

Съдилищата разглеждат делата без забавяне и приемат широк спектър от доказателства, включително психологическо и емоционално насилие, контролиращо поведение и цифрови доказателства (съобщения, записи, социални медии). Те осигуряват условия за безопасни интервюта, прилагат защитни мерки по време на съдебните заседания, разрешават видеоконферентни интервюта, защитени помещения или дистанционни връзки, и отчитат присъствието на деца.

Съдилищата могат да нареждат изваждане от съвместното жилище, ограничителни и забрани за контакт, временни мерки за защита на деца и ограничения за притежание на огнестрелни оръжия. Мерките трябва да бъдат незабавни, ефективни и приложими.

Специален акцент се поставя върху уязвимите групи, включително деца свидетели, жени с увреждания, бременни жени, мигрантки и бежанки, жертви в селски или изолирани райони и високорискови жертви.

Съдилищата трябва да осигурят адаптирана комуникация, защитени помещения, специализирани техники за интервюта и присъствие на психолог или социален работник. Те са длъжни да информират жертвите за процедурите и правата им, защитните мерки, информация за делото и решенията, както и за възможностите за обжалване.

Кратък контролен списък за съдии:

Задача	Проверка
Приоритетно разглеждане на случаи	☐
Осигуряване на безопасна среда за жертвата	☐
Приемане на разнообразни форми на доказателства	☐
Оценка на риска	☐
Защита на децата	☐
Адаптирани процедури за уязвими групи	☐
Писмена и достъпна информация за жертвата	☐

Роля на прокурорите

Прокурорите са отговорни за ръководството на разследванията своевременно, като отчитат рисковете за жертвите и децата.

Те трябва да изискват подходящи защитни мерки, включително ограничителни заповеди; активно да събират доказателства, включително експертни становища, видео записи и медицинска документация; да искат задържане на извършителите, когато съществува риск от ескалация; и да осигурят жертвите да бъдат информирани за правата си и за хода на производството.

Следователите и разследващите органи трябва да провеждат интервюта и процесуални действия в съответствие с принципите за работа с травма, да документират систематично всички доказателства — включително поведенчески индикатори за контрол и заплахи — да координират действията си със специализирани услуги и експерти по оценка на рисковете и потребностите, и да гарантират безопасността на жертвата по време на разследването.

Прокурорите играят водеща роля в осигуряването на защита на жертвите чрез ранна и точна оценка на риска, приоритетен процесуален надзор на разследванията, изискване на защитни мерки, опазване правата на жертвите на всички етапи, координация с полицията, социалните служби и услуги за подкрепа, както и предотвратяване на вторично жертвуване.

Задължения на етапа на първоначален сигнал и разследване

Прокурорската служба трябва да осигури незабавна регистрация на сигналите и започване на разследвания; да предприема бързи действия, особено при случаи с висок риск; да иска спешни мерки, включително защита на жертвите и децата; да поиска задържане на извършителите, когато съществува риск от повторно насилие или ескалация; да изиска съдебно-медицински и психологически експертизи; да подпомага безопасното участие на жертвите в производството; и да уведомява жертвите за ключови решения (например отказ за образуване на производство, освобождаване от задържане).

Прокурорите трябва да провеждат и да ръководят индивидуални оценки на потребностите на жертвите и да прилагат защитни мерки, като заповеди за забрана на контакт, премахване от жилището, забрана за притежание на огнестрелни оръжия, да осигуряват достъп до правна помощ и да подпомагат предоставянето на психологическа подкрепа.

Прокурорската служба трябва да сътрудничи с полицията, отделите за защита на децата, социалните служби, кризисните центрове, медицинските и съдебно-медицинските служби, неправителствените организации и местните координационни механизми.

Прокурорите трябва да предоставят ясна, достъпна и разбираема информация; да демонстрират емпатична комуникация; да избягват обвинителен тон; да осигуряват комфортна среда за изслушванията; да позволяват дистанционно участие, когато е необходимо; да документират всички действия в информационните системи; да обосновават отказите и прекратяванията; и да информират жертвите за взетите решения и възможностите за обжалване.

Кратък контролен списък за прокурори

Задача

Проверка

Регистрация на сигнал и незабавно разследване

- Оценка на риска
- Искане на защитни мерки
- Информирание на жертвата
- Съдебно-медицински/психологически експертизи
- Координация със социални служби и полиция
- Документация и отчетност

Домашно насилие – мултидисциплинарен и координиран подход

Борбата с домашното насилие изисква мултидисциплинарен и координиран подход. Съдебните органи трябва да си сътрудничат с:

Полиция – за спешни мерки, задържане на извършители, оценка на риска, осигуряване на доказателства и защита на жертвите. Полицаяте често са първата точка на контакт за жертвите. Действията им определят безопасността на жертвата, доверието в институциите и достъпа до правосъдие и подкрепа. Полицията трябва да осигурява: защита на живота и безопасността, уважително и безпристрастно отношение, подход, съобразен с травмата и пола на жертвата, избягване на вторично виктимизиране, индивидуализиран подход към всяка жертва и бърз и ефективен отговор.

Основни задължения според Директивата на ЕС за правата на жертвите

Право	Какво означава за полицията
Право да разбира и да бъде разбрана	Използване на ясен език; осигуряване на превод
Право на информация от първия контакт	Информация за права, процедури, защита, услуги

Право при подаване на жалба	Писмено потвърждение на ясен език
Право на достъп до подкрепа	Насочване и помощ за контакт с услуги
Оценка на индивидуални нужди	Анализ на риск, уязвимост и нужди от подкрепа
Защита на уязвими жертви	Специални мерки за деца, жени с увреждания, мигранти
Обучение	Продължаващо професионално обучение

Полицията трябва да информира жертвите за хода на разследването, етапите на наказателното производство, наличните защитни мерки (например заповеди за забрана на контакт), достъпа до правна помощ, подкрепящи услуги, трансгранични права, както и за освобождаването или бягството на извършителите от ареста.

Полицията трябва да извършва незабавни оценки на риска, особено в случаи с повторни сигнали, наличието на деца в домакинството, заплахи за убийство, оръжия, контролиращо поведение, криминално минало или злоупотреба с вещества. Оценка трябва да бъдат документирани и последвани от защитни действия.

Полицията трябва да предприема незабавни действия, включително отделяне на извършителя от жертвата, осигуряване на медицинска помощ и подслон, придружаване на жертвата до безопасно място при необходимост, информиране за защитни заповеди, уведомяване на социалните служби, когато са замесени деца, и задържане на извършителите при риск от повторно насилие.

Полицейските служители трябва да слушат активно, да избягват обвинителен тон, да проявяват емпатия и уважение, да не допускат стереотипи и предразсъдъци, да провеждат интервюта в спокойна среда без присъствие на извършителя и да осигуряват превод или специализирана комуникационна подкрепа при необходимост.

Полицията трябва да бъде обучена да разпознава признаците на насилие и контрол, да оценява рискови фактори, да работи с уязвими групи, да избягва вторично жертвоуязвление, да прилага техники за интервюиране, чувствителни към травма, да използва индивидуални инструменти за оценка и да бъде запозната с мрежите за подкрепа на жертвите.

Необходимо е точна и своевременна документация. Трябва да се издава писмено потвърждение за подаване на жалба; всички оценки и действия да се документират; жертвите да получават копия от съответните документи. Поведение на полицейските служители

Практически контролен списък за полицията (кратък)

- Осигурена безопасност на жертвата
- Проведена оценка на риска
- Предоставена информация за права и услуги
- Позволено подаване на жалба
- Издадено писмено потвърждение
- Насочване към услуги за подкрепа
- Документирани действия
- Взети предвид мерки за защита на децата
- Адаптирана комуникация според нуждите на жертвата

Специализирани структури и експертиза

Ефективното разглеждане на случаи на насилие изисква специализирани знания и ресурси. Съдебните органи трябва да имат специализирани звена или обучен персонал за случаи на насилие срещу жени и домашно насилие, както и достъп до експерти по психология, социална работа и съдебна медицина.

Систематичното обучение е необходимо за съдии, прокурори, следователи и полицаи по теми като: динамика на домашното насилие; психология на жертвата и травма; работа с деца-свидетели; културни и социални фактори; разпит на уязвими лица; дигитално насилие и киберпреследване. Поради сложността на случаите трябва да се

развиват интердисциплинарни екипи, специализирани съдилища или приоритетни процедури.

Обработка на случаи на насилие срещу жени

За всеки сигнал за насилие срещу жена трябва да се проведе незабавна оценка на риска, за да се защитят животът, здравето и безопасността на жертвата и на децата, когато това е приложимо. Оценката на риска включва предишни инциденти, заплахи, ескалация, достъп до оръжия, злоупотреба с вещества, икономическа зависимост, изолация и рискове за децата. Високорисковите случаи изискват незабавни мерки, включително отделяне на извършителя от жертвата, уведомяване на компетентните органи, безопасен транспорт и настаняване, предоставяне на информация за защитни заповеди и правна помощ, както и психологическа/кризисна подкрепа.

Заповедите за защита са ключов инструмент. Съдът може да постанови незабавно отстраняване на извършителя от общия дом, заповеди за забрана на контакт, временна конфискация на оръжия, задължителни програми за извършителя и задължително уведомяване при освобождаване от задържане. Тези заповеди трябва да бъдат стриктно изпълнявани.

Децата, засегнати пряко или косвено от домашно насилие, имат право на специална защита, включително оценка на безопасността, временни промени в попечителството или контактите, настаняване в безопасни среди, задължителна детска закрила и психологическа подкрепа, както и приоритетно разглеждане на делата с използване на подход, съобразен с детската чувствителност.

Доказателствата трябва да се разглеждат широко и внимателно, включително показания на свидетели, медицинска и съдебномедицинска документация, снимки, видеозаписи, записи на комуникации, електронни доказателства, експертни становища, полицейски доклади и показания на деца, получени чрез специализирани интервюта.

Динамиката на насилието трябва да се взема предвид, включително цикличните модели, контролиращо поведение без видими наранявания и икономическо, психологическо и дигитално насилие.

Практики, които водят до вторично жертвовъжение, са забранени, включително обвинителни въпроси, неверие поради липса на физически наранявания, принудителни срещи с извършители и медиация по дела за насилие.

Насоки за специфични групи жени

Жени с увреждания: достъпна комуникация, участие на специалисти, оценка на зависимост

Мигрантки и бежанки: подкрепа без страх от депортация, превод, културна медиация

Жени от селски или отдалечени райони: мобилни услуги, транспортна помощ, защитено настаняване

Деца-свидетели: детски разпити, психологическа подкрепа, избягване на контакт с извършителя

Допълнителни принципи

Неутралитет \neq равенство — съдилищата трябва да признават неравенството във властовата динамика между двама души

Не се изискват множество форми на доказателства, особено при психологическо насилие

Достъп до правна помощ без финансови бариери

Безопасността е приоритет във всички производства

Продължаващо професионално обучение

Мониторинг и отчетност

Конфиденциалност и защита на данните, особено относно адреси, медицински записи и местоположение

Добри практики според Истанбулската конвенция и националното прилагане

1. Задължително обучение

Истанбулската конвенция подчертава, че „добри намерения“ не са достатъчни. Професионалистите трябва да преминават системно обучение по подходи, съобразени с травмата на жертвата, за да могат ефективно да прилагат препоръките на конвенцията.

2. Дигитална безопасност

Съвременните добри практики (и новата Директива на ЕС) изискват признаване на кибернасилието – включително онлайн преследване и разпространение на изображения без съгласие – като критична област за защита от съдебните органи, наравно с физическото насилие.

3. Междуинституционално сътрудничество

Устойчивото прилагане на мерките разчита на „координиран обществен отговор“, при който съдебната система, полицията и неправителствените организации обменят информация и оценки на риска, за да се затворят пропуските в безопасността на жертвите.

Глава на насоката	Стандарт по Истанбулската конвенция	Пример за добра практика от държава-членка на ЕС Good
I. Уважение, достойнство и основни права	Член 18: Изисква „подход, насочен към жертвата“, който дава сила на жертвата и гарантира нейната безопасност през целия процес.	Ирландия: Програмата „Safe Place“ осигурява обучение на съдебния персонал да приоритизира достойнството на жертвата, като се избягват навлизащи или унижителни въпроси по време на първите свидетелства.
II. Равен достъп и недискриминация	Член 4: Мерките трябва да се прилагат без дискриминация въз основа на пол, раса, религия или мигрантски статус.	Испания: Специализирани съдилища по насилие над жени разглеждат изключително случаи на полово базирано насилие, като гарантират, че съдии разбират структурното неравенство и специфичните препятствия пред различни групи жени.

<p>III. Предотвратяване на вторична виктимизация</p>	<p>Член 15: Изисква специализирано обучение на професионалисти за предотвратяване на травматизиращи практики, като повторни разпити или обвиняване на жертвата.</p>	<p>Австрия: „Emergency Barring Order“ позволява на полицията незабавно да изгони извършителя, намалявайки нуждата жертвата да се справя с бюрократични процедури под непосредствена заплаха.</p>
<p>IV. Доказателства и оценка на риска</p>	<p>Член 51: Страните трябва да гарантират провеждане на оценка на риска от всички компетентни органи за управление на риска от повторно насилие.</p>	<p>Швеция: Използване на инструмента „SARA“ (Spousal Assault Risk Assessment) от съдебни и полицейски органи за обективна оценка на риска от смъртност, вместо да се разчита на субективни преценки.</p>
<p>V. Специализирани групи (деца и свидетели)</p>	<p>Член 26: Изисква децата-свидетели да се признават за жертви и да им се осигури подходяща психологическа и правна подкрепа.</p>	<p>Обединеното кралство: Законът за домашно насилие 2021 създава законово презумпция, че жертвите на домашно насилие имат право на „Специални мерки“, като даване на показания чрез видео връзка, за да се избегне контакт с извършителя.</p>
<p>VI. Достъпност и комуникация</p>	<p>Член 19: Жертвите трябва да имат достъп до ясна и кратка информация на разбираем за тях език относно техните права и услуги.</p>	<p>Франция: Държавата осигурява специализирани правни посредници и преводачи в съдилищата, за да гарантира, че мигрантски или не-родни жертви могат напълно да участват в защитата си без езикови бариери.</p>

<p>VII. Отговорност и обезщетение</p>	<p>Член 30: Жертвите имат право да претендират обезщетение от извършителите; държавата трябва да осигури адекватно обезщетение, ако то не е покрито от други източници.</p>	<p>Франция (SARVI): Ако извършителят не плати съдебно определеното обезщетение, държавата плаща директно на жертвата и сама се грижи за възстановяването на сумата от извършителя.</p>
---------------------------------------	---	--

За ефективното прилагане на насоките за съдебните органи е от съществено значение тези принципи да бъдат преведени в институционални действия. По-долу са представени ключовите роли и процедурни изисквания, базирани на Насоките за съдебните органи:

I. Основни съдебни принципи

Подход, насочен към жертвата: Всяка жертва трябва да бъде третирана с уважение, като се признава нейното достойнство и се гарантират нейните основни права.

Безопасна среда: Трябва да се осигури безопасно пространство, където жертвата може да изразява мнението си свободно, без страх от осъждане или репресия.

Неутралност срещу равенство: Съдебните органи трябва да признаят, че неутралността не означава равенство; те трябва да отчитат съществуващите дисбаланси на власт между жертвата и извършителя.

Приоритетно разглеждане: Случаите на насилие трябва да бъдат третирани с приоритет и да се обработват без неоправдани забавяния.

II. Роли на компетентните органи

Съдии: Трябва да оценяват доказателствата комплексно — включително поведенчески модели и динамика на контрол — вместо да се съсредоточават само върху физическите наранявания. Те са отговорни за издаването на незабавни, ефективни и изпълними защитни мерки.

Прокурори: Водят разследвания незабавно, активно събират разнообразни доказателства като експертни становища и дигитални записи. Те трябва да изискат задържане на извършителя в случаи с висок риск, за да се предотврати ескалация.

Полиция: Често първата точка на контакт, полицията трябва да провежда незабавна оценка на риска, да осигурява медицинска помощ и да гарантира, че жертвата е отделена от извършителя.

III. Процедурни и доказателствени стандарти

Широко приемане на доказателства: Доказателствата трябва да включват медицинска документация, съдебни експертизи, електронни комуникации и психологически оценки. Не се изискват множество форми на доказателства, особено при психологическо насилие.

Оценка на риска: Веднага след подаване на сигнала трябва да се извърши оценка на риска, за да се оцени потенциалът за повторно насилие или фатални последствия.

Вторична виктимизация: Практики като повторни разпити, принудителни срещи с извършителя и обвинителен тон са строго забранени.

IV. Защита на уязвими групи

Група	Конкретни мерки
Детски свидетели	Признати за жертви; имат право на интервюта, съобразени с детската възраст, и психологическа подкрепа.
Жени с увреждания	Достъпна комуникация и оценка на степента на зависимост.
Жени с мигрантски произход	Осигуряване на преводачески услуги и подкрепа без страх от депортация.

Жени от селски или изолирани райони

Мобилни услуги и транспортна помощ за достъп до жилище или правна подкрепа.

V. Мултидисциплинарно сътрудничество

Ефективното действие изисква координация между полицията, здравните специалисти, социалните услуги и неправителствените организации. Това включва:

- Съвместни процедури за оценка на риска.
- Обмен на информация в съответствие с правилата за защита на личните данни.
- Механизми за насочване и последваща подкрепа на жертвата.

ДИРЕКТИВА (ЕС) 2024/1385 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА

от 14 май 2024 година

относно борбата с насилието над жени и домашното насилие

ЕВРОПЕЙСКИЯТ ПАРЛАМЕНТ И СЪВЕТЪТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ,

като взеха предвид Договора за функционирането на Европейския съюз, и по-специално член 82, параграф 2 и член 83, параграф 1 от него, като взеха предвид предложението на Европейската комисия, след предаване на проекта на законодателния акт на националните парламенти,

като взеха предвид становището на Европейския икономически и социален комитет (1), в съответствие с обикновената законодателна процедура (2), като имат предвид, че:

(1) Целта на настоящата директива е да се осигури всеобхватна рамка за ефективно предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие навсякъде в Съюза. Настоящата директива постига това, като засилва и въвежда мерки във връзка със следните области: определянето на съответните престъпления и наказания, защитата на жертвите и достъпа до правосъдие, подкрепата за жертвите, подобреното събиране на данни, превенцията, координацията и сътрудничеството.

(2) Равенството между жените и мъжете и недискриминацията са основни ценности на Съюза, както и основни права, залегнали съответно в член 2 от Договора за Европейския съюз (ДЕС) и в членове 21 и 23 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-долу „Хартата“). Насилието над жени и домашното насилие застрашават именно тези ценности и права, като засягат правото на жените и момичетата на равенство във всички области на живота и възпрепятстват равностойното им участие в социалния и професионалния живот.

(3) Насилието над жени и домашното насилие представляват нарушение на основните права, като например правото на човешко достойнство, правото на живот и неприкосновеност на личността, забраната на нечовешкото или унижително отношение или наказание, правото на зачитане на личния и семейния живот, правото

на свобода и сигурност, правото на защита на лични данни, правото на недискриминация, включително въз основа на пола, и правата на детето, залегнали в Хартата и в Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на детето.

(4) Настоящата директива подкрепя спазването на международните ангажименти, които държавите членки са поели за борба и предотвратяване на насилието над жени и домашното насилие, по-специално Конвенцията на Организацията на обединените нации за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените и Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания и, когато е приложимо, Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие и Конвенцията на Международната организация на труда за премахване на насилието и тормоза в сферата на труда, подписана на 21 юни 2019 г. в Женева.

(5) С оглед на особеностите, свързани с престъпленията на насилие над жени и на домашно насилие, е необходимо да се установи изчерпателен набор от правила, насочени към решаване на трайния проблем с насилието над жени и домашното насилие и отговарящи на специалните потребности на жертвите на такова насилие.

(1) ОВ С 443, 22.11.2022 г., стр. 93.

(2) Позиция на Европейския парламент от 24 април 2024 г. (все още непубликувана в Официален вестник) и решение на Съвета от 7 май 2024 г.

Действащите разпоредби на равнището на Съюза и на национално равнище се оказаха недостатъчни за ефективната борба и предотвратяването на насилието над жени и домашното насилие. По-специално, въпреки че директиви 2011/36/ЕС (3) и 2011/93/ЕС (4) на Европейския парламент и на Съвета, в които се обръща особено внимание на специфични форми на такова насилие, и Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета (5), в която се установява общата рамка за жертвите на престъпления, предоставят известни гаранции за жертвите, което, за целите на настоящата директива, означава жертви на насилие над жени и домашно насилие, посочените директиви не са насочени към специалните потребности на жертвите.

(6) Насилието над жени и домашното насилие могат да бъдат изострени, когато са съчетани с дискриминация, основана на комбинация от пол и на друго основание или

основания, посочени в член 21 от Хартата, а именно раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация (наричана по-долу „комбинирана дискриминация“). Поради това държавите членки следва да обърнат надлежно внимание на жертвите, засегнати от такава комбинирана дискриминация, като предприемат конкретни мерки. Жертвите на комбинирана дискриминация са изложени на повишен риск да претърпят основано на пола насилие. Ето защо държавите членки следва да вземат предвид това повишено ниво на риск при прилагането на мерките, предвидени в настоящата директива, особено по отношение на индивидуалната оценка за установяване на потребностите от защита на жертвите, специализираната подкрепа за жертвите и обучението и информацията за специалистите, които е вероятно да влизат в контакт с жертви.

(7) Жертвите са изложени на повишен риск от сплашване, действия с цел отмъщение и вторично и повторно виктимизиране. Държавите членки следва да гарантират, че се обръща специално внимание на тези рискове и на необходимостта от защита на достойнството и физическата неприкосновеност на тези жертви. Предишно познанство или предишна връзка с извършителя е фактор, който следва да се вземе предвид при оценката на риска от действия с цел отмъщение.

(8) Жертвите следва да могат да се ползват с правата си преди, по време на и в рамките на подходящ срок след приключването на наказателното производство, в съответствие със своите потребности и при условията, предвидени в настоящата директива.

(9) Разпоредбите на настоящата директива, които са свързани с правата на жертвите, следва да се прилагат по отношение на всички жертви на престъпно деяние, което съставлява насилие над жени или домашно насилие, както е криминализирано съгласно правото на Съюза или националното право. Това включва престъпленията, определени в настоящата директива, а именно генитално осакатяване на жени, принудителен брак, споделяне без съгласие на интимни или манипулирани материали, киберследене, кибертормоз, киберфлашинг и подбуждане към насилие или омраза в киберпространството, както и престъпни деяния, уредени с други правни актове на Съюза, по-специално директиви 2011/36/ЕС и 2011/93/ЕС. Някои престъпления съгласно националното право попадат в обхвата на определението за насилие над жени. Тези престъпления включват убийството на жени, изнасилването, сексуалният тормоз, сексуалното насилие, следенето, ранният брак, насилственият аборт, насилствената

стерилизация и различни форми на кибернасилие, като сексуалният тормоз онлайн и кибертормозът. Домашното насилие е форма на насилие, която може да бъде изрично криминализирана съгласно националното право или да е обхваната от престъпления, извършени в рамките на семейството или домакинството или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали те споделят едно домакинство или не. Отделните държави членки могат да възприемат по-широко разбиране за това какво представлява насилието над жени съгласно националното наказателно право. Следва да се отбележи, че настоящата директива не разглежда пълния спектър на престъпните деяния, представляващи насилие над жени.

(10) Насилието над жени е трайна проява на структурна дискриминация срещу жените, произтичаща от исторически неравностойните властови отношения между жените и мъжете. Това е форма на насилие, основано на пола, което се причинява от мъже предимно на жени и момичета. Тя се корени в социално изградени роли, поведение, дейности и характеристики, които дадено общество счита за подходящи за жените и мъжете. Ето защо при прилагането на настоящата директива следва да се вземе предвид перспектива, отчитаща аспектите на пола.

(3) Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 г. относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета (ОВ L 101, 15.4.2011 г., стр. 1).

(4) Директива 2011/93/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета (ОВ L 335, 17.12.2011 г., стр. 1).

(5) Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета (ОВ L 315, 14.11.2012 г., стр. 57).

(11) Домашното насилие е сериозен социален проблем, който често остава скрит. То може да причини тежка психическа и физическа травма със сериозни последствия за личния и професионалния живот на жертвата, тъй като извършителят на престъплението обикновено е лице, което жертвата познава и на което жертвата предполага, че може да се довери. Това насилие може да приеме различни форми, включително да бъде физическо, сексуално, психическо и икономическо, и то може да се наблюдава при различни видове взаимоотношения. Домашното насилие често включва принудителен контрол и може да е налице, независимо дали извършителят на престъплението живее или е живял в едно домакинство с жертвата.

(12) Мерките съгласно настоящата директива са предназначени да отговарят на специалните потребности на жените и момичетата с оглед на това, че формите на насилие, обхванати от настоящата директива, а именно насилието над жени и домашното насилие, ги засягат непропорционално, както се потвърждава от данните и научните изследвания. При все това, други лица също могат да станат жертва на тези форми на насилие и следователно следва също да се ползват от същите мерки за жертвите, предвидени в настоящата директива. Поради това понятието „жертва“ следва да се отнася за всички лица, независимо от техния пол и, освен ако в настоящата директива не е посочено друго, всички жертви следва да се ползват от правата, свързани със защитата на жертвите и достъпа до правосъдие, подкрепата на жертвите и мерките за превенция.

(13) Поради тяхната уязвимост домашното насилие има опустошителни последици за децата, които стават негови свидетели. Децата, които са свидетели на домашно насилие в рамките на семейството или домакинството, обикновено понасят преки психически и емоционални вреди, които се отразяват на развитието им, и са изложени на повишен риск от физическо и психическо заболяване както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. Отчитането на факта, че децата, които са претърпели вреди, причинени пряко от това, че са станали свидетели на домашно насилие, сами по себе си са жертви, бележи важна стъпка в защитата на децата, страдащи поради домашно насилие.

(14) За целите на настоящата директива под компетентни органи следва да се разбира органът или органите, определени съгласно националното право като компетентни да изпълняват задълженията, предвидени в настоящата директива. Всяка държава членка следва да определи кои органи да бъдат компетентни за изпълнението на всяко от задълженията.

(15) Съгласно член 288 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) настоящата директива обвързва всяка държава членка, до която е адресирана, що се отнася до постигането на даден резултат, но оставя на националните органи свобода при избора на формата и средствата за постигане на даден резултат. Като се има предвид обаче особеният характер на престъплението генитално осакатяване на жени и необходимостта да се гарантира защитата на жертвите, претърпели конкретни вреди в резултат на това, това престъпление следва да бъде уредено по специален начин в наказателното право на държавите членки. Гениталното осакатяване на жени е причиняваща увреждане и експлоататорска

практика, която засяга половите органи на жена или момиче и се извършва с цел запазване и утвърждаване на господството над жените и момичетата и упражняване на социален контрол върху сексуалността на жените и момичетата. Понякога то се извършва в контекста на детски или принудителен брак или домашно насилие. Гениталното осакатяване на жени може да бъде традиционна практика, извършвана от някои общности върху жените, принадлежащи към тези общности. То следва да обхваща осакатяващи практики, извършвани по съображения от немедицински характер, които причиняват непоправими и трайни вреди за жертвите. Гениталното осакатяване на жени води до психически и социални вреди, които сериозно засягат качеството на живот на жертвата. Понятието „обрязване“ следва да се отнася до частичното или пълното премахване на клитора или големите срамни устни. Понятието „инфибулация“ следва да се отнася до затварянето на големите срамни устни чрез частично зашиване на външните устни на вулвата, за да се намали отварянето на вагината. Понятието „извършване на друго осакатяване“ следва да се отнася до всички други форми на физическо видоизменяне на женските гениталии.

(16) Принудителният брак представлява форма на насилие, която е свързана със сериозни нарушения на основните права, и по-специално правата на жените и момичетата на физическа неприкосновеност, свобода, независимост, физическо и психично здраве, сексуално и репродуктивно здраве, образование и личен живот. Бедността, безработицата, обичаите и конфликтите са фактори, които създават условията за принудителните бракове. Физическото и сексуалното насилие, както и заплахите за насилие са често използвани форми на принуда, чрез които жените или момичетата се принуждават да сключат брак. Често принудителният брак бива придружен от различни форми на физическа и психическа експлоатация и насилие, като например сексуална експлоатация. Поради това е необходимо всички държави членки да криминализират принудителните бракове и да предвидят подходящи наказания за нарушителите. Настоящата директива не засяга определенията за брак, предвидени в националното или международното право. Държавите членки следва да предприемат необходимите мерки, за да предвидят давностен срок, който дава възможност за разследване, наказателно преследване, съдебен процес и постановяване на окончателен съдебен акт в случай на принудителен брак. Като се има предвид, че жертвите на принудителен брак често не са навършили пълнолетие, давностните срокове следва да са с продължителност, която е достатъчна и съизмерима с тежестта на въпросното престъпление, за да се осигури възможност за ефективно започване на производство, след като жертвата е навършила 18 години.

(17) Необходимо е да се предвидят хармонизирани определения на престъпленията и наказанията във връзка с някои форми на кибернасилие, когато насилието е неразривно свързано с използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и тези технологии се използват за значително увеличаване на тежестта на вредните последици на престъплението, при което се променят характеристиките на престъплението. На прицел на кибернасилието и особено изложени на него са жените, които са политически деятелки, журналистки и защитнички на правата на човека. Защитниците на правата на човека са лица, групи или организации, които популяризират и защитават общопризнатите права на човека и основните свободи. Кибернасилието може да доведе до заглушаване на жените и да възпрепятства тяхното обществено участие на равни начала с мъжете. Кибернасилието засяга предимно жените и момичетата в образователните среди, като например училища и университети, с неблагоприятни последици за по-нататъшното им образование и за психичното им здраве, води до социално изключване, тревожност, подтик към самонараняване, а в крайни случаи може да доведе до самоубийство.

(18) Използването на ИКТ води до риск от лесно, бързо и широко разпространение на определени форми на кибернасилие, с ясно изразен риск от причиняване или засилване на дълбоки и дълготрайни вреди за жертвата. Възможността за такова широко разпространение, което е предварително условие за извършването на няколко престъпления на кибернасилие по смисъла на настоящата директива, следва да бъде отразен чрез елемента на предоставяне на достъп на обществеността до определени материали посредством ИКТ. Понятията „достъпен за обществеността“ и „публично достъпен“ следва да се разбират като указващи възможност да се достигне до определен брой лица. Тези понятия следва да се тълкуват и прилагат с оглед на съответните обстоятелства, включително на технологиите, които са използвани за осигуряване на достъпността на материалите. Освен това, за да се установят само минималните правила за най-тежките форми на кибернасилие, съответните престъпления по смисъла на настоящата директива се ограничават до деяния, които има вероятност да причинят тежки вреди или тежки психически вреди на жертвата, или до деяния, които може да причинят основателен страх на жертвата за собствената ѝ безопасност или за безопасността на зависимите от нея лица. Във всеки отделен случай, когато се преценява дали има вероятност деянието да причини тежка вреда, следва да се вземат предвид конкретните обстоятелства по случая, без да се засяга независимостта на съдебната власт. Вероятността от причиняване на тежка вреда може да бъде изведена от обективни фактически обстоятелства. С настоящата

директива се установява минимална правна рамка в това отношение, като държавите членки имат свободата да приемат или запазят по-строги наказателни правила.

(19) Предоставянето на публичен достъп чрез ИКТ до изображения, видеоматериали или подобни материали, изобразяващи явни сексуални действия или интимните части на дадено лице без съгласието на засегнатото лице, може да бъде много вредно за жертвите, по-специално поради способността за лесно, бързо и широко разпространение и извършване и с оглед на интимния им характер. Съответното престъпление, предвидено в настоящата директива, следва да обхваща всички видове такива материали, като например изображения, снимки и видеоматериали, включително сексуални изображения и аудио- и видеоклипове. То следва да обхваща ситуации, при които предоставянето на публичен достъп до материалите чрез ИКТ става без съгласието на жертвата, независимо че жертвата е дала съгласието си за създаването на тези материали или може да ги е предала на определено лице. Престъплението следва да включва също създаването, манипулирането или изменянето без съгласие, например чрез обработването на изображения, включително с помощта на изкуствен интелект, на материали, които създават представата, че дадено лице участва в сексуални действия, доколкото материалите впоследствие са станали достъпни за обществеността чрез ИКТ без съгласието на това лице. Това създаване, манипулиране или изменяне следва да включва създаването на „убедителни фалшификати“, при които материалите значително наподобяват съществуващи лица, предмети, места или други субекти или събития, изобразяват сексуални действия на дадено лице, и които други лица е вероятно да приемат за истински или достоверни. С оглед на ефективната защита на жертвите на такова деяние заплахите за извършването на това деяние също следва да бъдат обхванати.

(20) Разпространението сред обществеността чрез ИКТ на изображения, видеоматериали или други материали, изобразяващи явни сексуални дейности или интимните части на дадено лице без съгласието на засегнатото лице, не следва да бъде криминализирано, когато въздържането от криминализирането му е необходимо, за да се защитят основните права, защитени от Хартата, по-специално свободата на изразяване на мнение, включително свободата на получаване и разпространяване на информация и идеи в отворено и демократично общество, както и свободата на изкуствата и науките, включително академичната свобода. Наред с това престъплението не следва да обхваща обработването на материали от

публичните органи, по-специално с цел провеждане на наказателно производство или за предотвратяване, разкриване или разследване на престъпления, а държавите членки следва да могат да освободят дадено лице от отговорност при определени обстоятелства, например когато телефонни или интернет линии за помощ обработват материали, за да съобщят на органите за престъпление.

(21) Киберследенето е съвременна форма на насилие, което често се извършва срещу членове на семейството или лица, живеещи в едно и също домакинство като извършителя, но може да бъде извършено също така от бивши партньори или познати. Обикновено извършителят на престъплението злоупотребява с технологии с цел засилване на упражнявани принуда и контрол, манипулиране и наблюдение, увеличавайки по този начин страха, тревожността и постепенната изолация на жертвата от приятелите, семейството и работата. Поради това следва да се установят минимални правила относно киберследенето. Престъплението киберследене следва да обхваща многократно или непрекъснато наблюдение на жертвата, чрез използване на ИКТ, без нейното съгласие или законно разрешение. Такова наблюдение може да бъде възможно чрез обработването на лични данни на жертвата, например чрез кражба на самоличност, чрез кражба на пароли, чрез хакерски атаки срещу устройствата на жертвата, чрез тайно активиране на софтуер за записване на клавишни комбинации за достъп до личните пространства на жертвата, чрез инсталиране на приложения за геолокализация, включително софтуер за преследване, или чрез кражба на устройствата на жертвата. Престъплението киберследене следва да обхваща също така наблюдението на жертвите без тяхното съгласие или разрешение чрез технологични устройства, свързани посредством интернет на предметите, като например интелигентни домакински уреди. Възможни са обаче и ситуации, при които наблюдението се извършва по основателни причини, например в контекста на наблюдение от страна на родителите на местонахождението на децата им и тяхната активност онлайн, роднини, които наблюдават здравето на болни, възрастни или уязвими лица или хора с увреждания, или наблюдение на медиите и събиране на информация от общодостъпни източници.

(22) Наказателната отговорност следва да бъде ограничена до ситуации, в които съществува вероятност наблюдението да причини тежки вреди на жертвата. Когато се преценява дали има вероятност деянието да причини тежка вреда, следва да се отдели особено внимание на въпроса дали това деяние би причинило вреда на дадена жертва в обичайния случай.

(23) В определението на престъплението киберследене понятието „преследване“ следва да се отнася до проследяване на местоположението на дадено лице и проследяване на неговото движение, а понятието „наблюдение“ следва да се отнася до наблюдаването на дадено лице в по-общ план, включително на дейностите на това лице. В контекста на киберследенето двете действия в крайна сметка имат за цел контролирането на дадено лице.

(24) Следва да се предвидят минимални правила относно престъплението кибертормоз, за да се обхванат най-тежките форми на кибертормоза. Това следва да включва многократно или непрекъснато участие в заплашително поведение, насочено срещу дадено лице, най-малкото когато това поведение включва заплахи чрез ИКТ за извършване на престъпления, и когато това поведение може да причини основателен страх на лицето за собствената му безопасност или за сигурността на зависимите лица. Това следва също така да включва участие, заедно с други лица, чрез ИКТ, в публично достъпно заплашително или обидно поведение, насочено срещу дадено лице, когато това поведение може да причини тежки психически вреди на въпросното лице. Подобни мащабни атаки, включително координирани масови онлайн атаки, могат да доведат до нападение в реалния живот или да нанесат значителна психическа вреда, а в крайни случаи да доведат до самоубийство на жертвата. Подобни атаки често са насочени към видни жени политици, журналистки и защитнички на правата на човека или други известни личности, но е възможно да се случат и в различен контекст, например в университетски градчета, в училища или на работното място. Срещу такова онлайн насилие следва да се предприемат действия, особено когато атаките се извършват в широк мащаб, например под формата на натрупващ се тормоз от страна на значителен брой хора. Минималните правила във връзка с престъплението кибертормоз следва също така да включват нежелано изпращане на дадено лице на изображение, видеоматериал или друг подобен материал, изобразяващ гениталии (т. нар. „киберфлашинг“), когато подобно деяние е вероятно да причини тежка психическа вреда на съответното лице. Киберфлашингът е често срещана форма на сплашване и заглушаване на жените. Минималните правила относно престъплението кибертормоз следва да включват и правила относно ситуации, в които личната информация на жертвата се предоставя на обществеността чрез ИКТ, без съгласието на жертвата, с цел подбуждане на други лица към причиняване на физически или тежки психически вреди на жертвата (т.нар. „доксинг“).

(25) Увеличеното използване на интернет и социалните медии през последните години доведе до рязко увеличаване на публичното подбуждане към насилие и омраза, включително основани на пола. Лесното, бързо и мащабно споделяне на реч на омраза в цифровия свят се засилва от липсата на задръжки онлайн, тъй като предполагаемата анонимност в интернет и чувството за безнаказаност отслабват задръжките на хората да използват такава реч. Жените често са обект на сексизъм и омраза онлайн, които могат да прераснат в престъпления от омраза в реалния живот. Необходимо е такива деяния да бъдат предотвратени или открити на ранен етап. В езика, използван в този тип подбуждане, полът на визираното лице невинаги се посочва директно, но от цялостното съдържание или контекста на подбуждането може да се изведе предубеждението, което го мотивира.

(26) Престъплението подбуждане към насилие или омраза в киберпространството предполага, че подбуждането не е изразено в чисто частен контекст, а публично чрез използването на ИКТ. Поради това негов признак следва да бъде разпространението сред обществеността, което следва да се разбира като включващо предоставяне чрез ИКТ на достъп на потенциално неограничен брой лица до определени материали, подбуждащи към насилие или омраза, а именно осигуряване на лесен достъп до материалите на потребителите като цяло, без да се изискват по-нататъшни действия на лицето, предоставило материалите, независимо дали тези лица действително осъществяват достъп до въпросната информация. Съответно, когато за достъпа до материалите е необходима регистрация или допускане до група ползватели, информацията следва да се счита за разпространена сред обществеността само ако ползвателите, които желаят да получат достъп до материалите, се регистрират автоматично или се допускат без решение от страна на човек или без подбор на кого да се предостави достъп. Когато се преценява дали материалите съставляват подбуждане към омраза или насилие, компетентните органи следва да вземат предвид основното право на свобода на изразяване на мнение, залегнало в член 11 от Хартата.

(27) За да се гарантира справедлив баланс между свободата на изразяване и наказателното преследване на престъплението подбуждане към насилие или омраза в киберпространството, държавите членки следва да могат да изберат да наказват само деяния, които са извършени по начин, който има вероятност да наруши обществения ред, или които са заплашителни, обидни или оскърбителни. Прилагането

на тези условия, когато това се изисква от националното право, не следва да води до подкопаване на ефективността на разпоредбата, с която се определя престъплението подбуждане към насилие или омраза в киберпространството.

(28) Наказанията за престъпленията по смисъла на настоящата директива следва да бъдат ефективни, възпиращи и пропорционални. За тази цел следва да бъдат определени минимални размери за максималния срок на наказанието лишаване от свобода за физическите лица. Предвидените в настоящата директива максимални срокове на наказанието лишаване от свобода за извършените от физически лица престъпления следва да се прилагат най-малкото за най-тежките форми на тези престъпления.

(29) Жертвите следва да могат лесно да подават сигнали за престъпления на насилие над жени или домашно насилие и да предоставят доказателства, без да бъдат подлагани на вторично или повторно виктимизиране. Изключително важно е жертвите, когато подават сигнали за престъпления, да бъдат насочвани към специализирано звено за контакт, когато е възможно, независимо дали е подадена жалба за извършено престъпление. Това звено за контакт може да бъде обучен полицейски служител или специалист, обучен да помага на жертвите.

(30) В допълнение към личното подаване на сигнали държавите членки следва да осигуряват възможност за подаване на жалби онлайн или чрез други достъпни и сигурни ИКТ за подаване на сигнали за насилие над жени или домашно насилие, поне по отношение на киберпрестъпленията споделяне без съгласие на интимни или манипулирани материали, киберследене, кибертормоз и подбуждане към насилие или омраза в киберпространството. Жертвите следва да могат да качват материали, свързани с подадения от тях сигнал, като например снимки на екрана, показващи твърдяното насилствено поведение.

(31) С оглед на особеностите на насилието над жени и домашното насилие и повишения риск жертвите да оттеглят жалбата си, въпреки че са били жертва на престъпление, е важно съответните доказателства да се събират по всеобхватен начин възможно най-рано в съответствие с приложимите национални процесуални правила.

(32) Държавите членки следва да могат да разширят обхвата на правната помощ, включително безплатната правна помощ, за жертвите, подаващи сигнали за престъпления, когато това е предвидено в националното право. Когато оценяват

ресурсите на жертвата за целите на вземането на решение дали да предоставят правна помощ, държавите членки следва да вземат предвид реалния достъп на жертвата до нейните финансови ресурси. Домашното насилие може да доведе до икономически контрол от страна на извършителя, а жертвите може да нямат ефективен достъп до собствените си финансови ресурси.

(33) В случай на домашно насилие и насилие над жени, особено когато са извършени от близки членове на семейството или интимни партньори, жертвите могат да бъдат подложени на такъв натиск от страна на извършителя на престъплението, че да се страхуват да се обърнат към компетентните органи дори ако животът им е в опасност. Поради това държавите членки следва да гарантират, че техните правила за поверителност не представляват пречка за това здравните специалисти да съобщават на компетентните органи, когато имат разумни основания да считат, че съществува непосредствен риск от тежки физически вреди. Подаването на такива сигнали е обосновано, тъй като за такива действия може да не бъде подаден сигнал от лицата, които са ги понесли или са станали техни преки свидетели. По сходен начин случаите на домашно насилие или насилие над жени, засягащи деца, често биват забелязани от трети лица, които стават свидетели на необичайно поведение или физически вреди, нанесени на детето. Необходимо е децата да бъдат ефективно защитени от такива форми на насилие и своевременно да се предприемат подходящи мерки. Поради това специалистите, които са в контакт с деца жертви, включително здравни или образователни специалисти или специалисти от социалните служби, следва също да не бъдат ограничавани от правила за поверителност, когато имат разумни основания да считат, че на детето са били нанесени тежки физически вреди. Когато специалистите подават сигнали за такива случаи на насилие, държавите членки следва да гарантират, че те няма да бъдат подвеждани под отговорност за нарушаване на поверителността. Адвокатската тайна обаче следва да бъде защитена в съответствие с член 7 от Хартата, както е обосновано от основната роля, отредена на адвокатите в едно демократично общество. Когато това е предвидено в националното право, следва да се защитава и тайната на изповедта пред свещенослужител или равностойни принципи, приложими за защита на свободата на вероизповедание. Освен това възможността специалистите да подават сигнали за такива случаи на насилие не засяга националните правила относно поверителността или източниците, приложими в контекста на медиите.

(34) За справяне с подаването на недостатъчно сигнали в случаите, когато жертвата е дете, следва да се установят безопасни и съобразени с детето процедури за подаване на сигнали. Това може да включва задаване на въпроси от компетентните

органи на прост и достъпен език. Доколкото това е възможно, държавите членки следва да гарантират, че служителите, специализирани в полагането на грижи и подпомагането на децата, са на разположение, за да им съдействат при подаване на сигнали. Може да има обстоятелства, при които такава помощ може да не е от значение, например поради зрелостта на детето или в случай на подаване на сигнали онлайн, или когато оказването на такава помощ може да е трудно, например в слабо населените райони.

(35) Важно е държавите членки да гарантират, че жертвите, които са граждани на трети държави, независимо от статута им на пребиваване, не биват обезкуражавани да подават сигнали за случаи на насилие над жени или домашно насилие и се третират по недискриминационен начин по отношение на статута им на пребиваване в съответствие с целите на Директива 2012/29/ЕС. За да се защитят всички жертви от повтарящо се насилие, е важно да се прилага ориентиран към жертвите подход. По-специално следва да се гарантира, че изпълнението на процедурата за връщане съгласно Директива 2008/115/ЕО на Европейския парламент и на Съвета (6) не възпрепятства жертвите да упражняват правото си на изслушване съгласно Директива 2012/29/ЕС. В съответствие с Директива 2008/115/ЕО държавите членки могат да решат да предоставят самостоятелно разрешение за пребиваване или друго разрешение, даващо право на престой по хуманни, хуманитарни или други причини, на гражданин на трета държава, чийто престой на тяхна територия е незаконен, и да изпълнят задължението по посочената директива да вземат предвид във възможно най-голяма степен специалните потребности на уязвимите лица по време на срока за доброволно напускане, когато е определен такъв срок съгласно посочената директива.

(36) Забавянията при обработването на жалби за насилие над жени и за домашно насилие могат да породят особени рискове за жертвите, тъй като те все още могат да са в непосредствена опасност, и предвид факта, че извършителите на престъпление често могат да бъдат близки членове на семейството или съпрузи. Поради това компетентните органи следва да бъдат подходящо обучени и да разполагат с подходящ експертен опит и ефективни инструменти за разследване, за да разследват и преследват по наказателен ред такива действия, без да е необходимо да създават специализирани служби или звена.

(37) Разследването или наказателното преследване на случаи на изнасилване не следва да зависят от това дали жертвата или представителят на жертвата е подал сигнал за такива действия или от жалба от страна на жертва или представител на

жертвата. По подобен начин наказателното производство следва да продължи дори когато жертвата оттегли жалбата. Това не засяга свободата на преценка на разследващите органи да прекратят наказателното производство по други причини, например когато стигнат до заключението, че няма достатъчно доказателства за продължаване на наказателното производство.

(38) Жертвите на домашно или сексуално насилие обикновено се нуждаят от незабавна защита и особена подкрепа, например в случай на насилие от страна на интимния партньор, за което е характерен сравнителен висок процент на рецидивите. Поради това индивидуалната оценка на потребностите на жертвата следва да започне на възможно най-ранен етап, например при първия контакт на жертвата с компетентните органи, възможно най-скоро след първия контакт на жертвата с компетентните органи или веднага щом възникне подозрение, че лицето е жертва на домашно или сексуално насилие. Това може да се направи, преди жертвата официално да е подала сигнал за престъпление, или по собствена инициатива на компетентните органи, ако за престъплението се подава сигнал от трето лице.

(39) Когато се прави оценка на потребностите на жертвата от защита и подкрепа, на първо място следва да се гарантират безопасността на жертвата и предоставянето на съобразена с потребностите подкрепа, като се вземат предвид, наред с другото, личностните особености на жертвата. Особеностите, изискващи специално внимание, могат да включват например факта, че жертвата е бременна, зависимостта на жертвата или връзката ѝ с извършителя или заподозряното лице, риска от връщане на жертвата при извършителя или заподозряното лице, скорошната раздяла с извършителя или заподозряното лице, възможния риск децата да бъдат използвани за упражняване на контрол върху жертвата, рисковете за жертвите с увреждания, както и използването на домашните любимци за оказване на натиск върху жертвата. Следва да се вземе предвид и степента на контрол, упражняван от извършителя на престъплението или заподозряното лице върху жертвата, било то психически или икономически.

(40) За да се гарантират всеобхватна подкрепа и защита за жертвите, всички компетентни органи и съответните органи, а не само правоохранителните и съдебните органи, следва да участват в оценката на риска за жертвите и в предприемането на подходящи мерки за подкрепа въз основа на ясни насоки, дадени от държавите членки. Тези насоки следва да съдържат факторите, които да се вземат предвид при оценката на риска, произтичащ от извършителя на престъплението или заподозряното лице, включително съображението, че заподозрените лица, срещу които са

повдигнати обвинения за леки престъпления, могат да бъдат също толкова опасни колкото лицата, срещу които са повдигнати обвинения за по-тежки престъпления, особено в случаите на домашно насилие и преследване. Компетентните органи следва редовно да актуализират индивидуалната оценка, за да гарантират, че не е налице последваща потребност от защита или подкрепа на жертвата, по която не са предприети действия. Така например преглед би могъл да се извърши на важни етапи от производството, като например започването на съдебно производство, постановяването на съдебно решение или заповед или в контекста на производство за преразглеждане на режима за упражняване на родителски права или правото на лични отношения.

(41) За да се избегнат вторично и повторно виктимизиране, сплашване и действия с цел отмъщение, зависимите лица следва да получават същите мерки за защита като тези, предоставени на жертвата, освен ако има признаци, че зависимите лица нямат специални потребности. Компетентните органи следва да преценят дали има признаци, че зависимото лице няма специални потребности от защита, тъй като ако може да се установи, че няма специални потребности от защита, всяка мярка, основана на погрешното допускане за специални потребности от защита, би била непропорционална. Поради своята уязвимост зависимите лица на възраст под 18 години са особено изложени на риск.

(6) *Директива 2008/115/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 г. относно общите стандарти и процедури, приложими в държавите членки за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни (ОВ L 348, 24.12.2008 г., стр. 98). от емоционални вреди, които пречат на тяхното развитие. Може да се счита, че на такъв риск са изложени и други зависими лица, когато това е предвидено в националното право.*

(42) Жертвите често се нуждаят от специфична подкрепа. За да се гарантира, че те получават реално предложения за подкрепа, компетентните органи следва да насочват жертвите към подходящи служби за подкрепа. Такъв по-специално следва да бъде случаят, когато при индивидуална оценка е установено, че жертвата има специални потребности от подкрепа. Когато се определя дали децата жертви да бъдат насочвани към служби за подкрепа, техният висш интерес следва да бъде от първостепенно значение, както е предвидено в член 24 от Хартата. Държавите членки следва да гарантират, че обработването на свързани лични данни от компетентните органи се основава на закона съгласно съответните разпоредби относно

законосъобразността на обработването, установени в Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета (7), и в съответствие с Директива (ЕС) 2016/680 на Европейския парламент и на Съвета (8). Този закон следва да съдържа подходящи гаранции във връзка с личните данни, които са съобразени със същността на правото на защита на данните и предвиждат подходящи и конкретни мерки за защита на основните права и интересите на лицата. Когато компетентните органи предават лични данни на жертвите на службите за подкрепа за целите на насочване на жертвите, те следва да гарантират, че предадените данни са ограничени до необходимото за уведомяване на службите за подкрепа относно обстоятелствата по случая, така че жертвите да получат подходяща подкрепа и защита. Службите за подкрепа следва да съхраняват лични данни само за необходимото време и във всеки случай за не повече от пет години, или за по-кратък срок, ако е установен в националното право, след последния контакт между службата за подкрепа и жертвата.

(43) Държавите членки следва да предприемат необходимите мерки, за да осигурят възможността за издаване на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита, за да се гарантира ефективна защита на жертвите и лицата, които са зависими от тях.

(44) Без с тях да се замества възможността за арест и задържане на заподозрени лица и извършители на престъпления, които продължават да се уреждат от националното право, държавите членки следва да гарантират възможността за издаване на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита в ситуации на непосредствена опасност, например когато е налице непосредствена опасност от причиняване на вреда или когато вредата вече е причинена, или когато има вероятност тя да бъде отново причинена, както и че в такива съответни ситуации и когато съгласно националното право за издаването на такива заповеди е необходимо подаването на молба от страна на жертвата, жертвите се уведомяват за възможността да поискат издаването на такива заповеди.

(45) Заповедите за защита могат да включват забрана за достъп на извършителя на престъплението или заподозряното лице до определени места, за приближаване на жертвата или зависимите лица на по-малко от определено разстояние или за установяване на контакт с тях, включително чрез използване на онлайн интерфейси. Заповедите за защита могат също да включват забрана за притежанието на

огнестрелни оръжия или смъртоносни оръжия, когато е необходимо. Незабавните заповеди за забрана, ограничителните заповеди или заповедите за защита следва да се издават или за определен срок, или до изменението или отмяната им.

(46) Електронното наблюдение дава възможност, когато е целесъобразно, за гарантиране на спазването на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита, за регистриране на доказателства за нарушения на такива заповеди и за засилване на надзора над извършителите на престъпления. Когато е възможно, целесъобразно и уместно, като се вземат предвид обстоятелствата по делото и правното естество на производството, следва да се обмисли възможността за електронно наблюдение, за да се гарантира изпълнението на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита. Когато се използва електронно наблюдение, жертвите следва винаги да бъдат информирани за неговите възможности и ограничения.

(47) За да се гарантира ефективността на незабавните заповеди за забрана, ограничителните заповеди и заповедите за защита, нарушенията на тези заповеди следва да подлежат на наказания. Тези наказания могат да имат наказателноправен или друг характер и могат да включват лишаване от свобода, глоби или друго наказание, което е ефективно, пропорционално и възпиращо. От съществено значение е жертвите да имат възможност да бъдат информирани за нарушенията на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита, когато тези нарушения може да засегнат тяхната безопасност. Тъй като нарушаването на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита може да увеличи рисковете и да наложи допълнителна защита, когато е необходимо след подаването на сигнал за нарушение следва да се направи преглед на индивидуалната оценка.

(7) Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (ОВ L 119, 4.5.2016 г., стр. 1).

(8) Директива (ЕС) 2016/680 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни от компетентните органи за целите на предотвратяването, разследването, разкриването или наказателното преследване на

престъпления или изпълнението на наказания и относно свободното движение на такива данни, и за отмяна на Рамково решение 2008/977/ПВР на Съвета (ОВ L 119, 4.5.2016 г., стр. 89).

защита, когато е необходимо след подаването на сигнал за нарушение следва да се направи преглед на индивидуалната оценка.

(48) Представянето на доказателства за минало сексуално поведение, сексуални предпочитания на жертвата и облекло на жертвата, за да се оспорят надеждността на жертвите и липсата на тяхно съгласие в случаи на сексуално насилие, особено в случаите на изнасилване, може да засили утвърждаването на вредни стереотипи за жертвите и да доведе до повторно или вторично виктимизиране. Поради това държавите членки следва да гарантират, че доказателствата за минало сексуално поведение на жертвата или за други свързани с него аспекти на личния живот на жертвата се допускат само когато е необходимо да се прецени конкретен въпрос в разглежданото дело или за упражняването на правото на защита.

(49) Предвид специфичните особености и обстоятелства, свързани с престъпленията насилие над жени и домашно насилие, насоките за правоохранителните органи и органите на прокуратурата имат особена стойност. Поради особената уязвимост на жертвите насоките относно начина, по който те следва да бъдат третирани на всеки етап от производството, са от съществено значение за повишаване на осведомеността и за избягване на повторното виктимизиране при работата с тези видове престъпления. Насоките за органите на прокуратурата могат да се разбират както като процедурен наръчник, така и като референтен документ за най-добри практики. Специализираните служби за работа с жени могат да предлагат експертни съвети и насоки въз основа на ежедневните им взаимоотношения с жертвите, особено по отношение на това как да се подхожда към жертвите и как да се третират в съответствие с техните специфични особености и опит. Държавите членки се насърчават да се консултират и да си сътрудничат със специализираните служби за работа с жени при изготвянето и прегледа на такива насоки. Държавите членки следва да направят преглед на своите насоки за правоохранителните органи и органите на прокуратурата, когато настъпят важни промени в техните правни рамки или в обществото като цяло. Това може да включва случаи, при които са налице съществени промени в съществуващите закони или установената съдебна практика или когато се появяват нови тенденции или форми на насилие, по-специално когато технологичното развитие води до нови форми на кибернасилие.

(50) Предвид сложния характер и тежестта на престъпленията на насилие над жени и домашно насилие и специалните потребности на жертвите от подкрепа, държавите членки следва да гарантират, че определени за целта органи предоставят допълнителна подкрепа и предотвратяват такива престъпления. С оглед на експертния опит в сферата на дискриминацията, основана на пола, националните органи по въпросите на равенството, създадени в съответствие с Директива 2004/113/ЕО на Съвета (9) и директиви 2006/54/ЕО (10) и 2010/41/ЕС (11) на Европейския парламент и на Съвета, са подходящи за изпълнението на тези задачи. За да се даде възможност на тези органи да изпълняват ефективно своите задачи, държавите членки следва да гарантират, че на органите са осигурени достатъчно човешки и финансови ресурси.

(51) Някои престъпления, обхванати от настоящата директива, са свързани с повишен риск от многократно, продължително или дори трайно виктимизиране. Посоченият риск възниква по-специално във връзка с престъпления, свързани с предоставянето на достъп до материали, получени вследствие на престъпления на кибернасилие, чрез ИКТ, като се имат предвид лекотата и бързината, с която тези материали могат да бъдат разпространявани в широк мащаб, и често срещаните трудности, когато става въпрос за премахването на такива материали. Този риск обикновено се запазва дори след налагането на присъда. Поради това, за да се гарантират ефективно правата на жертвите на тези престъпления, държавите членки следва да предприемат подходящи мерки, имащи за цел бързото премахване на въпросните материали. Като се има предвид, че премахването при източника невинаги е осъществимо, например поради правни или практически трудности, свързани с изпълнението или принудителното изпълнение на заповед за премахване, на държавите членки следва също така да се разреши да предвидят мерки за бързо блокиране на достъпа до такива материали.

(52) Разпоредбите на настоящата директива относно заповедите и други мерки за премахване на съответни материали и блокиране на достъпа до тях следва да не засягат съответните правила, установени в Регламент (ЕС) 2022/2065 на Европейския парламент и на Съвета (12). По-специално тези заповеди следва да бъдат в съответствие със забраната за налагане на общи задължения за наблюдение или активно търсене на факти и със особените изисквания на посочения регламент по отношение на заповедите за премахване на незаконно съдържание онлайн.

(9) Директива 2004/113/ЕО на Съвета от 13 декември 2004 г. относно прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги (ОВ L 373, 21.12.2004 г., стр. 37).

(10) Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите (ОВ L 204, 26.7.2006 г., стр. 23).

(11) Директива 2010/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 7 юли 2010 г. за прилагане на принципа на равно третиране на мъжете и жените, които извършват дейности в качеството на самостоятелно заети лица, и за отмяна на Директива 86/613/ЕИО на Съвета (ОВ L 180, 15.7.2010 г., стр. 1).

(12) Регламент (ЕС) 2022/2065 на Европейския парламент и на Съвета от 19 октомври 2022 г. относно единния пазар на цифрови услуги и за изменение на Директива 2000/31/ЕО (Акт за цифровите услуги) (ОВ L 277, 27.10.2022 г., стр. 1).

(53) Мерките, които имат за цел бързото премахване на материали или блокирането на достъпа до материали следва да включват по-специално оправомощаване на националните органи да издават заповеди за доставчиците на хостинг услуги да премахнат един или повече конкретни елемента от въпросните материали или да блокират достъпа до тях. Националните органи също така следва да могат да отправят заповеди за блокиране на достъпа до други съответни доставчици на посреднически услуги.

(54) Всякакви мерки за премахване или блокиране на достъпа, включително по-специално заповеди за премахване или блокиране на достъпа, могат да засегнат правата и интересите на лица, различни от жертвите, като например доставчиците на съдържание, доставчиците на хостинг услуги, чиито услуги могат да се използват, и крайните ползватели на тези услуги, както и общия интерес. Поради това следва да се гарантира, че тези заповеди и други мерки могат да бъдат приети единствено по прозрачен начин и че са предвидени подходящи гаранции, за да могат те да останат ограничени до необходимото и пропорционалното, за да се съхрани правната сигурност, доставчиците на хостинг услуги, другите съответни доставчици на посреднически услуги и доставчиците на съдържание да могат да упражняват правото си на ефективни правни средства за защита в съответствие с националното право и за да се постигне справедлив баланс между всички засегнати права и интереси, включително основните права на всички засегнати лица в съответствие с Хартата.

Важно е внимателно да се претеглят всички засегнати права и интереси във всеки отделен случай.

(55) Като се има предвид потенциалното значение на материалите, които биха могли да бъдат предмет на заповедите или другите мерки, приети съгласно настоящата директива, за премахване на материали или блокиране на достъпа до тях за целите на разследването или наказателното преследване на съответните престъпления съгласно наказателно- процесуалното право, следва да се вземат необходимите мерки, за да се даде възможност на компетентните органи да получават или да съхраняват тези материали, когато е необходимо. Тези мерки биха могли да се изразяват например в изискването съответните доставчици на хостинг услуги или други съответни доставчици на посреднически услуги да предадат материалите на тези органи или да съхраняват материалите за ограничен срок, който не надхвърля необходимото. Всякакви такива мерки следва да гарантират сигурността на материалите, да се ограничават в рамките на разумното и пропорционалното и да спазват приложимите правила за защита на личните данни.

(56) За да се избегне вторично виктимизиране, жертвите следва да могат да получат обезщетение в хода на наказателното производство.

(57) Специализираните служби за подкрепа следва да предоставят подкрепа на жертвите на всички форми на насилие над жени и домашно насилие, включително сексуално насилие, генитално осакатяване на жени, насилствени бракове, насилствени аборт и стерилизация, сексуален тормоз и различни форми на кибернасилие. На жертвите следва да се предлагат специализирани услуги за подкрепа, независимо дали са подали официална жалба.

(58) Специализираните служби за подкрепа следва да предоставят подкрепа на жертвите, съобразена със специалните им потребности. Такава подкрепа следва да се предоставя от лице от същия пол, когато това е поискано или целесъобразно и когато такова лице е на разположение. Въз основа на изискванията, установени в Директива 2012/29/ЕС, правната рамка трябва да бъде допълнена, за да се гарантира, че специализираните служби за подкрепа разполагат с всички необходими инструменти за предоставяне на целенасочена и многостранна подкрепа на жертвите с оглед на техните специални потребности. Такива услуги могат да се предоставят в допълнение към или като неразделна част от общите услуги за подкрепа на жертвите, които могат да ползват съществуващите структури, предоставящи специализирана подкрепа, като например специализирани служби за подкрепа на жените. Специализираната

подкрепа може да се предоставя от публични органи, организации за подкрепа на жертвите или други неправителствени организации, като се вземат предвид географските особености и демографският състав на държавите членки. На тези органи или организации следва да се предоставят достатъчно човешки и финансови ресурси. Когато услугите се предоставят от неправителствени организации, държавите членки следва да гарантират, че тези организации получават подходящи средства.

(59) Специализираните служби за жени могат да изпълняват решаващи функции в предоставянето на консултации и подкрепа за жертвите, включително центрове за подкрепа на жени, подслони за жени, телефонни линии за помощ, кризисни центрове за жертвите на изнасилване, центрове за насочване на жертвите на сексуално насилие и първични услуги за превенция. Те могат също така да бъдат предоставяни от неправителствени организации, ръководени от жени.

(60) Жертвите обикновено имат многобройни потребности от защита и подкрепа. За ефективното удовлетворяване на тези потребности държавите членки следва да предоставят специализирани услуги за подкрепа на едно и също място, като координират услугите чрез звено за контакт или като улесняват достъпа до тези услуги посредством „онлайн достъп до едно гише“. „Онлайн достъпът до едно гише“ би гарантирал, че жертвите, които се намират в отдалечени райони или които не могат физически да стигнат до местата на предоставяне на такива специализирани услуги за подкрепа, също имат достъп до такива услуги. За „онлайн достъп до едно гише“ следва най-малкото да бъде създаден единен и актуализиран уебсайт, който съдържа цялата необходима информация за наличните услуги за подкрепа и защита и насоки за достъпа до тях. Този уебсайт следва да отговаря на изискванията за достъпност за хората с увреждания.

(61) Жертвите имат индивидуални потребности от подкрепа предвид претърпяната травма. Специализираните служби за подкрепа следва да предоставят помощ на жертвите, която им осигурява възможност да упражняват правата си и подпомага процеса на тяхното възстановяване. Следва да има достатъчен брой и подходящо разпределени на територията на всяка държава членка специализирани служби за подкрепа, като се вземат предвид географските особености и демографският състав на съответната държава членка, както и предлагането на онлайн средства. За тази цел специализираната подкрепа следва да се предоставя, винаги когато е възможно, на разбираем за жертвата език и по начин, който е съобразен с възрастта на жертвата.

(62) Специализираните служби за подкрепа, включително подслоните и кризисните центрове за жертвите на изнасилване, следва да се считат за изключително важни по време на кризи и извънредни ситуации, включително в случай на кризи в областта на здравеопазването. Целта следва да бъде тези услуги да продължат да се предлагат в ситуации, когато се наблюдава тенденция за нарастване на броя на случаите на домашно насилие и насилие над жени.

(63) Помощ и подкрепа за жертвите следва да се предоставят преди, по време на и в рамките на подходящ срок след приключването на наказателното производство, например ако все още е необходимо медицинско лечение за справяне с тежките физически или психически последици от насилието или ако безопасността на жертвата е застрашена поради дадените от жертвата показания в хода на производството.

(64) Травматичният характер на сексуалното насилие, включително изнасилването, налага да се реагира с особена чувствителност от страна на обучен и специализиран персонал. Жертвите на този вид насилие се нуждаят от незабавна подкрепа заради травмата в съчетание с незабавен съдебномедицински преглед за запазването на доказателства, необходими за бъдещото наказателно преследване. Следва да бъдат създадени достатъчно на брой кризисни центрове за жертвите на изнасилване или центрове за насочване на жертвите на сексуално насилие, които да бъдат разпределени по подходящ начин на територията на всяка държава членка, като се вземат предвид географските особености и демографският състав на съответната държава членка. Тези центрове може да бъдат част от съществуващата система на здравеопазване в държавата членка. По сходен начин жертвите на генитално осакатяване на жени, които често са момичета, обикновено се нуждаят от целенасочена подкрепа. Поради това държавите членки следва да гарантират, че предоставят целенасочена подкрепа, съобразена с тези жертви. Като се имат предвид специфичните особености на жертвите на такива престъпления и свързаната с тях уязвимост, при предоставянето на тази специализирана подкрепа следва да се спазват най-високите стандарти за неприкосновеност на личния живот и за поверителност.

(65) Съгласно директиви 2004/113/ЕО, 2006/54/ЕО и 2010/41/ЕС сексуалният тормоз на работното място се счита за форма на дискриминация, основана на пола. Сексуалният тормоз на работното място има значителни отрицателни последици както за жертвите, така и за работодателите. Както на жертвите, така и на работодателите следва да се предоставят вътрешни или външни консултантски услуги, когато сексуалният тормоз на работното място е изрично криминализиран съгласно националното право. Такива услуги следва да включват информация относно начините

за правилното третиране на случаи на сексуален тормоз на работното място и относно наличните средства за правна защита за отстраняването на извършителя от работното място.

(66) Държавите членки се насърчават да гарантират, че националните линии за помощ са достъпни безплатно чрез единния номер на равнището на Съюза, а именно 116 016, в допълнение към съществуващите национални номера, и че те са достъпни денонощно. Обществеността следва да бъде подходящо информирана във връзка с наличието и използването на този единен номер. Следва да е възможно тези телефонни линии за помощ да бъдат управлявани от специализирани служби за подкрепа, включително специализирани служби за подкрепа на жени, в съответствие с националната практика. Съществуващите доставчици на телефонни линии за помощ, включително неправителствени организации, имат значителен опит в предоставянето на такива услуги. Предоставяната подкрепа чрез такива телефонни линии за помощ следва да включва консултации в кризисни ситуации и предоставяне на информация на жертвите относно услуги с личен контакт, като например подслони, специализирани служби за подкрепа, други имащи отношение социални и здравни служби или полицията. Телефонните линии за помощ за жертвите на престъпления следва да могат да насочват жертвите към специализирани служби за подкрепа, специализирани телефонни линии за помощ или и двете, когато това е необходимо и поискано.

(67) Подслоните и другите подходящи места за временно настаняване имат жизненоважно значение за защитата на жертвите от прояви на насилие. Освен да осигуряват безопасно място за престой, подслоните следва да предоставят необходимата подкрепа относно взаимосвързани проблеми, отнасящи се до здравето, включително психичното здраве, и финансовото положение на жертвите и благосъстоянието на техните деца, като крайната цел е жертвите да се подготвят за самостоятелен живот. Държавите членки следва да гарантират наличието на достатъчен брой подслони и други подходящи места за временно настаняване. Изразът „достатъчен брой“ има за цел да гарантира, че потребностите на всички жертви са удовлетворени както по отношение на местата за подслон, така и по отношение на специализираната подкрепа. В окончателния доклад от септември 2008 г. за дейността на работната група на Съвета на Европа за борба с насилието над жени, включително домашното насилие, се препоръчва безопасно настаняване в специализирани подслони за жени, достъпни във всеки регион, с капацитет за приемане на едно семейство на всеки 10 000 жители. Броят на местата за подслон обаче следва да зависи от реалистична оценка на действителната потребност. Самоличността на жертвите, които пребивават в такива подслони, следва да остане

поверителна, за да се гарантира безопасността на жените. Подслоните следва да бъдат оборудвани да отговорят на специалните потребности на жените, включително чрез осигуряване на подслони само за жени. Следва да се осигурят подслони и други подходящи места за временно настаняване за зависими лица на възраст под 18 години. При все това безопасността и благосъстоянието на жертвите, които пребивават в такива подслони и места за настаняване, остават основен приоритет, по-специално когато жертви и зависими лица, които наближават зрелостта, споделят едно и също място за настаняване. Когато подслоните не са безплатни и държавите членки изискват заплащане от жертвите, когато те са настанени в подслони или места за временно настаняване, заплащането следва да бъде финансово приемливо и да не възпрепятства достъпа на жертвите до подслон или място за временно настаняване. Подслоните следва да осигуряват обучен и специализиран персонал, който да работи с жертвите и да им оказва подкрепа.

(68) За ефективното справяне с отрицателните последици за децата мерките за подкрепа на децата следва да включват специализирани психологически консултации, съобразени с възрастта, свързаните с развитието потребности и личностните особености на детето, съчетани с педиатрични грижи, когато е необходимо, като предоставянето им следва да започне веднага щом компетентните органи имат разумни основания да смятат, че децата са жертви, включително, че са свидетели. При предоставянето на подкрепа на децата правата на детето, посочени в член 24 от Хартата, следва да бъдат първостепенно съображение.

(69) Като се имат предвид последиците за цял живот от насилието над жени или домашното насилие за децата на родител, който е бил убит в резултат на такова престъпление, държавите членки следва да гарантират, че тези деца могат да се възползват в пълна степен от настоящата директива, по-специално чрез целенасочени мерки за защита и подкрепа, включително по време на съответни съдебни производства.

(70) За да се гарантира безопасността на децата по време на евентуални посещения на извършителя на престъплението или заподозряното лице, което е носител на родителска отговорност с право на лични отношения съгласно определеното в приложимите национални правила в областта на гражданското право, държавите членки следва да гарантират, че се осигуряват неутрални места под наблюдение,

включително служби за закрилата или благосъстоянието на детето, където тези посещения могат да се осъществяват във висшия интерес на детето. При необходимост посещенията следва да се осъществяват в присъствието на служители по закрилата или благосъстоянието на детето. Когато е необходимо да се осигури временно настаняване, децата следва приоритетно да бъдат настанени заедно с носителя на родителската отговорност, който не е извършителят на престъплението или заподозряното лице. Следва винаги да се взема предвид висшият интерес на детето.

(71) Жертвите на комбинирана дискриминация са изложени на повишен риск от насилие. Те биха могли да включват жени с увреждания, жени, които са зависими лица по отношение на своя статут или разрешение за пребиваване, жени мигранти без документи, жени, кандидатстващи за международна закрила, жени, бягащи от въоръжени конфликти, бездомни жени, жени с малцинствен расов или етнически произход, жени, живеещи в селски райони, проституиращи жени, жени с ниски доходи, задържани жени, лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални или интерсексуални лица, възрастни жени или жени с разстройства, свързани със злоупотребата на алкохол и наркотици. Следователно жертвите, подложени на комбинирана дискриминация, следва да получат специфична защита и подкрепа.

(72) Жените с увреждания са изложени в непропорционално висока степен на насилие над жени и домашно насилие и поради своето увреждане често срещат трудности при достъпа до мерки за защита и подкрепа. Поради това държавите членки следва да гарантират, че те могат да се възползват пълноценно от правата, установени в настоящата директива, наравно с останалите лица, като същевременно обръщат необходимото внимание на изключителната уязвимост на тези жертви и на факта, че за тях вероятно е трудно да потърсят помощ.

(73) Действията за предотвратяване на насилието над жени и домашното насилие следва да се основават на всеобхватен подход, включващ първични, вторични и третични мерки за превенция. Първичните мерки за превенция следва да имат за цел предотвратяване на насилието и биха могли да включват действия като кампании за повишаване на осведомеността и целенасочени образователни програми с цел осигуряване на по-голямо разбиране сред широката общественост за различните прояви на всички форми на насилие и последиците от тях и за увеличаване на осведомеността за съгласието в междуличностните отношения от ранна възраст.

Вторичните мерки за превенция следва да имат за цел ранното откриване на насилието и предотвратяването на неговото развитие или ескалация на ранен етап. Третичните мерки за превенция следва да бъдат насочени към предотвратяване на повторното извършване на престъпления и повторното виктимизиране и към правилното справяне с последиците от насилието и биха могли да включват насърчаване на намесата на странични наблюдатели, центрове за ранна намеса и програми за намеса.

(74) Държавите членки следва да предприемат подходящи мерки за превенция. Тези мерки биха могли да включват кампании за повишаване на осведомеността, за да се противодейства на насилието над жени и домашното насилие. Превенцията може да намери място и във формалното образование, по-специално чрез повишаването на сексуалното образование, социално-емоционалните компетенции, емпатията и изграждането на здравословни и изпълнени с уважение отношения. Като вземат предвид езиковите бариери и различните равнища на грамотност и способности, държавите членки следва да съсредоточат целенасочени мерки върху групите, изложени на повишен риск, които включват деца, като се вземат предвид тяхната възраст и зрялост, хората с увреждания, лицата с разстройства, свързани със злоупотребата на алкохол и наркотици, както и лесбийките, гейовете, бисексуалните, транссексуалните или интерсексуалните лица.

(75) Държавите членки следва да предприемат мерки за предотвратяване на появата на вредни основани на пола стереотипи, за да се изкорени идеята за малоценност на жените или за стереотипните роли на жените и мъжете. Това би могло да включва и мерки, насочени към това да се гарантира, че културата, обичаите, религията, традицията или честта не се възприемат като оправдание за престъпленията насилие над жени или домашно насилие, или водят до по-снизходителен подход към тези престъпления. Мерките за превенция следва да насърчават мъжете и момчетата да действат като положителни ролеви модели в подкрепа на равенството между мъжете и жените, но също така следва да са насочени към преодоляване на стереотипите, при които мъжете са възпрепятствани да потърсят помощ в ситуации на насилие, насочено срещу тях. Като се има предвид, че от много ранна възраст децата са изложени на основани на пола роли, които формират тяхното самовъзприемане и оказват влияние върху академичния и професионалния им избор, както и на очаквания за техните роли на жени и мъже през целия им живот,

от решаващо значение е да се обърне внимание на основаните на пола стереотипи още при образованието и грижите в ранна детска възраст.

(76) За да се съсредоточат ресурсите там, където са най-необходими, изискването за предприемане на мерки за превенция във връзка с повишаването на осведомеността относно гениталното осакатяване на жени и принудителните бракове и обхватът на тези мерки следва да бъдат съизмерими с броя на лицата, изложени на риск или засегнати от тази практика в съответната държава членка.

(77) За да се гарантира, че жертвите биват идентифицирани и получават подходяща подкрепа и защита, държавите членки следва да гарантират, че служителите, които има вероятност да влязат в контакт с жертвите, преминават обучение и получават целенасочена информация. От съдебните служители следва да се изисква да получават такова обучение само ако има вероятност да влязат в контакт с жертвите и само до ниво, подходящо за контакта, който имат с жертвите. Следва да се насърчава обучение за адвокати, прокурори и съдии, както и за практикуващи специалисти, които предоставят услуги за подкрепа на жертвите или за възстановително правосъдие. Такова обучение следва да включва, когато е целесъобразно, обучение относно конкретните служби за подкрепа, към които жертвите следва да бъдат насочени, или специализирано обучение, когато тяхната работа е насочена към жертви със специални потребности, както и специално психологическо обучение. Обучението следва да обхваща риска от сплашване и повторно и вторично виктимизиране и тяхното предотвратяване, както и наличието на мерки за защита и подкрепа за жертвите. С цел предотвратяване и адекватно справяне със случаи на сексуален тормоз на работното място лицата с надзорни функции също следва да преминават обучение, когато сексуалният тормоз на работното място е изрично криминализиран съгласно националното право. Тези лица следва също да получават информация относно риска от насилие от трето лице. Насилието от трето лице се отнася до насилие, на което може да е подложен персоналет на работното място и което се причинява от лице, различно от колега, и включва случаи като например медицински сестри, подложени на сексуален тормоз от пациент.

(78) За да се установи всеобхватен подход за предотвратяване и борба с всички форми на насилие над жени и домашно насилие, държавите членки следва да гарантират, че съответните служители и специалисти получават обучение за

координирано мултидисциплинарно сътрудничество, за да се гарантира, че съответните държавни служби и органи разглеждат бързо насочените към тях случаи и че в разглеждането на такива случаи участват съответните специалисти, включително в областта на медицинските, правните, образователните или социалните услуги. Държавите членки следва да са тези, които решават как да организират такова обучение. Задълженията в настоящата директива не следва да се тълкуват като накърняващи автономността на висшите учебни заведения.

(79) С цел справянето с подаването на недостатъчно сигнали държавите членки следва също така да установят връзка с правоохранителните органи за разработване на обучение, по-специално относно вредните основани на пола стереотипи, но и за предотвратяване на престъпления предвид техния обикновено близък контакт с групи, изложени на риск от насилие, и жертви.

(80) Следва да се създадат програми за намеса с цел предотвратяване и свеждане до минимум на риска от извършване на престъпления на насилие над жени или домашно насилие. Програмите за намеса следва да се изпълняват от обучени и квалифицирани специалисти. Програмите за намеса следва да бъдат насочени конкретно към осигуряване на безопасни отношения и към обучението на извършители на престъпление или на лица, за които има риск да станат извършители на престъпление, за това как да възприемат ненасилническо поведение в междуличностните отношения и как да противодействат на моделите на насилническо поведение. Държавите членки биха могли да използват общи стандарти и насоки, изготвени от Европейския институт за равенство между половете за програмите за намеса.

(81) Информацията относно наличните програми за намеса следва да се предоставя на извършител на престъпление или лице, заподозряно в насилие, попадащо в обхвата на настоящата директива, по отношение на което е издадена незабавна заповед за забрана, ограничителна заповед или заповед за защита.

(82) По отношение на престъпления, съставляващи изнасилване, извършителите на престъпление следва да бъдат насърчавани да участват в програми за намеса, за да се намали рискът от рецидив.

(83) Държавите членки следва да приемат и прилагат ефективни, всеобхватни и координирани политики, обхващащи всички съответни мерки за предотвратяване и борба с всички форми на насилие над жени и домашно насилие. Тези политики следва да поставят правата на жертвата в центъра на всички мерки. Държавите членки следва да имат право да решават кои органи са определени или създадени като официални органи, отговарящи за координирането, прилагането, мониторинга и оценката на политиките и мерките за предотвратяване и борба с всички форми на насилие, обхванати от настоящата директива, в съответствие с принципа на процесуална автономия на държавите членки, при условие че тези органи разполагат с необходимите правомощия за изпълнение на задачите, предвидени в настоящата директива. Държавите членки следва да осигурят минимална координация на централно равнище, както и, когато е целесъобразно, на регионално или местно равнище, в съответствие с националното право и без да се засяга разпределението на компетентността във всяка държава членка. Тази координация би могла да бъде част от националните планове за действие.

(84) Организацията на гражданското общество, включително неправителствените организации, работещи с жертвите, включват широк кръг от участници с множество функции и правомощия. Такива организации предоставят ценен експертен опит и тяхното участие и принос биха могли да бъдат от полза по време на разработването, изпълнението и свързаните с това процеси на мониторинг на правителствените политики.

(85) Като част от усилията за борба с насилието над жени и домашното насилие държавите членки следва да приемат национални планове за действие.

(86) За да се гарантира, че жертвите на престъпления на кибернасилие, посочени в настоящата директива, могат ефективно да упражняват правото си на премахване на незаконни материали, свързани с такива престъпления, държавите членки следва да насърчават сътрудничеството между съответните доставчици на посреднически услуги за целите на саморегулирането. За да се гарантира ранното откриване на такива материали и ефективната реакция в такива случаи, както и предоставянето на подходяща помощ и подкрепа на жертвите на тези престъпления, държавите членки

следва също така да улеснят създаването или повишаването на осведомеността за действащи мерки за саморегулиране, имащи доброволен характер, например кодекси за поведение. Това улесняване следва да включва мерки за саморегулиране за откриването на системни рискове, по-специално за укрепване на механизмите за справяне с кибернасилието и подобряване на обучението на тези доставчици на посреднически услуги, които участват в предотвратяването на насилието и оказват помощ и подкрепа на жертвите. Такива мерки за саморегулиране биха могли да допълнят действията на равнището на Съюза, по-специално съгласно Регламент (ЕС) 2022/2065.

(87) Обменът на най-добри практики и консултациите по индивидуални случаи в рамките на правомощията на Евроюст, Европейската съдебна мрежа по наказателноправни въпроси и други съответни агенции на Съюза биха могли да бъдат много ценни за предотвратяването и борбата с всички форми на насилие над жени и домашно насилие.

(88) Политиките за адекватно справяне с насилието над жени и домашното насилие могат да бъдат изготвени единствено въз основа на изчерпателни и съпоставими дезагрегирани данни. За ефективния мониторинг на развитието в държавите членки държавите членки се приканват също така да провеждат редовно проучвания. Това би могло да се прави, като се използва хармонизираната методика на Комисията (Евростат).

(89) Държавите членки следва да гарантират, че събраните за целите на настоящата директива данни са ограничени до строго необходимото за наблюдение на разпространението на насилието над жени и домашното насилие и на тенденциите при тях и за изготвяне на нови стратегии на политиката в тази област. Държавите членки следва да предоставят изискваните данни на Европейския институт за равенство между половете с оглед постигане на съпоставимост, оценка и анализ на тези данни на равнището на Съюза.

(90) Всяко обработване на лични данни, извършено съгласно настоящата директива, включително обменът или предаването на лични данни от компетентните органи, трябва да се извършва в съответствие с Регламент (ЕС) 2016/679 и директиви

2002/58/ЕО (13) и (ЕС) 2016/680 на Европейския парламент и на Съвета. Всяко обработване на лични данни от институциите, органите, службите или агенциите на Съюза трябва да се извършва в съответствие с регламенти (ЕС) 2016/794 (14), (ЕС) 2018/1725 (15) и (ЕС) 2018/1727 (16) на Европейския парламент и на Съвета или с всички други приложими правила на Съюза относно защитата на данните.

(91) С настоящата директива се установяват минимални правила и поради това държавите членки са свободни да приемат или запазят по-строги наказателноправни правила относно определянето на престъпленията и наказанията в областта на насилието над жени. По отношение на разпоредбите на настоящата директива относно правата на жертвите държавите членки могат да въведат или запазят разпоредби с по-високи стандарти, включително такива, които осигуряват по-високо равнище на защита и подкрепа за жертвите.

(92) Тъй като целта на настоящата директива, а именно предотвратяването и борбата с насилието над жени и домашното насилие в Съюза въз основа на общи минимални правила, не може да бъде постигната в достатъчна степен от държавите членки, а поради обхвата и последиците от предвидените мерки може да бъде по-добре постигната на равнището на Съюза, Съюзът може да приеме мерки в съответствие с принципа на субсидиарност, уреден в член 5 ДЕС. В съответствие с принципа на пропорционалност, уреден в посочения член, настоящата директива не надхвърля необходимото за постигането на тази цел.

(93) В съответствие с член 3 от Протокол № 21 относно позицията на Обединеното кралство и Ирландия по отношение на пространството на свобода, сигурност и правосъдие, приложен към ДЕС и към ДФЕС, Ирландия, с писмо от 22 юни 2022 г., е нотифицирала желанието си да участва в приемането и прилагането на настоящата директива,

(94) В съответствие с членове 1 и 2 от Протокол № 22 относно позицията на Дания, приложен към ДЕС и към ДФЕС, Дания не участва в приемането на настоящата директива и не е обвързана от нея, нито от нейното прилагане.

(95) Европейският надзорен орган по защита на данните беше консултиран в съответствие с член 42, параграф 1 от Регламент (ЕС) 2018/1725 и прие становище на 5 април 2022 г.,

ПРИЕХА НАСТОЯЩАТА ДИРЕКТИВА:

ГЛАВА 1 ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 1 Предмет и обхват

1. С настоящата директива се установяват правила за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие. С нея се установяват минимални правила относно:

а) определянето на престъпленията и наказанията в областите на сексуалната експлоатация на жени и деца и компютърната престъпност;

б) правата на жертвите на всички форми на насилие над жени или домашно насилие преди, по време на и в рамките на подходящ срок след приключване на наказателното производство;

(13) Директива 2002/58/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 юли 2002 г. относно обработката на лични данни и защита на правото на неприкосновеност на личния живот в сектора на електронните комуникации (Директива за правото на неприкосновеност на личния живот и електронните комуникации) (ОВ L 201, 31.7.2002 г., стр. 37).

(14) Регламент (ЕС) 2016/794 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно Агенцията на Европейския съюз за сътрудничество в областта на правоприлагането (Европол) и за замяна и отмяна на решения 2009/371/ПВР, 2009/934/ПВР, 2009/935/ПВР, 2009/936/ПВР и 2009/968/ПВР на Съвета (ОВ L 135, 24.5.2016 г., стр. 53).

(15) Регламент (ЕС) 2018/1725 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2018 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни от институциите, органите, службите и агенциите на Съюза и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Регламент (ЕО) № 45/2001 и Решение № 1247/2002/ЕО (ОВ L 295, 21.11.2018 г., стр. 39).

(16) Регламент (ЕС) 2018/1727 на Европейския парламент и на Съвета от 14 ноември 2018 г. относно Агенцията на Европейския съюз за сътрудничество в областта на наказателното правосъдие (Евроюст) и за замяна и отмяна на Решение 2002/187/ПВР на Съвета (ОВ L 295, 21.11.2018 г., стр. 138).

в) защитата и подкрепата за жертвите, превенцията и ранната намеса.

2. Глави 3—7 се прилагат за всички жертви на престъпления на насилие над жени и на домашно насилие, независимо от пола им. Такива жертви са всички жертви на

деяния, криминализирани съгласно глава 2, и жертви на всякакви други прояви на насилие над жени или домашно насилие, които са криминализирани съгласно други правни актове на Съюза или съгласно националното право.

Член 2 Определения

За целите на настоящата директива се прилагат следните определения:

а) „насилие над жени“ означава всички прояви на насилие, основано на пола, които са насочени срещу жена или момиче, поради това, че тя е жена или момиче, или които засягат жените или момичетата в непропорционално висока степен, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психически или икономически вреди или страдание, включително заплахи за такова насилие, принуда или неоснователно лишаване от свобода, независимо дали се извършват в рамките на обществения или личния живот;

б) „домашно насилие“ означава всички прояви на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, които се извършват в семейството или в домакинството, независимо от биологичните или правните семейни връзки, или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят на престъплението живее или е живял заедно с жертвата;

в) „жертва“ означава всяко лице, независимо от неговия пол, което е претърпяло вреда, причинена пряко от насилие над жени или домашно насилие, включително деца, които са претърпели вреда, защото са станали свидетели на домашно насилие;

г) „доставчик на хостинг услуги“ означава доставчик на услуги „хостинг“ съгласно определението в член 3, буква ж), точка iii) от Регламент (ЕС) 2022/2065;

д) „доставчик на посреднически услуги“ означава доставчик на посредническа услуга съгласно определението в член 3, буква ж) от Регламент (ЕС) 2022/2065;

е) „дете“ означава всяко физическо лице на възраст под 18 години;

ж) „зависимо лице“ означава дете на жертвата или всяко друго лице, различно от извършителя на престъплението или заподозряното лице, което живее в същото домакинство като жертвата и за което жертвата полага грижи и предоставя подкрепа;

з) „компетентен орган“ означава всеки публичен орган, определен съгласно националното право като компетентен да изпълнява задължения, предвидени в настоящата директива.

ГЛАВА 2

Член 7

Кибертормоз

Държавите членки гарантират, че следното умишлено деяние се наказва като престъпление:

а) многократна или непрекъсната проява на заплашително поведение чрез ИКТ, насочено срещу дадено лице, най-малкото когато това поведение включва заплахи за извършване на престъпления, когато това поведение е вероятно да причини основателен страх на лицето за собствената му безопасност или за сигурността на зависимите лица;

б) проява, заедно с други лица, чрез ИКТ и по такъв начин, че да стане обществено достояние, на заплашително или обидно поведение, насочено срещу дадено лице, когато това поведение е вероятно да причини тежки психически вреди на това лице;

в) нежелано изпращане, чрез ИКТ, на дадено лице на изображение, видеоматериал или друг подобен материал, изобразяващ гениталии, когато това деяние е вероятно да причини тежки психически вреди на това лице;

г) осигуряване на достъп на обществеността, чрез ИКТ, до материали, съдържащи личните данни на дадено лице, без съгласието на това лице, с цел подбуждане на други лица към причиняване на физически или тежки психически вреди на това лице.

Член 8

Подбуждане към насилие или омраза в киберпространството

1. Държавите членки гарантират, че умишленото подбуждане към насилие или омраза, насочено срещу група лица или срещу член на такава група, определена въз основа на пола, посредством публично разпространяване, чрез ИКТ, на материали, съдържащи такова подбуждане, се наказва като престъпление.
2. За целите на параграф 1 държавите членки могат да изберат да налагат наказания само за деяния, които са извършени по начин, който може да наруши обществения ред, или са заплашителни, обидни или оскърбителни.

Член 9

Подбудителство, помагачество и опит за извършване на престъпление

1. Държавите членки гарантират, че се наказва като престъпление подбуждането към извършване на някое от престъпленията, посочени в членове 3—6 и член 7, първа алинея, буква б).
2. Държавите членки гарантират, че се наказва като престъпление помагачеството за извършване на някое от престъпленията, посочени в член 3, първа алинея, буква а) и членове 4—8.
3. Държавите членки гарантират, че се наказва като престъпление опитът за извършване на някое от престъпленията, посочени в членове 3 и 4.

Член 10

Наказания

1. Държавите членки гарантират, че престъпленията, посочени в членове 3—9, се наказват с ефективни, пропорционални и възпиращи наказания.
2. Държавите членки гарантират, че за престъпленията, посочени в член 3, се предвижда максимално наказание лишаване от свобода от най-малко пет години.
3. Държавите членки гарантират, че за престъпленията, посочени в член 4, се предвижда максимално наказание лишаване от свобода от най-малко три години.

4. Държавите членки гарантират, че за престъпленията, посочени в членове 5 и 6, член 7, първа алинея, букви а), б) и г) и член 8, се предвижда максимално наказание лишаване от свобода от най-малко една година.

Член 11

Отегчаващи обстоятелства

Доколкото посочените по-долу обстоятелства не са част от елементите от състава на престъпленията, посочени в членове 3— 8, държавите членки вземат необходимите мерки, за да гарантират, че във връзка със съответните престъпления, посочени в същите членове, едно или повече от посочените по-долу обстоятелства могат, в съответствие с националното право, да се считат за отегчаващи обстоятелства:

- а) престъплението или друго престъпление на насилие над жени или домашно насилие е било извършено многократно;
- б) престъплението е извършено спрямо лице, изпаднало в положение на уязвимост поради определени обстоятелства, например в положение на зависимост или в състояние на физическо, психическо, интелектуално или сетивно увреждане;
- в) престъплението е извършено срещу дете;
- г) престъплението е извършено в присъствието на дете;
- д) престъплението е извършено от две или повече лица, действащи заедно;
- е) престъплението е предхождано или съпроводено от изключителни нива на насилие;
- ж) престъплението е извършено с употреба на оръжие или заплахата за употреба на оръжие;
- з) престъплението е извършено с използване на сила или заплахата за използване на сила или чрез принуда; и) деянието е причинило смъртта на жертвата или тежки физически или психически вреди на жертвата;
- й) извършителят на престъплението вече е осъждан за престъпления от същия характер;

- к) престъплението е извършено срещу бивш/а или настоящ/а съпруг/съпруга или партньор;
- л) престъплението е извършено от член на семейството или лице, което живее заедно с жертвата;
- м) престъплението е извършено чрез злоупотреба с установено положение на доверие, власт или влияние;
- н) престъплението е извършено срещу лице, защото това лице е обществен представител, журналист или защитник на правата на човека;
- о) целта на престъплението е да се запази или възстанови така наречената „чест“ на дадено лице, семейство, общност или друга подобна група;
- п) целта на престъплението е жертвата да бъде наказана за нейната сексуална ориентация, пол, цвят на кожата, религия, социален произход или политически убеждения.

Член 12

Компетентност

1. Всяка държава членка предприема необходимите мерки за установяване на своята компетентност по отношение на престъпленията, посочени в членове 3 — 9, когато:
 - а) престъплението е извършено изцяло или отчасти на нейна територия; б) извършителят е неин гражданин.
2. Дадена държава членка уведомява Комисията, когато реши да разшири компетентността си по отношение на престъпленията, посочени в членове 3 — 9, които са извършени извън нейната територия, когато:
 - а) престъплението е извършено срещу неин гражданин или срещу лице, което обичайно пребивава на нейната територия; б) извършителят на престъплението обичайно пребивава на нейната територия.

3. Държавите членки гарантират, че тяхната компетентност, установена за престъпленията, посочени в членове 5—9, обхваща и случаи, когато престъплението е извършено чрез ИКТ, достъпът до които е осъществен от тяхната територия, независимо дали доставчикът на посредническите услуги е разположен на тяхната територия.

4. В случаите, посочени в параграф 1, буква б) от настоящия член, всяка държава членка гарантира, че нейната компетентност, установена за престъпленията, посочени в членове 3 и 4, не е подчинена на условието посоченото в същите членове деяние да се наказва като престъпления в държавата, в която е извършено.

5. В случаите, посочени в параграф 1, буква в), държавите членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че упражняването на тяхната компетентност не е подчинено на условието наказателното преследване да може да бъде образувано само вследствие на подаване на сигнал от жертвата на мястото на извършване на престъплението, или вследствие на съобщаване от страна на държавата, в която е извършено престъплението.

Член 13

Давностни срокове

1. Държавите членки вземат необходимите мерки, за да предвидят давностен срок, който позволява извършването на разследване, наказателно преследване, съдебно производство и постановяване на окончателен съдебен акт за престъпленията, посочени в членове 3—9, достатъчно време след извършването на тези престъпления, за да се противодейства ефективно на такива престъпления. Давностният срок трябва да е съизмерим с тежестта на съответното престъпление.

2. Когато жертвата е дете, давностният срок за престъпленията, посочени в член 3, започва да тече най-рано, когато жертвата навърши 18 години.

ГЛАВА 3

ЗАЩИТА НА ЖЕРТВИТЕ И ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ

Член 14

Сигнали за насилие над жени или домашно насилие

3. В допълнение към правата на жертвите при подаване на жалба съгласно член 5 от Директива 2012/29/ЕС, държавите членки гарантират, че жертвите могат да подадат до компетентните органи сигнали за прояви на насилие над жени или домашно насилие по канали, които са достъпни, лесни за използване, безопасни и на разположение на жертвите. Това включва, най-малко за киберпрестъпленията, посочени в членове 5—8 от настоящата директива, възможността за подаване на сигнали онлайн или чрез други достъпни и сигурни ИКТ, без да се засягат националните процесуални правила относно оформянето на подаването на сигнали онлайн.
4. Държавите членки гарантират, че възможността за подаване на сигнали онлайн или чрез други достъпни и сигурни ИКТ включва възможността за представяне на доказателства чрез средствата, посочени в първа алинея, без да се засягат националните процедурни правила относно оформянето на представянето на доказателства.
5. Държавите членки гарантират, че жертвите имат достъп до правна помощ в съответствие с член 13 от Директива 2012/29/ЕС. Държавите членки могат да разширят обхвата на правната помощ за жертвите, подаващи сигнали за престъпления, когато това е предвидено в националното право.
6. Държавите членки предприемат необходимите мерки, за да насърчат всяко лице, което знае или подозира добросъвестно, че е извършено насилие над жени или домашно насилие или че може да се очаква извършването на насилие, да подаде сигнал за това до компетентните органи без страх от отрицателни последици.
7. Държавите членки гарантират, че здравните специалисти, за които се прилагат задължения за поверителност, могат да съобщят на компетентните органи, когато имат разумни основания да считат, че е налице непосредствен риск от нанасяне на тежки физически вреди на лице като резултат от насилие над жени или домашно насилие.
8. Държавите членки гарантират, че когато жертвата е дете, без да се засягат правилата за адвокатската тайна или, когато е предвидено в националното право, тайната на изповедта или равностойни принципи, специалистите, за които се прилагат задължения за поверителност съгласно националното право, могат да съобщят на компетентните органи, когато имат разумни основания да считат, че на детето са били

нанесени тежки физически вреди вследствие на насилие над жени или домашно насилие.

9. Когато деца подават до компетентните органи сигнали за прояви на насилие над жени или домашно насилие, държавите членки гарантират, че процедурите за подаване на сигнали са безопасни, поверителни, разработени и достъпни по подходящ за децата начин и разработени и достъпни на подходящ за децата език, в съответствие с възрастта и зрелостта на детето.

10. Държавите членки гарантират, че специалистите, които са обучени да работят с деца, помагат при прилагането на процедурите за подаване на сигнали, за да се гарантира, че те обслужват висшия интерес на детето.

11. Държавите членки гарантират, че когато носителят на родителска отговорност участва в проявата на насилие, способността на детето да подава сигнал във връзка с това не зависи от съгласието на носителя на родителската отговорност и че компетентните органи предприемат необходимите мерки за защита на безопасността на детето, преди това лице да бъде информирано за сигнала.

Член 15

Разследване и наказателно преследване

1. Държавите членки гарантират, че лицата, отделите или службите, които извършват разследване и наказателно преследване на прояви на насилие над жени или домашно насилие, разполагат с подходящ експертен опит в тази област и с ефективни инструменти за разследване за целите на ефективното разследване и наказателно преследване на такива прояви, особено за събиране, анализиране и обезпечаване на електронни доказателства в случаи на киберпрестъпления, посочени в членове 5—8.

2. Държавите членки гарантират, че сигналите за прояви на насилие над жени или домашно насилие се обработват и предават незабавно на компетентните органи за целите на разследване и наказателно преследване и за приемане на мерки за защита съгласно член 19, когато е необходимо.

3. Когато компетентните органи имат разумни основания да подозират, че може да е извършено престъпление, те без неоправдано забавяне разследват ефективно, при получена жалба или по своя инициатива, прояви на насилие над жени или домашно

насилие. Те гарантират оформянето на официален протокол, и съхраняват данни за съответните констатации и доказателства в съответствие с националното право.

4. За да спомогнат за доброволното обезпечаване на доказателства, по-специално в случаи на сексуално насилие, компетентните органи, без неоправдано забавяне, насочват жертвите към съответните здравни специалисти или към службите за подкрепа, посочени в членове 25, 26 и 27, специализирани да подпомагат в обезпечаването на доказателства. Жертвите се информират за значението на събирането на такива доказателства във възможно най-кратък срок.

5. Държавите членки гарантират, че разследването или наказателното преследване на случаи на изнасилване не зависят от това дали жертвата или представителят на жертвата подава сигнал за деянието, или от подаването на жалба от страна на жертва или представител на жертвата, и че наказателното производство не се прекратява единствено поради оттеглянето на сигнала или жалбата.

Член 16

Индивидуална оценка с цел установяване на потребностите на жертвите от защита

1. В допълнение към изискванията на индивидуалната оценка съгласно член 22 от Директива 2012/29/ЕС държавите членки гарантират, че изискванията, посочени в настоящия член, са изпълнени най-малко по отношение на жертвите на сексуално насилие и домашно насилие.

2. На възможно най-ранен етап, например при първия контакт с компетентните органи или във възможно най-кратък срок след първия контакт с тях, специалните потребности на жертвата от защита се установяват посредством индивидуална оценка, когато е целесъобразно — в сътрудничество с всички съответни компетентни органи.

3. Индивидуалната оценка, посочена в параграф 2, се съсредоточава върху риска, който представлява извършителят на престъплението или заподозряното лице. Този риск може да включва някои от следните елементи:

а) риска от повтарящо се насилие;

б) риска от телесна или психическа вреда;

- в) възможната употреба и достъп до оръжия;
- г) дали извършителят на престъплението или заподозряното лице живее с жертвата;
- д) дали извършителят на престъплението или заподозряното лице злоупотребява с наркотици или алкохол; е) насилие над деца;
- ж) въпроси, свързани с психичното здраве; или з) поведение, изразяващо се в преследване.

4. При индивидуалната оценка, посочена в параграф 2, се вземат предвид личностните особености на жертвата, включително дали жертвата е подложена на дискриминация, основана на комбинация от пол и друго основание или основания за дискриминация, посочени в член 21 от Хартата (наричана по-долу „комбинирана дискриминация“), и поради това е изложена на повишен риск от насилие, и личното описание и оценка на жертвата за ситуацията. Тя се извършва във висшия интерес на жертвата, като се обръща специално внимание на необходимостта да се избегне вторичното и повторното виктимизиране.

1. Държавите членки гарантират, че компетентните органи предприемат подходящи мерки за защита по отношение на жертвата, като надлежно вземат предвид индивидуалната оценка, посочена в параграф 2. Тези мерки могат да включват:

- а) мерките по членове 23 и 24 от Директива 2012/29/ЕС;
- б) издаване на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита съгласно член 19 от настоящата директива;
- в) мерки, различни от посочените в букви а) и б) от настоящия параграф, за справяне с поведението на извършителя на престъплението или заподозряното лице, по-специално съгласно член 37 от настоящата директива.

2. Когато е целесъобразно, индивидуалната оценка, посочена в параграф 2, се извършва в сътрудничество с други съответни компетентни органи, в зависимост от етапа на производството, и съответните служби за подкрепа, като например центрове за защита на жертвите, специализирани служби, социални служби, здравни специалисти, подслони,

3. Компетентните органи редовно преразглеждат индивидуалната оценка, посочена в параграф 2, и когато е целесъобразно, предприемат нови или актуализират текущите мерки за защита в съответствие с параграф 5, за да гарантират, че те съответстват на настоящото положение на жертвата.

4. По отношение на зависимите от жертвата лица се счита, че те имат специални потребности от защита, без да бъдат подлагани на индивидуалната оценка, посочена в параграф 2, освен когато има признаци, че те нямат специални потребности от закрила.

Член 17

Индивидуална оценка на потребностите на жертвите от подкрепа

1. Държавите членки гарантират, че компетентните органи оценяват индивидуалните потребности на жертвата от подкрепа, предвидена в глава 4, като вземат предвид индивидуалната оценка, посочена в член 16. Компетентните органи оценяват индивидуалните потребности от подкрепа на зависимите лица, както е предвидено в глава 4, освен когато има признаци, че те нямат специални потребности от подкрепа.

2. Към индивидуалната оценка на потребностите от подкрепа на жертвите съгласно параграф 1 от настоящия член се прилага член 16, параграфи 4, 6 и 7.

Член 18

Насочване към служби за подкрепа

1. Когато при оценките, посочени в членове 16 и 17, се установяват специални потребности от подкрепа или защита или когато жертвата поиска подкрепа, държавите членки гарантират, че службите за подкрепа, например специализирани служби за подкрепа, в сътрудничество с компетентните органи, се свързват с жертвите, за да им предложат подкрепа, като надлежно вземат предвид тяхната безопасност. Държавите членки могат да обвържат такъв контакт със съгласието на жертвата.

2. Компетентните органи отговарят без неоправдано забавяне и по координиран начин на искането на жертвата за защита и подкрепа.
3. Държавите членки гарантират, че при необходимост компетентните органи могат да насочат децата жертви към служби за подкрепа, при необходимост, без предварителното съгласие на носителите на родителска отговорност.
4. Когато е необходимо да се гарантира, че жертвата получава подходяща подкрепа и защита, държавите членки гарантират, че компетентните органи предават съответните лични данни относно жертвата и положението на жертвата на съответните служби за подкрепа. Такива данни се предават по поверителен начин. Държавите членки могат да обвържат предаването на такива данни със съгласието на жертвата.
5. Службите за подкрепа съхраняват личните данни толкова дълго, колкото е необходимо за предоставянето на услуги на подкрепа, и при всички случаи не по-дълго от пет години след последния контакт между службите за подкрепа и жертвата.

Член 19

Незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди и заповеди за защита

1. Държавите членки гарантират, че в ситуации на непосредствена опасност за здравето или безопасността на жертвата или на зависимите от нея лица компетентните органи получават правомощието да издават, без неоправдано забавяне, заповеди, с които разпореждат на извършителя на насилие или на лице, заподозряно в насилие, попадащо в обхвата на настоящата директива, да напусне жилището на жертвата или на зависимите от нея лица за достатъчно време и с които забраняват на извършителя или заподозряното лице да влиза или да се приближава на по-малко от определено разстояние до жилището, да влиза на работното място на жертвата или да установява контакт с жертвата или зависимите от нея лица по какъвто и да е начин.

Заповедите, посочени в първа алинея от настоящия параграф, имат незабавно действие и издаването им не зависи от това дали жертвата е подала сигнал за престъплението, или дали е започната индивидуална оценка съгласно член 16.

2. Държавите членки гарантират, че компетентните органи разполагат с правомощието да издават ограничителни заповеди или заповеди за защита с цел осигуряването на защита, докато е необходимо за жертвите, срещу всякакви прояви на насилие, обхванати от настоящата директива.
3. Когато жертвата е пълнолетно лице, държавите членки могат да изискват, в съответствие с националното си право, незабавните заповеди за забрана, ограничителните заповеди и заповедите за защита, предвидени в параграфи 1 и 2, да се издават по искане на жертвата.
4. Държавите членки гарантират, когато е от значение за безопасността на жертвата, че компетентните органи уведомяват жертвите за възможността да поискат издаването на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита, както и за възможността да поискат трансгранично признаване на заповедите за защита съгласно Директива 2011/99/ЕС (17) или Регламент (ЕС) № 606/2013 (18) на Европейския парламент и на Съвета.
5. Всяко нарушаване на незабавните заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита трябва да подлежи на ефективни, пропорционални и възпиращи наказателноправни или други санкции. Държавите членки гарантират, че когато е налице такова нарушение, при необходимост се разглежда възможността за преразглеждане на индивидуалната оценка, посочена в член 16, в съответствие с параграф 7 от същия член.
6. Държавите членки гарантират, че на жертвите се предоставя възможност да бъдат уведомени без неоправдано забавяне, когато е налице нарушение на незабавна заповед за забрана, ограничителна заповед или заповед за осигуряване на защита, което би могло да окаже въздействие върху тяхната безопасност.
7. Настоящият член не задължава държавите членки да изменят националните си системи по отношение на квалифицирането на незабавните заповеди за забрана и заповедите за защита като попадащи в обхвата на наказателното, гражданското или административното право.

Член 20

Защита на личния живот на жертвите

Държавите членки гарантират, че в наказателните производства, доказателствата относно минало сексуално поведение на жертвата или други свързани с него аспекти на личния живот на жертвата са допустими само когато са относими и необходими.

(17) Директива 2011/99/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно европейската заповед за защита (ОВ L 338, 21.12.2011 г., стр. 2).

(18) Регламент (ЕС) № 606/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013 г. относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела (ОВ L 181, 29.6.2013 г., стр. 4).

Член 21

Насоки за правоохранителните органи и прокуратурата

Държавите членки може да приемат насоки за случаите на насилие над жени или домашно насилие за компетентните органи, действащи в наказателни производства, включително насоки за прокуратурата. Тези насоки трябва да са съобразени с аспектите на пола и да са с консултативен характер, и може да включват насоки относно това как:

а) да се гарантира, че всички форми на насилие над жени и домашно насилие биват правилно установени; б) да се събират и съхраняват доказателства от значение за делото, включително онлайн доказателства;

в) да се извършват индивидуални оценки съгласно членове 16 и 17, включително относно процеса на преразглеждане на такива оценки;

г) да се разглеждат случаи, които може да изискват издаването или изпълнението на незабавни заповеди за забрана, ограничителни заповеди или заповеди за защита;

д) да бъдат третираны жертвите по начин, съобразен с травмите, пола, уврежданията и интереса на детето, и как да се гарантира правото на детето да бъде изслушано, както и неговият висш интерес;

е) да се гарантира, че жертвите се третират с уважение и че производството се води така, че да се предотврати вторично и повторно виктимизиране;

ж) да се посрещнат повишените потребности от защита и всички съответни потребности от подкрепа на жертвите, които са подложени на комбинирана дискриминация по смисъла на член 33, параграф 1;

з) да се идентифицират и избегнат основаните на пола стереотипи;

и) да се повиши осведомеността относно всички групи жертви в контекста на домашното насилие;

й) да се насочват жертвите към специализирани служби за подкрепа, включително медицински служби, за да се гарантира, че жертвите се третират по подходящ начин и че случаите на насилие над жени или домашно насилие се третират по подходящ начин без неоправдано забавяне; и

к) да се гарантира, че неприкосновеността на личния живот и поверителната информация на жертвите са защитени.

За да се гарантира, че насоките, посочени в първа алинея, се актуализират по подходящ начин, при необходимост те се подлагат на преглед, като се взема предвид начинът, по който се прилагат на практика.

Член 22

Функции на националните органи, включително на органите по въпросите на равенството

1. Държавите членки определят един или повече органи и предприемат необходимите мерки, за да могат те да изпълняват следните задачи:

а) публикуване на доклади и отправяне на препоръки по всички въпроси, свързани с насилие над жени и домашно насилие, включително събиране на информация за съществуващи най-добри практики; и

б) обмен на налична информация със съответните европейски органи, като например Европейския институт за равенство на половете.

За целите на първа алинея държавите членки могат да се консултират с организациите на гражданското общество.

2. Посочените в параграф 1 от настоящия член органи могат да бъдат част от органите по въпросите на равенството съгласно директиви 2004/113/ЕО, 2006/54/ЕО и 2010/41/ЕС.

Член 23

Мерки за премахването на определени онлайн материали

1. Без да се засяга Регламент (ЕС) 2022/2065, държавите членки вземат необходимите мерки, за да гарантират, че публично достъпните материали онлайн, посочени в член 5, параграф 1, букви а) и б), членове 7 и 8 от настоящата директива се премахват бързо или че достъпът до тях се блокира.

Мерките, посочени в първа алинея от настоящия параграф, включват възможността техните компетентни органи да издават задължителни съдебни заповеди за премахване на тези материали или блокиране на достъпа до тях. Държавите членки гарантират, че такива заповеди отговарят най-малкото на условията, посочени в член 9, параграф 2 от Регламент (ЕС) 2022/2065.

2. Заповедите, посочени във втора алинея от параграф 1, се отправят до доставчиците на хостинг услуги.

Когато премахването не би било осъществимо, компетентните органи могат също така да отправят заповеди за блокиране на достъпа до материалите към съответните доставчици на посреднически услуги, различни от доставчиците на хостинг услуги, които имат техническа и оперативна способност да предприемат действия във връзка със съответните материали.

3. Държавите членки гарантират, че когато наказателното производство във връзка с престъпление, посочено в член 5, параграф 1, буква а) или б), член 7 или член 8, приключи, без да бъде установено, че е извършено такова престъпление, посочените в параграф 1, втора алинея заповеди се отменят и адресатите на такива заповеди се информират за това.

4. Държавите членки гарантират, че заповедите и другите мерки, посочени в параграф 1, се приемат съгласно прозрачни процедури и са предмет на съответни гаранции, по-специално за да се гарантира, че тези заповеди и други мерки са ограничени до необходимото и пропорционалното и че правата и интересите на всички съответни участници са надлежно отчетени, включително техните основни права в съответствие с Хартата.

Държавите членки гарантират, че доставчиците на хостинг услуги, другите съответни доставчици на посреднически услуги и доставчиците на съдържание, засегнати от заповед съгласно параграф 1, втора алинея имат право на ефективни правни средства за защита. Това право включва правото да се оспори такава заповед пред съдилищата на държавата членка на компетентния орган, който е издал заповедта.

5. Държавите членки гарантират, че съответните доставчици на съдържание, които са засегнати от заповед съгласно параграф 1, втора алинея са информирани, когато е необходимо, от доставчиците на хостинг услуги или, когато е приложимо, от други съответни доставчици на посреднически услуги за причините за премахването на материалите или блокирането на достъпа до тях съгласно заповедите или другите мерки, посочени в параграф 1, и за възможността за достъп до правни средства за защита.

6. Държавите членки гарантират, че премахването на материалите или блокирането на достъпа до тях съгласно заповедите или другите мерки, посочени в параграф 1, не възпрепятства компетентните органи да получават или обезпечават, без неоправдано забавяне, доказателствата, необходими за разследването и наказателното преследване на престъпление, посочено в член 5, параграф 1, буква а) или б), член 7 или член 8.

Член 24

Обезщетение от извършителите на престъплението

1. Държавите членки гарантират, че жертвите имат право да поискат, в съответствие с националното право, от извършителите на престъплението пълно

обезщетение за вреди, произтичащи от престъпления на насилie над жени или домашно насилie.

2. Държавите членки гарантират, че — когато е целесъобразно — обезщетението може да бъде присъдено на жертвите в рамките на наказателното производство.

ГЛАВА 4 ПОДКРЕПА ЗА ЖЕРТВИТЕ

Член 25

Специализирана подкрепа за жертвите

1. Държавите членки гарантират, че на жертвите са на разположение специализираните служби за подкрепа, посочени в член 8, параграф 3 и член 9, параграф 3 от Директива 2012/29/ЕС, независимо дали са подали официална жалба.

Когато специализираните услуги за подкрепа съгласно първа алинея не се предоставят като неразделна част от общите услуги за подкрепа на жертвите, общите и специализираните услуги за подкрепа се координират.

Специализираните служби за подкрепа съгласно първа алинея предоставят:

а) информация и подкрепа по съответни практически въпроси, възникнали в резултат на престъплението, включително относно достъпа до жилищно настаняване, образование, грижи за деца, обучение, финансова помощ и помощ за оставане или намиране на работа;

б) информация относно достъпа до правни консултации, включително възможността за правна помощ, когато има такава;

в) информация и когато е целесъобразно, насочване към служби, предоставящи медицински и съдебно-медицински прегледи, които могат да включват всестрани здравни услуги, както и информация и, когато е целесъобразно, насочване към психосоциални консултации, включително грижи при травми;

г) подкрепа за жертвите на киберпрестъпления съгласно членове 5–8, включително за това как да се документира киберпрестъплението, и информация относно правните средства за защита и средствата за премахване на онлайн съдържание, свързано с престъплението;

д) информация и когато е целесъобразно, насочване към служби за подкрепа на жени, кризисни центрове за жертвите на изнасилване, подслони и центрове за насочване на жертвите на сексуално насилие; и

е) информация и когато е целесъобразно, насочване към специализирани служби за подкрепа на жертви, изложени на повишен риск от насилие, което може да включва услуги за възстановяване и социално-икономическа интеграция след сексуална експлоатация.

2. Специализираните услуги за подкрепа, посочени в параграф 1, се предоставят лично, съобразени са с потребностите на жертвите и са леснодостъпни и на разположение на жертвите, включително онлайн или чрез други подходящи средства, като например ИКТ.

3. Държавите членки гарантират достатъчно човешки и финансови ресурси за предоставянето на специализираните услуги за подкрепа, посочени в параграф 1.

Когато специализирани услуги за подкрепа съгласно параграф 1 се предоставят от неправителствени организации, държавите членки им предоставят подходящо финансиране, като вземат предвид дела на специализираните услуги за подкрепа, които вече са предоставени от публични органи.

4. Държавите членки предоставят услугите за защита и специализирана подкрепа, необходими за цялостно посрещане на многобройните потребности на жертвите, като предоставят тези услуги, включително услугите, предоставяни от неправителствени организации, на едно и също място, като координират такива услуги чрез звено за контакт или като улесняват достъпа до такива услуги посредством „онлайн достъп до едно гише“.

Услугите, посочени в първа алинея, включват най-малко първични медицински грижи и насочване към допълнителни медицински грижи, както е предвидено в националната система за здравеопазване, както и социални услуги, психо-социална

подкрепа, правни услуги и полицейски услуги или информация за тези услуги и насочване към тях.

5. Държавите членки гарантират, че се изготвят насоки и протоколи за специалистите в областта на здравеопазването и социалните услуги относно идентифицирането и предоставянето на подходяща подкрепа на жертвите, включително относно насочването на жертвите към съответните служби за подкрепа и избягването на вторичното виктимизиране.

В насоките и протоколите съгласно първа алинея се посочва как да се посрещнат специалните потребности на жертвите, които са изложени на повишен риск от такова насилие в резултат на дискриминация, основана на комбинация от пол и всякакво друго основание или основания за дискриминация.

Насоките и протоколите съгласно първа алинея се разработват по начин, съобразен с пола, травмите и децата, в сътрудничество с доставчици на специализирани услуги за подкрепа, те подлежат на преглед и когато е целесъобразно, се актуализират, за да отразяват промените в законодателството и практиката.

6. Държавите членки гарантират, че се изготвят насоки и протоколи за здравните служби, полагащи първични медицински грижи, за идентифициране и предоставяне на подходяща подкрепа на жертвите.

Насоките и протоколите съгласно първа алинея обхващат съхраняването и документирането на доказателства, както и последващото предаване на доказателства на компетентните съдебномедицински центрове в съответствие с националното право.

7. Държавите членки се стремят да гарантират, че специализираните служби за подкрепа, посочени в параграф 1, продължават да функционират пълноценно за жертвите при криза, като например кризи в областта на здравеопазването или други извънредни ситуации.

8. Държавите членки гарантират, че специализираните служби за подкрепа, посочени в параграф 1, са на разположение на жертвите преди, по време на и за подходящ срок след приключването на наказателното производство.

Член 26

Специализирана подкрепа за жертви на сексуално насилие

1. Държавите членки осигуряват подходящо оборудвани и леснодостъпни кризисни центрове за жертвите на изнасилване или сексуално насилие, които могат да са част от националната система на здравеопазване, за да се гарантира ефективна подкрепа на жертвите на сексуално насилие и да се осигури клинично лечение в случаите на изнасилване, включително съдействие за съхраняването и документирането на доказателства.

Центровете, посочени в първа алинея, предоставят подкрепа, съобразена с травмата, и когато е необходимо, насочване към специализирана подкрепа заради травмата и консултации за жертвите след като престъплението е извършено.

Държавите членки гарантират, че жертвите на сексуално насилие имат достъп до медицински и съдебномедицински прегледи. Тези прегледи могат да се провеждат в центровете, посочени в настоящия параграф, или чрез насочване към специализирани центрове или звена. Държавите членки осигуряват координацията между центровете за насочване и компетентните медицински и съдебномедицински центрове.

Когато жертвата е дете, посочените в настоящия параграф услуги се предоставят по подходящ за деца начин.

2. Държавите членки осигуряват на жертвите на сексуално насилие своевременен достъп до здравни услуги, включително услуги в областта на сексуалното и репродуктивното здраве, в съответствие с националното право.

3. Услугите, посочени в параграфи 1 и 2 от настоящия член, се предоставят безплатно, без да се засягат услугите, които се предоставят в рамките на националната система за здравеопазване, и са достъпни всеки ден от седмицата. Те могат да бъдат част от услугите, посочени в член 25.

4. Държавите членки гарантират достатъчно географско разпределение и капацитет на посочените в параграфи 1 и 2 служби в цялата държава членка.

5. Член 25, параграфи 3 и 7 се прилагат за предоставянето на подкрепа на жертвите на сексуално насилие съгласно настоящия член.

Член 27

Специализирана подкрепа за жертвите на генитално осакатяване на жени

1. Държавите членки гарантират ефективна и съобразена с възрастта и леснодостъпна подкрепа за жертвите на генитално осакатяване на жени, включително чрез предоставяне на гинекологични, сексологични, психологически и посттравматични грижи и консултации, съобразени със специалните потребности на тези жертви, след извършване на престъплението и за необходимото време след това. Тази подкрепа включва и предоставянето на информация за отделенията в обществените болници, които извършват генитална и клиторна реконструктивна хирургия.

Подкрепата съгласно първа алинея може да бъде предоставена от центрoвете за насочване, посочени в член 26, или от специализиран за целта здравен център.

2. Член 25, параграфи 3 и 7 и член 26, параграф 3 се прилагат за предоставянето на подкрепа на жертвите на генитално осакатяване на жени съгласно настоящия член.

Член 28

Специализирана подкрепа за жертвите на сексуален тормоз на работното място

В случаи на сексуален тормоз на работното място, когато това съставлява престъпление съгласно националното право, държавите членки гарантират наличието на консултантски услуги за жертвите и работодателите. Тези услуги включват информация относно начините за съответното третиране на такива случаи на сексуален тормоз, включително относно наличните правни средства за защита с цел отстраняването на извършителя от работното място.

Член 29

Телефонни линии за помощ на жертвите

1. Държавите членки гарантират, че телефонни линии за помощ на национално равнище са на разположение безплатно 24 часа в денонощието и седем дни в седмицата, за да се предоставят информация и консултации на жертвите.

Телефонните линии за помощ съгласно първа алинея могат да бъдат управлявани от специализирани служби за подкрепа в съответствие с националната практика.

Информацията и консултациите съгласно първа алинея се предоставят при условията на поверителност или при надлежно зачитане на анонимността на жертвата.

Държавите членки се насърчават да осигуряват линиите за помощ съгласно първа алинея и чрез други сигурни и достъпни ИКТ, включително онлайн приложения.

2. Държавите членки предприемат подходящи мерки, за да гарантират, че услугите, посочени в параграф 1 от настоящия член, са достъпни за крайни ползватели с увреждания, включително чрез предоставяне на подкрепа на лесноразбираем език. Тези услуги са достъпни в съответствие с изискванията за достъпност на електронните съобщителни услуги, установени в приложение I към Директива (ЕС) 2019/882 на Европейския парламент и на Съвета (19).

3. Държавите членки се стремят да гарантират предоставянето на посочените в параграф 1 услуги на разбираем за жертвите език, включително чрез устен превод по телефона.

4. Член 25, параграфи 3 и 7 се прилага за предоставянето на линии за помощ и на подкрепа чрез ИКТ съгласно настоящия член.

5. Държавите членки се насърчават да гарантират, че услугите, посочени в параграф 1, за жертви на насилие над жени са достъпни чрез хармонизирания номер на равнището на Съюза, а именно „116 016“, в допълнение към съществуващия национален номер или номера.

6. Държавите членки гарантират, че крайните ползватели са съответно информирани за наличието и за номера на телефонните линии за помощ, включително чрез редовни кампании за повишаване на осведомеността.

(19) Директива (ЕС) 2019/882 на Европейския парламент и на Съвета от 17 април 2019 г. за изискванията за достъпност на продукти и услуги (ОВ L 151, 7.6.2019 г., стр. 70).

Член 30

Подслони и други места за временно настаняване

1. Подслоните и другите места за подходящо временно настаняване, предвидени в член 9, параграф 3, буква а) от Директива 2012/29/ЕС (наричани по-долу „подслони и други места за подходящо временно настаняване“), отговарят конкретно на потребностите на жертвите, включително потребностите на жертви, изложени на повишен риск от насилие. Те спомагат за възстановяването на жертвите, като им осигуряват безопасни, леснодостъпни, адекватни и подходящи условия на живот с оглед на завръщането им към независим живот и като им предоставят информация относно услуги за подкрепа и насочване, включително за допълнителна медицинска помощ.
2. Подслоните и другите места за подходящо временно настаняване се осигуряват в достатъчен брой и са леснодостъпни и оборудвани, за да отговарят на специалните потребности на жените, включително чрез предоставяне на подслон само за жени със стая за деца и гарантиране на правата и потребностите на децата, включително децата жертви.
3. Подслоните и другите места за подходящо временно настаняване са на разположение на жертвите и зависимите лица на възраст под 18 години, независимо от тяхната националност, гражданство, място на пребиваване или статут на пребиваване.
4. Член 25, параграф 3 и 7 се прилагат за подслони и други места за подходящо временно настаняване.

Член 31

Подкрепа за деца жертви

1. Държавите членки гарантират, че на дете се предоставя специална подходяща подкрепа веднага когато компетентните органи намерят основателни причини да се счита, че детето може да е било подложено или да е било свидетел на насилие над жени или домашно насилие.

Подкрепата за децата е специализирана и съобразена с възрастта, свързаните с развитието потребности и личностните особености на детето, като се зачита висшият интерес на детето.

2. На децата жертви се предоставят съобразени с възрастта медицински грижи и емоционална, психосоциална, психологическа и образователна подкрепа, съобразена със свързаните с развитието потребности и личностните особености на детето, както и всякаква друга подходяща подкрепа, съобразена по-специално със ситуации на домашно насилие.

3. Когато е необходимо да се осигури временно настаняване, децата, след като са били изслушани по въпроса, като се вземат предвид тяхната възраст и зрялост, се настаняват приоритетно заедно с други членове на семейството, по-специално с родител или носител на родителска отговорност, който не е извършител или лице, заподозряно в насилие над жени или домашно насилие, в постоянно или временно жилище, оборудвано за предоставянето на услуги за подкрепа.

Принципът на висшия интерес на детето е решаващ при оценяването на въпросите, свързани с временното настаняване.

Член 32

Безопасност на децата

1. Държавите членки гарантират, че съответните компетентни органи имат достъп до информация относно насилието над жени или домашното насилие над деца, доколкото това е необходимо, за да може тази информация да бъде взета предвид при оценката на висшия интерес на детето в рамките на граждански производства, свързани с такива деца.

2. Държавите членки създават и поддържат безопасни места, които позволяват безопасен контакт между дете и носител на родителската отговорност, който е извършител или лице, заподозряно в насилие над жени или домашно насилие, доколкото носителят на родителска отговорност има право на лични отношения. Държавите членки гарантират упражняването на надзор, когато е целесъобразно, от обучени специалисти във висшия интерес на детето.

Член 33

Целенасочена подкрепа за жертвите с комбинирани потребности и рисковите групи

1. Държавите членки гарантират предоставянето на специфична подкрепа на жертвите, които са подложени на комбинирана дискриминация и които са изложени на повишен риск от насилие над жени или домашно насилие.
2. Службите за подкрепа, посочени в членове 25—30, трябва да разполагат с достатъчен капацитет за настаняване на жертвите с увреждания, като вземат предвид техните специални потребности, включително за лична помощ.
3. Службите за подкрепа трябва да са достъпни за граждани на трети държави, които са жертви, в съответствие с принципа на недискриминация, посочен в член 1 от Директива 2012/29/ЕС.

Държавите членки гарантират, че жертвите, които поискат това, могат да бъдат настанени отделно от лица от друг пол в центрове за задържане на граждани на трети държави, спрямо които се провежда процедура за връщане, или настанени отделно в приемни центрове за кандидати за международна защита.

4. Държавите членки гарантират, че лицата могат да подадат до съответния персонал сигнал за случаи на насилие над жени или домашно насилие в специализирани заведения и центрове за приемане и задържане и че са налице процедури, за да се гарантира, че този персонал или компетентните органи вземат адекватни и бързи мерки по тези сигнали в съответствие с изискванията, установени в членове 16, 17 и 18.

ГЛАВА 5 ПРЕВЕНЦИЯ И РАННА НАМЕСА

Член 34 Мерки за превенция

1. Държавите членки предприемат подходящи мерки за превенция във връзка с насилието над жени и домашното насилие чрез възприемане на всеобхватен многопластов подход.

2. Мерките за превенция включват провеждане или подпомагане на провеждането на целенасочени кампании за повишаване на осведомеността или програми, насочени към широката общественост от ранна възраст.

Кампаниите и програмите съгласно първа алинея могат да включват научноизследователски и образователни програми за повишаване на осведомеността и разбирането сред широката общественост на различните прояви и първопричини за всички форми на насилие над жени и домашно насилие, необходимостта от превенция и когато е целесъобразно, последиците от такова насилие, по-специално за децата.

Когато е целесъобразно, програмите съгласно първа алинея може да се разработват в сътрудничество със съответните организации на гражданското общество, специализираните служби, социалните партньори, засегнатите общности и други заинтересовани страни.

3. Държавите членки предоставят на широката общественост леснодостъпна информация относно мерките за превенция, правата на жертвите, достъпа до правосъдие и адвокат, както и наличните мерки за защита и подкрепа, включително и медицинско лечение, като вземат предвид най-широко говорените езици на тяхната територия.

4. Целенасочените мерки са насочени към групите, изложени на повишен риск, като например посочените в член 33, параграф 1.

Информацията за децата се формулира или адаптира по подходящ за деца начин. Информацията се представя във формати, достъпни за хората с увреждания.

5. Мерките за превенция са насочени по-специално към поставяне под въпрос на вредните основани на пола стереотипи, насърчаване на равенството между половете, взаимното уважение и правото на лична неприкосновеност, и насърчаване на всички, особено мъжете и момчетата, да действат като положителни ролеви модели в подкрепа на съответните промени в поведението в обществото като цяло в съответствие с целите на настоящата директива.

6. Мерките за превенция са насочени срещу търсенето на жертви на сексуална експлоатация и целят неговото намаляване.

7. Мерките за превенция развиват или повишават осведомеността относно вредните практики на генитално осакатяване на жени и принудителни бракове, като се взема предвид броят на лицата, изложени на риск от тези практики или засегнати от тях, в съответната държава членка.

8. Мерките за превенция са насочени специално към киберпрестъпленията, посочени в членове 5—8. По-специално държавите членки гарантират, че мерките за превенция включват развитието на умения за цифрова грамотност, включително критично взаимодействие с цифровия свят и критично мислене, за да се даде възможност на ползвателите да откриват и да вземат отношение по случаи на кибернасилие, да търсят подкрепа и да предотвратяват неговото извършване.

Държавите членки насърчават мултидисциплинарното сътрудничество и сътрудничеството между заинтересованите страни, включително съответните доставчици на посреднически услуги и компетентните органи, за разработването и прилагането на мерки за справяне с киберпрестъпленията, посочени в членове 5—8.

9. Без да се засяга член 26 от Директива 2006/54/ЕО, държавите членки вземат адекватни и подходящи мерки за справяне със сексуалния тормоз на работното място, когато той съставлява престъпление съгласно националното право, в рамките на съответните национални политики. Тези национални политики може да набелязват и установяват целенасочените мерки, посочени в параграф 2 от настоящия член, за секторите, в които работниците в най-голяма степен са изложени в това отношение.

Член 35

Специфични мерки за превенция във връзка с изнасилванията и за налагане на основното значение на съгласието в сексуалните отношения

1. Държавите членки предприемат подходящи мерки за насърчаване на промени в поведенческите модели, които се коренят в исторически неравностойните властови отношения между жените и мъжете или се основават на стереотипни роли за жените и мъжете, по-специално в контекста на сексуалните отношения, пола и съгласието.

Мерките, посочени в първа алинея, се основават на принципите на равенство между половете и недискриминация, както и на основните права, и са насочени по-специално към основното значение на съгласието в сексуалните отношения, което трябва да бъде дадено доброволно в резултат на свободната воля на лицето.

Мерките, посочени в първа алинея, включват кампании или програми за повишаване на осведомеността, предоставяне и разпространение на образователни материали за съгласие и широко разпространение на информацията относно мерките за превенция във връзка с изнасилванията.

Мерките, посочени в първа алинея, се насърчават или прилагат редовно, включително, когато е целесъобразно, в сътрудничество с гражданското общество и неправителствените организации, по-специално организациите на жените.

2. Кампаниите или програмите за повишаване на осведомеността, посочени в параграф 1, трета алинея, имат за цел по-специално да повишат осведомеността относно факта, че сексът без съгласие се счита за престъпление.

3. Образователните материали във връзка със съгласието, посочени в параграф 1, трета алинея, насърчават разбирането, че съгласието трябва да бъде дадено доброволно, като израз на свободната воля на лицето, взаимното уважение, както и правото на сексуална и физическа неприкосновеност. Тези материали се адаптират към развиващия се капацитет на лицата, до които са адресирани.

4. Информацията, посочена в настоящия член, се разпространява широко с цел широката общественост да бъде информирана за съществуващите мерки за превенция във връзка с изнасилванията, включително за наличието на програмите за намеса, посочени в член 37.

Член 36

Обучение и информация за специалисти

1. Държавите членки гарантират, че служителите, за които има вероятност да влязат в контакт с жертви, като полицейски и съдебни служители, получават както общо, така и специализирано обучение и целенасочена информация до равнище, съответстващо на естеството на техния контакт с жертвите, за да им се даде възможност да откриват, да предотвратяват и да се справят със случаите на насилие над жени или домашно насилие и да се отнасят към жертвите по начин, съобразен с травмата, пола и особеностите на децата.

2. Държавите членки насърчават или предлагат обучение на здравните специалисти, социалните служби и образователния персонал, за които има вероятност да влязат в контакт с жертвите, за да им се даде възможност да установят случаи на насилие над жени или домашно насилие и да насочат жертвите към специализирани служби за подкрепа.
3. Без да се засягат независимостта на съдебната власт и различията в организацията на съдебната власт в Съюза, държавите членки вземат необходимите мерки, за да гарантират, че се предоставя както общо, така и специализирано обучение по отношение на целите на настоящата директива за съдиите и прокурорите, които участват в наказателни производства и разследвания, като това обучение е подходящо с оглед на функциите на тези съдии и прокурори. Тези обучения се основават на правата на човека, ориентирани са към жертвите и са съобразени с аспектите, свързани с пола, уврежданията и децата.
4. Без да се засяга независимостта на адвокатурата, държавите членки препоръчват на отговорните за обучението на адвокати да предоставят както общо, така и специализирано обучение с цел повишаване на тяхната осведоменост относно потребностите на жертвите и отношението към жертвите по начин, който е съобразен с травмата, пола и потребностите на децата.
5. Съответните здравни специалисти, включително педиатри, гинеколози, специалисти по акушерство, акушерки и здравен персонал, който участва в предоставянето на психологическа подкрепа, преминават целенасочено обучение за установяване и третиране по съобразен с културата начин на физическите, психологическите и сексуалните последици от гениталното осакатяване на жени.
6. Лицата с надзорни функции на работното място, както в публичния, така и в частния сектор, преминават обучение относно начините за разпознаване, предотвратяване и справяне със сексуалния тормоз на работното място, когато той представлява престъпление съгласно националното право. Тези лица и работодатели получават информация относно последиците от насилието над жени и домашното насилие върху работата и риска от насилие от трето лице.
7. Дейностите по обучение, посочени в параграфи 1, 2 и 5, включват обучение по координирано мултидисциплинарно сътрудничество, за да се даде възможност за цялостно и подходящо третиране на случаите, които се отнасят до насилие над жени или домашно насилие.

8. Без да се засягат свободата и плурализмът на медиите, държавите членки насърчават и подкрепят въвеждането на дейности за медийно обучение от страна на организации на медийни специалисти, органи за саморегулиране на медиите и представители на сектора или други съответни независими организации с цел борба със стереотипното представяне на жените и мъжете, сексистките изображения на жени и обвиняването на жертвата в медиите, като целта е да се намали рискът от насилие над жени или домашно насилие.

Дейностите за обучение, посочени в първа алинея, могат да се предоставят от съответните организации на гражданското общество, неправителствени организации, работещи с жертвите, социалните партньори и други заинтересовани страни.

9. Държавите членки гарантират, че органите, компетентни да получават сигнали за престъпления от жертви, са обучени по съответен начин, за да улесняват и подпомагат подаването на сигнали за тези престъпления и за да се избегне вторичното виктимизиране.

10. Дейностите по обучение, посочени в параграфи 1–5 от настоящия член, се допълват чрез подходящи последващи действия, включително относно киберпрестъпленията, посочени в членове 5–8, и се основават на особеностите на насилието над жени и домашното насилие. Тези дейности по обучение може да включват обучение относно начините за идентифициране и третиране на специалните потребности от защита и подкрепа на жертвите, които са изправени пред повишен риск от насилие поради това, че са подложени на комбинирана дискриминация.

11. Мерките по параграфи 1–9 се прилагат, без да се засягат независимостта на съдебната власт, самоорганизацията на регулираните професии и различията в организацията на съдебната власт в рамките на Съюза.

Член 37

Програми за намеса

1. Държавите членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират създаването на целенасочени програми за намеса с цел предотвратяване и свеждане до минимум на риска от извършване на насилие над жени, домашно насилие или рецидив.

2. Програмите за намеса, посочени в параграф 1, са достъпни за участието на лица, които са извършили престъпление насилие над жена или домашно насилие, и могат да са достъпни за участието на други лица, за които се счита, че са изложени на риск от извършване на такива престъпления. Това може да включва лица, които чувстват необходимостта да участват, например защото се опасяват, че биха могли да извършат престъпление, свързано с насилие над жени или домашно насилие.
3. Държавите членки гарантират, че извършителите на изнасилване се насърчават да участва в програмите за намеса, посочени в параграф 1.

ГЛАВА 6 КООРДИНАЦИЯ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

Член 38

Координирани политики и координиращи органи

1. Държавите членки приемат и прилагат общодържавни ефективни, всеобхватни и координирани политики, обхващащи всички съответни мерки за предотвратяване и борба с всички форми на насилие над жени и домашно насилие.
2. Държавите членки определят или създават един или повече официални органи, отговарящи за координацията, изпълнението, мониторинга и оценката на политиките и мерките за предотвратяване и борба с всички форми на насилие, попадащи в обхвата на настоящата директива.

3. Органът или органите, посочени в параграф 2, координират събирането на данни, посочено в член 44, и анализират и разпространяват резултатите от такова събиране на данни.

4. Държавите членки гарантират, че политиките се координират на централно равнище, както и, когато е целесъобразно, на регионално или местно равнище, в съответствие с разпределението на компетентността в съответната държава членка.

Член 39

Национални планове за действие за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие

1. До 14 юни 2029 г. държавите членки приемат, като се консултират със специализираните служби за подкрепа, когато е целесъобразно, национални планове за действие за предотвратяване и борба с насилието, основано на пола.

2. Националните планове за действие, посочени в параграф 1, могат да включват приоритети и действия за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие, техните цели и механизми за мониторинг, ресурсите, необходими за изпълнението на тези приоритети и действия, и начина на разпределяне на тези ресурси.

3. Държавите членки гарантират, че националните планове за действие, посочени в параграф 1, подлежат на преглед и се актуализират, за да се гарантира, че продължават да бъдат актуални.

Член 40

Междуведомствена координация и сътрудничество

1. Държавите членки въвеждат подходящи механизми, при надлежно зачитане на националното право или практика, за да гарантират ефективната координация и ефективното сътрудничество между съответните органи, агенции и ведомства, включително омбудсмани, местните и регионалните органи, правоохранителните и съдебните органи, без да се засяга независимостта на съдебната власт, службите за

подкрепа, по-специално специализираните служби за подкрепа на жените, както и неправителствените организации, социалните служби, включително органите за закрила или благосъстояние на детето, доставчиците на услуги в областта на образованието и здравеопазването, социалните партньори, без да се засяга тяхната автономност, и други съответни организации и образувания, за защитата на жертвите от насилие над жени и домашно насилие и за подпомагането им.

2. Механизмите на координация и сътрудничество, посочени в параграф 1 от настоящия член, се отнасят по-специално, доколкото е целесъобразно, до индивидуалните оценки съгласно членове 16 и 17 и предприемането на мерки за защита и подкрепа съгласно член 19 и глава 4, насоките с консултативен характер съгласно член 21 и обученията за специалисти съгласно член 36.

Член 41

Сътрудничество с неправителствени организации

Държавите членки си сътрудничат и провеждат редовни консултации с организации на гражданското общество, включително с неправителствени организации, работещи с жертви, по-специално по отношение на: предоставяне на подходяща подкрепа на жертвите; инициативи за изготвяне на политики; информационни кампании и кампании за повишаване на осведомеността; програми за научни изследвания и за образование; обучение; както и мониторинг и оценка на въздействието на мерките за подкрепа и защита на жертвите.

Член 42

Сътрудничество между доставчиците на посреднически услуги

Държавите членки насърчават сътрудничеството между съответните доставчици на посреднически услуги с цел саморегулиране, като например изготвянето на кодекси за поведение.

Държавите членки повишават осведомеността относно мерките за саморегулиране, приети от съответните доставчици на посреднически услуги във връзка с настоящата директива, по-специално мерки за укрепване на механизмите, прилагани от такива доставчици на посреднически услуги за справяне с онлайн материалите, посочени в

член 23, параграф 1, и за подобряване на обучението на служителите по отношение на предотвратяването на престъпленията, посочени в настоящата директива, относно оказването на помощ и подкрепа на жертвите на престъпленията, предвидени в настоящата директива.

Член 43

Сътрудничество на равнището на Съюза

Държавите членки предприемат подходящи действия за улесняване на сътрудничеството помежду си и на равнището на Съюза с цел подобряване на прилагането на настоящата директива. Като част от това сътрудничество държавите членки се стремят най-малко към:

- а) обмен на най-добри практики помежду си чрез утвърдени мрежи, работещи по въпроси, свързани с насилието над жени и домашното насилие, както и с агенциите на Съюза в рамките на съответните им правомощия; както и
- б) при необходимост, консултации относно отделни случаи, включително чрез Еврюст и Европейската съдебна мрежа по наказателноправни въпроси в рамките на съответните им правомощия.

Член 44

Събиране на информация и научни изследвания

1. Държавите членки разполагат със система за събиране, разработване, изготвяне и разпространение на статистически данни относно насилието над жени или домашното насилие.
2. Статистическите данни, посочени в параграф 1, включват най-малко следните съществуващи данни, налични на централно равнище, разбити по пол, възрастова група (дете/възрастен) на жертвата и на извършителя на престъплението и когато е възможно и целесъобразно, връзка между жертвата и извършителя на престъплението и вид на престъплението:
 - а) годишния брой на докладваните престъпления и на присъдите за насилие над жени или домашно насилие, получени от национални административни източници;

б) броя на жертвите, които са били убити вследствие на насилие над жени или домашно насилие; в) броя на подслоните и капацитета на подслоните, по държави членки; както и

г) броя на обажданията до националните телефонни линии за помощ.

3. Държавите членки се стремят да провеждат редовно проучвания сред населението, за да оценят разпространението и тенденциите при всички форми на насилие, попадащи в обхвата на настоящата директива.

Държавите членки предават на Комисията (Евростат) данните, получени в резултат от посочените в първа алинея проучвания, веднага щом станат налични.

4. За да се гарантира съпоставимост и стандартизация на административните данни в рамките на Съюза, държавите членки се стремят да събират административни данни въз основа на общи разбивки, разработени в сътрудничество със и в съответствие със стандартите, разработени от Европейския институт за равенство между половете в съответствие с параграф 5. Те предават ежегодно тези данни на Европейския институт за равенство между половете. Предадените данни не съдържат лични данни.

5. Европейският институт за равенство между половете оказва подкрепа на държавите членки при събирането на данните, посочени в параграф 2, включително чрез установяването на общи стандарти, като взема предвид изискванията, посочени в същия параграф.

6. Държавите членки предоставят събраните статистически данни съгласно настоящия член на разположение на обществеността по леснодостъпен начин. Тези статистически данни не съдържат лични данни.

7. Най-малко до края на многогодишната финансова рамка за периода 2021–2027 г., Комисията подкрепя или провежда научни изследвания относно първопричините, последиците, случаите и процента на осъдителни присъди на формите на насилие, попадащи в обхвата на настоящата директива.

ГЛАВА 7 ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 45

Докладване и преглед

1. До 14 юни 2032 г. държавите членки съобщават на Комисията цялата необходима информация във връзка с действието на настоящата директива, за да може Комисията да изготви доклад за оценката на настоящата директива.
2. Въз основа на информацията, предоставена от държавите членки съгласно параграф 1, Комисията извършва оценка на въздействието на настоящата директива и на това дали е постигната целта за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие в целия Съюз и представя доклад на Европейския парламент и на Съвета. В този доклад се оценява по-специално дали е необходимо разширяване на обхвата на настоящата директива и въвеждане на нови престъпления. Докладът се придружава от законодателно предложение, ако е необходимо.
3. До 14 юни 2032 г. Комисията оценява дали са необходими допълнителни мерки на равнището на Съюза за ефективна борба със сексуалния тормоз и насилието на работното място, като взема предвид приложимите международни конвенции, правната рамка на Съюза в областта на равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите и правната рамка за здравословни и безопасни условия на труд.

Член 46

Връзка с други актове на Съюза

1. Настоящата директива не засяга прилагането на следните правни актове: а) Директива 2011/36/ЕС, б) Директива 2011/93/ЕС; в) Директива 2011/99/ЕС, г) Директива 2012/29/ЕС д) Регламент (ЕС) № 606/2013; е) Регламент (ЕС) 2022/2065.
2. Глави 3, 4 и 5 от настоящата директива се прилагат в допълнение към мерките, предвидени в директиви 2011/36/ЕС, 2011/93/ЕС и 2012/29/ЕС.

Член 47

Свобода на печата и свобода на изразяване в други медии

Настоящата директива не засяга специалните режими на отговорност, свързани с основните принципи относно свободата на печата и свободата на изразяване в защитените медии, които съществуват в държавите членки на 13 юни 2024 г., при условие че тези режими могат да се прилагат в пълно съответствие с Хартата.

Член 48

Клауза за запазване на равнището на закрила

Прилагането на настоящата директива не представлява основание за намаляване на равнището на закрила на жертвите. Забраната за намаляване на равнището на закрила не засяга правото на държавите членки да предвиждат, с оглед на променящите се обстоятелства, законови или подзаконовни разпоредби, различни от тези, които са в сила на 13 юни 2024 г., при условие че са спазени минималните изисквания, предвидени в настоящата директива.

Член 49

Транспониране

1. Държавите членки въвеждат в действие законите, подзаконовите и административните разпоредби, необходими, за да се съобразят с настоящата директива, най-късно до 14 юни 2027 г. Те незабавно информират Комисията за това. Когато държавите членки приемат тези разпоредби, в тях се съдържа позоваване на настоящата директива или то се извършва при официалното им публикуване. Условието и редът на позоваване се определят от държавите членки.
2. Държавите членки съобщават на Комисията текста на разпоредбите от националното законодателство, които те приемат в областта, уредена с настоящата директива.

Член 50

Влизане в сила

Настоящата директива влиза в сила на двадесетия ден след публикуването ѝ в Официален вестник на Европейския съюз.

Член 51

Адресати

Адресати на настоящата директива са държавите членки в съответствие с Договорите.

Съставено в Брюксел на 14 май 2024 година.

За Европейския парламент Председател

R. METSOLA

За Съвета Председател

H. LANBIV

Българска платформа към Европейското женско лоби изразява своята искрена признателност към експертния екип, допринесъл за изготвянето на настоящия анализ чрез предоставяне на задълбочена експертиза и практически опит:

Анелия Йончева

Дияна Видева

Милена Кадиева

Таня Рискова

Специална благодарност се изразява към Лаура Албу, член на GREVIO, за нейния ценен принос и експертна подкрепа.

Методология на изследването:

Илиана Балабанова

Редактори:

Александра Димитрова-Ненова

Петя Бурнева

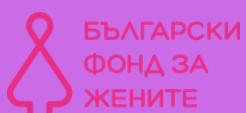
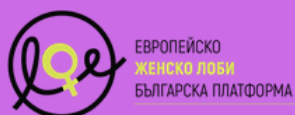
Илиана Балабанова

Графичен дизайн:

Теодора Маринова

Българска платформа към Европейското женско лоби изразява своята дълбока благодарност към екипа на *Българския фонд за жените* за оказаната подкрепа, която направи възможно реализирането на настоящия анализ.

www.womenlobbybulgaria.org

Финансирано от
Европейския съюз